

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Volby a morálka: teorie morálních základů Jonathana Haidta a analýza
volebních výsledků parlamentních stran ČR v roce 2017

Elections and Morality: Moral Foundations Theory (Jonathan Haidt) and
Analysis of 2017 Elections in Czech Republic

Bc. Tomáš Pšenčný

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N D-ZSV

2020

Odevzdáním této diplomové práce na téma Volby a morálka: teorie morálních základů Jonathana Haidta a analýza volebních výsledků parlamentních stran ČR v roce 2017 potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 30. 6. 2020

Na tomto místě bych velice rád poděkoval vedoucímu práce doktoru Ondřeji Lánskému, za inspirativní vedení a osobní přístup.

ABSTRAKT

Cílem navrhované práce je ověřit hypotézu vycházející z Haidtovy teorie morálních základů (Moral Foundations Theory), že čím širší paletu tzv. morálních základů daná politická strana ve svém programu zmiňuje, tím lepší jsou její šance na dobrý volební výsledek. Tato hypotéza je zkoumána v rámci české politické reality. První část práce je věnována seznámení s teorií morálních základů Jonathana Haidta a teoretickému prozkoumání otázky její aplikovatelnosti na českou politickou sféru. V dalším kroku je zmíněná teorie využita (pomocí odpovídající operacionalizace) jako prostředek analýzy volebních výsledků českých politických stran ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2017 s cílem prověřit tuto hypotézu. Analýze jsou podrobeny programové body volebních programů deseti stran, které měly podle předvolebních průzkumů největší šanci překročit volebním potenciálem pětiprocentní hranici pro vstup do Poslanecké sněmovny České republiky (jednalo se o strany ANO 2011, ČSSD, ODS, SPD, TOP 09, KDU-ČSL, KSČM, STAN, Pirátskou stranu a Stranu zelených). Druhá část práce je postavena na analýze zastoupení jednotlivých základů morálky v programu všech zkoumaných politických stran. Ve třetí části se zaměřuji na porovnání výsledků jednotlivých stran a na závěry, které z této analýzy plynou. Výsledky srovnání obsahu programů politických stran jsou dále konfrontovány s hlavní tezí, že čím širší paletu morálních základů strana svým programem oslovuje, tím lepší jsou její šance na dobrý volební výsledek.

KLÍČOVÁ SLOVA

evoluční psychologie morálky, konzervativismus, liberalismus, volby, základy morálky, Teorie morálních základů

ABSTRACT

The aim of the proposed work is to verify the hypothesis based on Jonathan Haidt's Moral Foundations Theory, which says that the wider the range of the so-called moral foundations a political party addresses with its programme, the higher its chances of a good election result. This hypothesis is examined within the framework of Czech political reality. The first part of the work introduces Haidt's Theory of Moral Foundations and examines the question of its applicability to the Czech political sphere. In the next step, the mentioned theory is used (with the help of appropriate operationalization) as a means of analysing the election results of Czech political parties in the elections to the Chamber of Deputies of the Czech Parliament in 2017 in order to verify this hypothesis. The programme points of the election programmes of ten Czech political parties are subjected to the analysis. These are the parties that, according to pre-election surveys, had the greatest chance of exceeding the 5 % electoral threshold for joining the Chamber of Deputies of the Czech Republic (i. e. ANO 2011, ČSSD, ODS, SPD, TOP 09, KDU-ČSL KSČM, STAN, Pirate Party and Green Party). The second part of this work handles the analysis of the representation of the different moral foundations in the programme of all examined political parties. The third part focuses on comparing the election results of the respective parties and on the conclusions that follow from the analysis. The results of the comparison of the content of political party programmes will be further confronted with the main hypothesis that the wider the range of moral foundations the party addresses with its program, the better its chances of a good election result.

KEYWORDS

conservatism, elections, evolutionary moral psychology, liberalism, moral foundations, Moral Foundations Theory

Obsah

Úvod	7
1 Představení teorie morálních základů Jonathana Haidta	11
1.1 Modularita mysli	12
1.2 Sociálně-intuicionistický model morálky	14
1.3 Morální základy	16
1.3.1 Základ péče/újma	19
1.3.2 Základ férovost/podvádění	20
1.3.3 Základ loajalita/zrada	20
1.3.4 Základ autorita/podvratnictví	21
1.3.5 Základ posvátnost/znesvěcení	22
1.3.6 Základ svoboda/útlak	23
1.4 Liberálové versus konzervativci	24
2 Metodologie	28
2.1 Předmět analýzy	28
2.2 Postup analýzy	28
3 Analýza vybraných volebních programů	32
3.1 ANO 2011	32
3.1.1 Shrnutí analýzy ANO 2011	45
3.2 Česká pirátská strana	47
3.2.1 Shrnutí analýzy Pirátské strany	56
3.3 Česká strana sociálně demokratická	58
3.3.1 Shrnutí analýzy ČSSD	67
3.4 KDU-ČSL	69
3.4.1 Shrnutí analýzy KDU-ČSL	77
3.5 Komunistická strana Čech a Moravy	79
3.5.1 Shrnutí analýzy KSČM	86
3.6 Občanská demokratická strana	88
3.6.1 Shrnutí analýzy ODS	98
3.7 Starostové a nezávislí	100
3.7.1 Shrnutí analýzy STAN	110
3.8 Svoboda a přímá demokracie	112

3.8.1	Shrnutí analýzy SPD.....	117
3.9	Strana zelených.....	119
3.9.1	Shrnutí analýzy Strany zelených.....	135
3.10	TOP 09.....	137
3.10.1	Shrnutí analýzy TOP 09.....	148
4	Vyhodnocení analýzy vybraných volebních programů pro volby do PS ČR 2017... 150	
4.1	Vyhodnocení vztahu mezi volebním výsledkem vybraných stran a zastoupením morálních základů v jejich volebním programu.....	150
4.2	Klasifikace vybraných stran v rámci konzervativně-liberálního hodnotového spektra.....	158
	Závěr.....	161
5	Literatura a další zdroje.....	163

Úvod

Současný svět je minimálně na západě pro mnohé politicky a společensky definován probíhající „kulturní válkou.“¹ V médiích je častým tématem rozdělená společnost. Na politické scéně roste nesmiřitelnost jednotlivých stran a neochota ke konsensu. Politická stanoviska i vystoupení jsou stále vyhrcořenější, což se odráží v naladění společnosti. Řada intelektuálů, odborníků i mediálních komentátorů se snaží nalézt zdroje této rostoucí neschopnosti domluvit se. Svým dílem k analýze tohoto problému chce přispět i americký sociální psycholog Jonathan Haidt, v současnosti profesor na Stern School of Business při New York University.

Ve své teorii morálních základů² Haidt popisuje, jakým způsobem je lidská mysl evolučně predisponována k životu ve společnosti a jak tyto dispozice ovlivňují interakce jejích členů. V této teorii není morálka chápána jako otázka dobra a zla a ani jako filosofický nebo etický koncept. Morálka je zde představena jako výsledek evoluční adaptace lidského druhu na život ve skupinách, které nezahrnují pouze příbuzensky blízké spřízněné jedince. Tato adaptace je evolučně zapsána ve struktuře mozku každého člověka a je ji tedy možné potenciálně vnímat spíše jako biologický fakt než jako metafyzický koncept. Takto pojatá morálka je chápána jako jedna z podmínek vzniku raných civilizací a dodnes je předivem protkávajícím a rámuujícím sociální interakce. Porozumět tomu, jak tato morálka funguje, jaké jsou její kořeny a jak se projevuje v sociální interakci současných lidských společenství, je podle Haidta cestou, jak porozumět dnešní politicky i hodnotově rozbouřené společnosti.

Předložená práce si klade za cíl využít teoretické zázemí a východiska Haidtovy teorie při analýze volebního chování. Na příkladu voleb do Poslanecké sněmovny 2017 zkoumá vztah mezi volebním výsledkem konkrétních politických stran a zastoupením morálních základů (což je základní analytická kategorie teorie morálních základů) ve volebních programech vybraných politických stran.

¹ Tento termín zpopularizoval svou knihou *Culture Wars: The Struggle to Define America* z roku 1991 americký sociolog James Davison Hunter, který se tímto způsobem pokusil otevřít veřejnou debatu o tématech, která v 90. letech polarizovala americkou společnost, jako jsou potraty, homosexualita, držení zbraní nebo legalizace lehkých drog. V reakci na jeho knihu se v Americe rozpoutala debata o další kulturní liberalizaci společnosti.

² GRAHAM, Jassse; HAIDT, Jonathan; KOLEVA, Sena; MOTYL, Matt; IYER, Ravi; WOJCIK, P. Sean; DITTO, H. Peter. Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism. *Advances in Experimental Social Psychology*. 2012, vol. 47, s. 55–130; HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli: proč lidstvo rozděluje politika a náboženství*. Praha: Dybbuk, 2013, s. 73.

Mojí hlavní hypotézou je, že volební úspěch politického uskupení je ovlivněn tím, do jaké míry témata jejího volebního programu zasahují spektrum zmíněných základů morálky: čím širší a vyváženější spektrum morálních základů politické uskupení zahrnuje, tím větší voličskou podporu může očekávat. Haidt tuto tezi sám netestoval, ve své práci ji pouze zmiňuje. Chci proto na jeho teorii navázat a využít ji k nastíněné analýze zastoupení jednotlivých morálních základů ve volebních programech vybraných stran a výsledky této analýzy porovnat s představenou hypotézou.

Tezi o vlivu úzkého profilu amerických Demokratů (z hlediska zastoupení morálních základů) na jejich volební neúspěchy v konfrontaci s Republikány, kteří apelují na mnohem širší spektrum morálních základů, Haidt formuloval v rámci politického systému USA.³ Ten se z hlediska aplikovatelnosti teorie morálních základů na výše popsanou analýzu od situace v ČR liší především v tom, že politické spektrum v USA je rozděleno na dvě hlavní politické strany. Hodnotová profilace těchto stran je proto mnohem ostřejší než v České republice, kde se relevantních aktérů v rámci politického spektra pohybuje celá řada a rozdíly mezi některými stranami v otázkách hodnot i politiky jsou poměrně nevýrazné. V takových případech bude rozlišovací schopnost aplikované teorie patrně spíše slabší. Z téhož důvodu je pravděpodobné, že je v takových případech rozhodování voličů v ČR ve větší míře než v USA ovlivněno aspekty, které nejsou touto analýzou zachytitelné, jelikož se netýkají sféry hodnot (např. rozdíly v technickém provedení jinak blízkých politických opatření). Zmíněné rozdíly mezi politickým systémem USA a ČR zřejmě oslabují rozlišovací schopnost teorie morálních základů, ale přesto se domnívám, že nebrání její aplikovatelnosti na český politický systém.

Jsem si také plně vědom faktu, že morální profil stran sestavený na základě obsahu volebních programů nemusí plně korespondovat s jinými formami sebeprezentace strany například v médiích nebo na volebních mítincích. Přesto mám za to, že se jedná o vhodný zdroj pro analýzu nastíněné problematiky. Výhodou volebních programů je totiž jejich ucelenost, díky níž jsou poměrně dobře porovnatelné napříč politickými stranami. Hlavním důvodem však je, že volební programy podle mého soudu dobře zachycují dlouhodobé směřování dané strany.

³ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli: proč lidstvo rozděluje politika a náboženství*. C, d., s. 197.

Pokud by se předložená hypotéza ukázala nosnou a byla by nalezena korelace mezi volebním výsledkem politických stran a mírou zastoupení morálních základů v jejich programech, bylo by možné takový výsledek interpretovat jako dílčí potvrzení analytického potenciálu teorie morálních základů, respektive jako potvrzení analytické hodnoty morálních základů jako relevantní kategorie při analýze volebního jednání. Nabízelo by se též využití při vytváření volebních nebo obecně politických strategií.

Cílem první části je stručné seznámení s teorií morálních základů Jonathana Haidta, která je v podstatě teorií morálky a slouží jako teoretické zázemí předložené práce. Základním zdrojem, ze kterého tato část práce čerpá, je Haidtova kniha *Morálka lidské mysli* a další autorovy odborné články. V dalším kroku je zmíněná teorie využita (pomocí vhodné operacionalizace) jako prostředek analýzy volebních výsledků vybraných politických stran ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2017 s cílem prověřit v úvodu nastíněnou hypotézu o vlivu širě zastoupení základů morálky ve volebním programu politické strany na její volební výsledek. Analýze jsou podrobeny volební programy deseti politických stran, které měly ve sněmovních volbách v roce 2017 podle předvolebních průzkumů veřejného mínění⁴ největší šanci překročit volebním potenciálem pětiprocentní hranici pro vstup do Poslanecké sněmovny České republiky. Jednalo se o strany: ANO 2011, ODS, Česká pirátská strana, SPD, KSČM, ČSSD, KDU-ČSL, TOP 09, STAN a Strana zelených. Předmětem druhé části práce je představení metodologie, skrze kterou je teorie morálních základů při analýze volebních programů aplikována. Na tuto část navazuje samotná analýza, která tvoří jádro předložené práce, a to jak obsahem, tak rozsahem. Vzhledem k celkovému rozsahu analýzy je možné dvojí čtení. Buďto čtení analýzy v celém jejím rozsahu, nebo čtení pouze dílčích shrnutí, které následují po analýze každého volebního programu. Pro lepší orientaci jsou tato shrnutí uvedena v obsahu. Tématem závěrečné části je vyhodnocení a interpretace výsledků analýzy závislosti volebního chování na stimulaci morálních základů. Výsledky srovnání analýzy obsahu programů politických stran jsou v této části konfrontovány s hlavní hypotézou, že čím širší paletu morálních základů politická strana svým programem oslovuje, tím lepší jsou její šance na dobrý volební výsledek. Výsledky analýzy jsou využity také k identifikaci pozice vybraných stran na škále

⁴ *Sněmovní volební model MEDIAN*. První polovina října 2017 (sběr 26. 9. - 14. 10. 2017) [online] [cit. 2020-03-19]. Dostupné online z WWW: <https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/2005939-median_snemovni_volebni_model_2017_10.pdf>.

politického spektra vymezeného na jednom konci liberálními a na druhém konzervativními stranami, jak je definuje Haidt.

Vzhledem k rozsahu a výše popsanému záměru předkládané práce není jejím cílem podat kritický rozbor teorie morálních základů.⁵

⁵ Ke kritice teorie morálních základů viz například JOST, T. John. Left and Right, Right and Wrong: The politics of Morality [online]. Dostupné online z WWW: <<https://themonkeycage.org/wp-content/uploads/2012/09/Jost-book-review-of-Haidt-for-the-Monkey-Cage.pdf>>.

1 Představení teorie morálních základů Jonathana Haidta

Předmětem této kapitoly je představení teorie morálních základů (dále TMZ) sociálního psychologa Jonathana Haidta, jejích kořenů i širšího kontextu badatelských přístupů, v jejichž rámci tato teorie vznikla. Jak je uvedeno v úvodu, oblastí zájmu TMZ je lidská morálka. V rámci této teorie však není morálka zkoumána z filosofického hlediska jako metafyzický koncept. Výchozí disciplínou je zde především evoluční psychologie. Tato skutečnost je určující pro úhel pohledu, z jakého je zde morálka nazírána. TMZ pojímá morálku jako jev, který je výsledkem evoluční adaptace lidského druhu na život ve skupinách, které tvoří pouze blízké příbuzensky propojení jedinci. V důsledku této evoluční adaptace je v současnosti mysl všech lidí geneticky predisponována k chování, které se prosadilo v evoluci jako sociálně nejvíce adaptivní. Hlavní ambicí TMZ je identifikace chování, které je výsledkem popsání procesu.

Po přečtení předchozího odstavce by mohl vzniknout mylný dojem, že TMZ pojímá lidskou mysl jako biologicky naprogramovaný stroj, který na konkrétní podnět reaguje biologicky podmíněnou reakcí. Jak bude popsáno dále, takhle jednoduché to samozřejmě není. Důrazem kladeným na vrozenost dispozic pro morálku se TMZ řadí k širokému badatelskému proudu, jehož představitelé⁶ vycházejí z předpokladu, že některé prvky lidské psychiky jsou evolučně podmíněny. Tento přístup se někdy nazývá naturalismus.⁷ V rámci tohoto badatelského směru se objevuje vlivná teorie modularity mysli. Ta je postavena na předpokladu, že v průběhu lidské evoluce se vytvořila struktura mysli, která se skládá z jednoúčelových a relativně uzavřených částí, které se nazývají moduly.⁸ Na teorii modularity mysli navazuje ve své práci i Haidt. Lidská mysl je podle něj vybavena moduly evolučně vzniklými za účelem stimulace sociálně adaptivního chování. Tyto moduly nazývá morálními základy. Odtud název teorie morálních základů. A protože jsou morální základy stěžejním prvkem TMZ, podívejme se v následující kapitole alespoň ve stručnosti trochu blíže na povahu zmiňovaných modulů.

⁶ Mezi nejslavnější představitele se řadí například Noam Chomsky svou teorií universální gramatiky, která tvrdí, že mozek všech lidí je geneticky universálně přednastaven na přijímání jazykových struktur.

⁷ PALEČEK, Martin. *Antropologové v pasti: mezi přírodou a kulturou*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017.

⁸ Tamtéž, s. 122.

1.1 Modularita mysli

Moduly je možné chápat jako specializované části mysli, které se evolučně vyvinuly k řešení opakujících se základních problémů. Důležité je, že oblast, která byla původním spouštěčem těchto modulů a kde tedy konkrétní moduly působily adaptivně, nemusí být totožná se současnými spouštěči. To také znamená, že modul, který vznikl jako adaptace na určité podmínky, nemusí v současném světě se změněnými podmínkami působit adaptivně. Specializace modulů je funkční, nikoli anatomická. Není tedy možné lokalizovat jejich polohu v mozku pouze do jedné jeho části. Spíše se jedná o komplexní spolupráci více mozkových center. Důležitým atributem modulů, který je s TMZ úzce spojen, je propojení reprezentace světa s motivací. Výsledkem zpracování podnětu z okolního světa modulem tedy má být stimulace určitého (adaptivního) jednání. Pro rozvoj konkrétního modulu je důležité, aby se jeho nositel vyvíjel za běžných podmínek, na které je daný organismus nastaven. Kdyby tedy nějaký člověk vyrůstal v prostředí, kde by se jiní lidé nevyskytovali, modul pro rozpoznávání například lidských tváří by se u něj nerozvinul do takové míry jako u ostatních lidí, žijících v lidské komunitě. Jak uvidíme později, závislost rozvoje modulu na vnějších stimulech je pro TMZ velice podstatná.

S předchozím atributem souvisí ten následující, totiž že každý modul vyžaduje vlastní logiku rozvoje. Další charakteristika modulů, která je s TMZ úzce spojena, popisuje vztah mezi výstupem modulu a vyššími kognitivními funkcemi mozku. Modul je zdrojem poznání intuitivní, nikoli reflexivní povahy. Jeho nositel nemá ke způsobu vyhodnocování vnějších stimulů skrze modul přístup, stejně jako nejsme schopni silou vůle ovládat činnost srdečního svalu. Proces racionálního usuzování tedy může stimul z modulu individuálně zpracovat, ale nemůže ovlivnit jeho charakter. S výstupem modulu musí racionální myšlení pracovat jako s již hotovou informací, jejíž vliv na konečné jednání může být racionálním uvažováním pouze oslaben nebo jinak zpracován. Moduly tímto způsobem poskytují intuice, které spoluutvářejí vnímání světa včetně podoby sociálních institucí. Do jisté míry tak determinují podobu kultury.⁹ O množství a funkcích modulů vedou stoupenci myšlenky modularity mysli spory a není překvapivé, že na tomto poli panuje značná variabilita.

⁹ PALEČEK, Martin. *Antropologové v pasti: mezi přírodou a kulturou*. C. d., s. 131.

Na závěr tohoto bloku věnujícímu se teorii modularity mysli uvedu ještě několik obecných argumentů, o které se její stoupenci opírají při její obhajobě. Poukazováno je například na analogii systému specifických modulů s evolucí mozku, při níž se jednotlivé části se specifickými úkoly vyvíjely postupně. Uváděna je také analogie s modulární myslí zvířat, která se projevuje pudy. Často uváděným příkladem je vrozený strach opic z hadů nebo předmětů hadům podobných. Argumentem z oblasti výpočetní techniky je poukaz na lepší flexibilitu a vyšší odolnost a stabilitu výpočetních systémů založených na jednotlivých samostatných segmentech napojených na páteří systém (např. aplikace napojené na operační systém v případě chytrých telefonů). Z tohoto hlediska se modulární struktura mozku jeví jako efektivnější a stabilnější než robustní centralizovaná struktura.¹⁰ Posledním argumentem na podporu teorie modularity mysli, který zde zmíním, je přesvědčení, že přežití organismu, který se právě narodil, vyžaduje značné množství znalostí a dovedností, které vzhledem k bezprostřednosti vnějšího nebezpečí není čas získat učním.¹¹

Jak bylo popsáno výše, modul je část mysli, která se evolučně vyvinula pro řešení základních opakujících se problémů a ke stimulaci adaptivního chování. Jedinec, který byl v minulosti nositelem těchto modulů, dokázal lépe těžit výhody ze sociální interakce s ostatními a bylo pro něj snazší získat ve skupině lepší postavení. Stejně tak skupina, ve které byli mezi jejími členy hojně zastoupeny moduly pro prosociální jednání (altruismus, solidarita, obětavost, týmovost, loajalita), měla větší šanci prosadit se v konkurenci jiných skupin. Teorie pracující s evolučně vzniklými predispozicemi pro altruistické chování tedy vracejí do badatelského prostředí teorii skupinového nebo také víceúrovňového výběru. Působením přirozeného výběru na úrovni jednotlivce i na úrovni skupiny nakonec v populaci došlo k rozšíření genetických dispozic pro moduly stimulující prosociální jednání. V době vzniku TMZ byla za nositele vrozené dispozice k rozvoji konkrétního modulu považována genetická informace. Dnes je v tomto kontextu skloňována také možná role epigenetiky,¹² která se jeví jako pravděpodobnější kandidát na nositele tohoto typu informace.

Podle Haidta je lidská přirozenost v důsledku existence sociálně orientovaných modulů jak sobecká, tak skupinová. Disponuje tedy řadou mechanismů, které člověku žijícímu v nějaké

¹⁰ Tamtéž, s. 126.

¹¹ Tamtéž, s. 132.

¹² MARKOŠ, Anton. Úvodní slovo – všechno je epigenetika? *Vesmír* [online]. 2015 [cit. 2020-05-25]. Dostupné z WWW: <<https://vesmir.cz/cz/on-line-clanky/2015/02/uvodni-slovo-vsechno-je-epigenetika.html>>

sociální skupině umožňují sledovat vlastní zájmy při kooperaci s ostatními, například tak, že je vybaven mechanismem pomáhajícím mu získat ostatní na svou stranu a utvářet účelové koalice pro dosažení sobeckých cílů. Součástí lidské mysli je ale také skupinová vrstva obsahující mechanismy k prosazování zájmů vlastní skupiny (obětavost, solidarita, loajálnost).¹³ Takovouto představu fungování lidské mysli Haidt shrnuje metaforou, že „člověk je z 90 procent šimpanz a z 10 procent včela.“¹⁴ Šimpanz zde zastupuje onu egocentrickou vrstvu lidské mysli, kdežto včela vrstvu skupinovou.

1.2 Sociálně-intuicionistický model morálky

V kapitole Modularita mysli byly jako jedny z kritérií modulů uvedeny následující atributy: Moduly poskytují intuitivní, nikoli reflexivní poznání. Reprezentace světa skrze modul je spojena s motivací, neboť jeho smyslem je stimulovat adaptivní chování. Rozvinutí modulu závisí na tom, zda se organismus vyvíjí v pro něj běžném prostředí. Jinými slovy, chybí-li v prostředí, kde se organismus vyvíjí, patřičné stimuly související s konkrétním modulem, modul se nerozvine takovou měrou, jako kdyby tyto stimuly přítomny byly. Tyto tři atributy tvoří páteř Haidtova sociálně-intuicionistického modelu morálky. Avšak ještě než si tento model blíže popíšeme, je nutné podívat se na to, jak vlastně Haidt morálku definuje. „Morální systémy jsou do sebe navzájem zapadající soubory hodnot, ctností, norem, zvyklostí, identit, institucí, technologií a evolučně ustavených psychologických mechanismů, které se ve vzájemné součinnosti snaží potlačovat nebo regulovat zištnost a umožňovat existenci kooperativních společností.“¹⁵ Z uvedené definice jasně plyne, že účelem morálky je stimulovat chování, které je adaptivní pro život v kooperativních společnostech. Pro TMZ i předloženou analýzu závislosti volebního chování na stimulaci morálních základů je zásadní, že stimulaci sociálně adaptivního chování mají z evolučního hlediska na starosti zmíněné psychologické mechanismy zastoupené v předchozí kapitole popsanými moduly (dále je budu nazývat v souladu s Haidtem morálními základy nebo pouze základy). Když Haidt v kontextu TMZ zmiňuje termín morálka, má tím na mysli právě a jenom výstupy působení vrozených morálních základů. Výstupem morálních základů je již

¹³ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 237.

¹⁴ Tamtéž, s. 133.

¹⁵ Tamtéž, s. 327.

dříve zmíněné intuitivní poznání, jehož cílem je stimulovat sociálně adaptivní chování. Můžeme si ho představit jako nutkání nějak reagovat na konkrétní stimul. Toto podvědomé nutkání Haidt označuje termínem intuice.¹⁶ V sociálně-intuicionistickém modelu morálky zastupují výstupy vrozených morálních základů intuicionistickou část. Sociální část navazuje na další atribut modulů, totiž na závislost rozvinutí modulu na tom, zda se organismus vyvíjí v pro něj běžném prostředí, které je bohaté na stimuly, které mohou daný modul aktivizovat. Jelikož Haidt klade ukotvení morálních základů do lidské přirozenosti do doby zhruba před 70 až 140 tisíci let (období velkých klimatických výkyvů, spojených s vlnou vymírání, která zintenzivnila přirozený výběr),¹⁷ měli by mít v současnosti všichni lidé na světě stejné vrozené dispozice ke všem morálním základům. Realita je ovšem jiná. Jednotlivé morální základy mohou být různě rozvinuty v závislosti na kulturních a socioekonomických faktorech ovlivňujících socializaci konkrétního jedince. Mezi tyto faktory patří především kultura regionu, sociálně ekonomický status nebo výchova v rodině.¹⁸ Základem sociálně-intuicionistického modelu morálky je tak předpoklad, že morální profil jedince, tedy rozvinutí jednotlivých morálních základů, je ovlivněn jak vrozenými, tak získanými dispozicemi. Haidt chápe mysl vybavenou morálními základy jako mysl přednastavenou na dobu, než přijde zkušenost, která může toto nastavení do určité míry upravit. Díky tomuto přednastavení mají lidé dispozice osvojit si normy, které jsou s tímto nastavením v souladu, spíše než normy, které v něm oporu nemají.¹⁹

Nutkání k určitému chování, které je výsledkem působení morálních základů, samo o sobě není jediným faktorem, který ovlivňuje naše konečné rozhodnutí. Dalším faktorem je racionální myšlení.²⁰ Vztah těchto dvou složek kognice ovlivňujících naše chování je pro TMZ zásadní. Podle Haidta má intuice nad racionálním myšlením navrch. Jednak proto, že se jedná o rychlejší formu kognice, jednak proto, že je intuice přímo spojena s motivací. Naše usuzování je proto poněkud pozadu za našimi intuicemi. Tento stav vede podle Haidta k tomu, že racionální myšlení často slouží pouze k tomu, aby dodatečně racionalizovalo

¹⁶ HAIDT, Jonathan. *Hypotéza štěstí: hledání moderních pravd ve staré moudrosti*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2014, s. 61.

¹⁷ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 266.

¹⁸ HAIDT, Jonathan; KOLLER, H. Silvia; DIAS, G. Maria. Affect, Culture, and Morality, or Is It Wrong to Eat Your Dog. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1993, vol. 65 (4), s. 613–628.

¹⁹ GRAHAM, Jassse a col. Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism. C. d., s. 10.

²⁰ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 73.

rozhodnutí, přijaté na úrovni intuicí.²¹ Jedním z důsledků takového fungování lidské mysli je omezená schopnost domluvit se mezi různými, například politicky odlišně orientovanými skupinami. Racionální argumenty jedné strany totiž narážejí na intuitivní odmítnutí na straně druhé, přičemž racionální uvažování toto odmítnutí pouze dodatečně posvětí vhodně zvolenou racionalizací.

Morálka tedy v Haidtově pojetí představuje komplex intuicí, které jsou jen těžko ovladatelné racionálním myšlením a mají zásadní vliv na naše rozhodování. Zejména na naše hodnocení chování druhých lidí, které buď je, nebo není v souladu s našimi intuicemi. V prvním případě v nás takové chování vyvolává pocit libosti, v opačném případě pocit nelibosti.²²

1.3 Morální základy

V této kapitole přejdu z obecného popisu fungování modulární mysli ke konkrétním modulům, respektive morálním základům a jejich zaměření, jak je Haidt a jeho spolupracovníci identifikovali pro potřeby TMZ. Ještě chvíli však zůstanu v obecné rovině, jelikož v první řadě je nutné představit si kritéria, na základě kterých identifikace konkrétních morálních základů probíhala. Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, morální základy nám pomáhají velice rychle, na úrovni intuice, hodnotit chování ostatních lidí. Pokud je toto chování v souladu s našimi intuicemi, jinými slovy v souladu s představou naší modulární mysli o sociálně adaptivním chování, hodnotíme je kladně, v opačném případě působí naše intuice varovně. Pokud je tedy nalezena oblast chování, která u respondentů vzbuzuje tento typ intuitivní reakce, jedná se o první náznak, že by daná oblast mohla být spouštěčem morálního základu.²³ Také bylo řečeno, že dispozice pro morální základy, jakkoli různě rozvinuté, by měly být u všech lidí na světě totožné. Další podmínkou pro identifikaci morálního základu je tedy univerzálnost kladné nebo záporné intuitivní reakce na vytipovanou oblast chování, která musí být totožná napříč kulturami, státy i kontinenty.²⁴ Smyslem existence morálních základů je stimulace prosociálního chování a tak je jasné, že u oblasti chování vytipované jako kandidát na morální základ, musí být možné vysledovat

²¹ HAIDT, Jonathan. The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*. 2001, vol. 108, s. 814–34.

²² HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 84.

²³ GRAHAM, Jassse a col. Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism. C. d., s. 37.

²⁴ Tamtéž, s. 38.

historický kontext, ve kterém je takové chování adaptivní pro život ve skupinách.²⁵ Důležitým kritériem je vrozenost intuitivní reakce na podnět stimulující morální základ. To, že se shodnou reakci na určitou oblast chování podaří nalézt napříč kulturami nebo kontinenty, není samo o sobě důkazem vrozenosti. Pro takový důkaz se badatelé na poli vrozených dispozic obracejí nejčastěji k výzkumům novorozenců nebo člověku blízkých lidoopů. Haidt se při formulaci TMZ obrací zejména k výzkumům Franse de Walla a Christophera Boehma, kteří zkoumali dispozice pro morálku u šimpanzů a bonobů, okrajově i u dalších lidoopů a opic.²⁶ Pokud je dispozice pro nějaký typ chování identifikována již u novorozenců nebo velmi blízkých příbuzných člověka – lidoopů, je relevantní domnívat se, že je takové intuitivní chování dědictvím po společném předkovi.

Na základě popsaných kritérií identifikovali Haidt a jeho spolupracovníci celkem šest morálních základů. Sami se ovšem nedomnívají, že toto číslo je konečné.²⁷ Dosud identifikované základy chápou pouze jako nejlepší kandidáty, které je nutné podrobit dalšímu zkoumání, například skrze testování jejich relevance v dalších kulturách nebo psychologickými či neurologickými metodami, přičemž právě v neurologii zastánci TMZ spatřují největší potenciál pro další pokrok v tomto směru bádání.²⁸ V úvodu odstavce zmíněnými kandidáty na morální základy tedy jsou: autorita/podvrátnictví, férovost/podvádění, loajalita/zrada, péče/újma, posvátnost/znesvěcení a svoboda/útlak. Jedná se o moduly, které se evolučně vyvinuly k tomu, aby v rámci skupiny podporovaly první z každé dvojice typů chování, a druhé z dvojice naopak potíraly. Pokud je tedy člověk svědkem nebo přímo objektem například podvodu, újmy atd., intuitivně takové chování vnímá jako porušení morálního řádu, které vzbuzuje nevoli vůči jeho pachateli.

Jak bylo naznačeno výše, rozvinutí každého z těchto morálních základů je závislé především na kulturním a socioekonomickém kontextu prostředí, ve kterém se jedinec vyvíjí. V euroatlantickém prostoru, který nese silný étos autonomie jedince, jsou proto rozvinuty především základy, které jsou citlivé na narušení svobody jedince. Těmito základy jsou férovost/podvádění, péče/újma a svoboda/útlak. To však neznamená, že ostatní základy nejsou v morálním profilu obyvatel Evropy a USA zastoupeny. Ve více sociocentrických

²⁵ Tamtéž, s. 40.

²⁶ Tamtéž, s. 39.

²⁷ Tamtéž, s. 5.

²⁸ Tamtéž, s. 30.

společnostech, kde jsou potřeby jednotlivce více podřízeny potřebám skupiny (např. rodiny), jsou silně rozvinuty morální základy autorita/podvratnictví, loajalita/zrada a posvátnost/znesvěcení. Podobný rozdíl se projevuje mezi lidmi s vysokým a nízkým socioekonomickým statusem, a to nehledě na kulturní kontext. U lidí s nízkým socioekonomickým statusem je morální profil širší a méně orientovaný na oblast autonomie.²⁹

Každý morální základ je nastaven tak, že je citlivý na určitý komplex spouštěčů, které aktivují jeho adaptivní reakci. Identifikace těchto spouštěčů je ale do značné míry povrchní, a tedy náchylná k omylům a zkreslením. Například u výše zmíněného vrozeného strachu opic z hadů není k vybuzení reakce nutná přítomnost opravdového hada. Jelikož příslušný modul pracuje pouze povrchně, spouštěčem může být cokoli, co hada připomíná. Například plyšový had, větev nebo provaz. Stejně tak spouštěče aktivující reakci morálních základů podléhají zkreslení a sada současných spouštěčů pro konkrétní základ může být mnohem širší než původní spouštěče.

Následující tabulka (č. 1), z větší části převzatá z knihy *Morálka lidské mysli* a doplněná o základ svoboda/útlak, ve stručnosti představuje všech šest zmíněných morálních základů, které tvoří jádro TMZ. První řádek popisuje adaptační požadavek, který vedl ke vzniku daného základu. Následující řádek vyjmenovává některé z hlavních původních spouštěčů základu. Navazuje výčet možných aktuálních spouštěčů. Předposlední řádek popisuje charakteristické emoce, které stimulace konkrétního základu vyvolává. Nakonec je uveden výčet ctností, které se s daným základem pojí. V návaznosti na tabulkové shrnutí pokračují stručným rozbořem každého z představených morálních základů.

²⁹ HAIDT, Jonathan; KOLLER, H. Silvia; DIAS, G. Maria. Affect, Culture, and Morality, or Is It Wrong to Eat Your Dog. C. d.

	Péče/ Újma	Férovost/ podvádění	Loajalita/ Zrada	Autorita/ podvratnictví	Posvátnost/ znesvěcení	Svoboda/ Útlak
Adaptační požadavek	Chránit děti a starat se o ně	Skřízet výhody dvoustanného partnerství	Vytvářet soudržné koalice	Utuzovat prospěšné vztahy uvnitř hierarchií	Vyhýbat se kontaminantům	Ukázání samozvaných alfa samců/samic.
Původní spouštěče	Utrpení, úzkost nebo stav nouze vyjádřený vlastním dítětem	Podvádění, spolupráce, klamání	Hrozba nebo výzva pro skupinu	Znaky dominance a podřízenosti	Odpad, nakažení lidé	Projevy naznačující, že se někdo snaží ovládat ostatní.
Aktuální spouštěče	Utrpení, kořátka, roztomilé postavičky z kreslených filmů...	Manželská nevěra, rozbité herní automaty	Sportovní týmy, státy	Šéfové, vážení odborníci	Tabu, ideje (komunismus, rasismus)	Nelegitimní omezování něčí svobody, projevy povýšenosti a agresivity
Charakteristické emoce	Soucit	Hněv, vděčnost, provinilost	Skupinová hrdost, zlost na zrádce	Respekt, strach	Znechucení	Hněv, reaktance ³⁰
Související ctnosti	Dobrosrdečnost, vlídnost	Férovost, spravedlnost, důvěryhodnost	Loajalita, vlastenectví, sebeobětování	Poslušnost, podrobnost	Střídmost, cudnost, bohabojnost, čistotnost	Vzdor proti útlaku

Tabulka 1

1.3.1 Základ péče/újma

Původním spouštěčem tohoto modulu byla starost o potomka. Jedinec, který byl citlivější na potřeby svých potomků, měl také větší šanci na reprodukční úspěch. Predispozice k citlivosti na potřeby potomků se proto prostřednictvím přirozeného výběru v populaci rozšířila.³¹ Soubor aktuálních spouštěčů je však mnohem širší. Charakteristickým znakem malého dítěte je totiž roztomilost a roztomilé nám nemusí připadat jen naše vlastní dítě, nýbrž všechny děti. Ba co víc, roztomilé nám mohou připadat také hračky, které byly navrženy tak, aby roztomile vypadaly, jako například plyšová zvířátka nebo postavičky.³² Zrovna tak může být spouštěčem zvíře, které v nás roztomilost vzbuzuje svým vzhledem nebo chováním, jako jsou mláďata, ale i některá již dospělá zvířata, například lachtan, některé druhy malých opic atd.³³ Spouštěčem modulu je také utrpení, respektive situace, kdy jsme jeho svědky. Plačící

³⁰ Autor tento termín, používaný spíše v kontextu elektrotechniky, popisuje jako „pocit, který zakoušíte, když máte o to větší chuť něco udělat jen proto, že vám to nějaká autorita zakázala.“ Viz. *Morálka lidské mysli*. s. 217.

³¹ WAAL, Frans de. *Dobráci od přírody*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2006, s. 56.

³² HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 172.

³³ Tamtéž, s. 173.

dítě v nás vyvolává nutkání zasáhnout. Stejně tak může být spouštěčem jakékoli utrpení, například hendikepovaných, zvířat atd.

1.3.2 Základ férovost/podvádění

Predispozice pro férové jednání a citlivost na podvádění se podle Haidta může vyvinout u živočišných druhů, jejichž jedinci si dokážou zapamatovat dřívější interakce s jinými jedinci a následně omezit altruistické chování pouze na ty z nich, kteří jim je pravděpodobně oplatí. Díky výhodě získané spoluprací s dalšími spolehlivými jedinci má nositel tohoto modulu větší šanci přežít a šířit svůj gen, čímž se tento modul v populaci postupně rozšíří.³⁴

Původním spouštěčem modulu férovost/podvádění byly projevy „kolegiálnosti“ nebo „sobeckosti“ ze strany druhých lidí. Pokud tedy jedinec vzbuzoval dojem důvěryhodnosti v tom smyslu, že nám naši službu oplatí, vzbuzovalo to v nás emocionálně kladnou odezvu (pozitivní afekt). V opačném případě jsme pociťovali hněv.³⁵ Současným spouštěčem jsou obecně otázky spravedlivého jednání, ať už se jedná o soudní rozhodnutí, diskriminaci nebo nastavení daňového systému.

1.3.3 Základ loajalita/zrada

Základ loajalita/zrada je adaptačním požadavkem na vytváření a udržování koalic, které budou schopné vzdorovat útokům a nárokům jiných skupin. Původním spouštěčem je jakékoli jednání, které nám o daném jedinci prozrazuje, zda se jedná o týmového hráče. Tedy někoho, kdo je ochoten postavit se za tým, nebo zda jde o oportunistu, který je pro vlastní prospěch ochoten tým zradit. Aktuálními spouštěči v dnešní době je celá řada aktivit, založených na skupinovém principu, ať už se jedná o sportovní utkání (fanouškovství), vlastenectví, nebo příslušnost k politickému uskupení atd.³⁶ Negativním jevem, který činnost tohoto morálního základu provází, je jistá zaslepenost, co se týče hodnocení vlastní skupiny. Vnější reflexi vlastní skupiny máme proto tendenci intuitivně chápat jako útok a nejsme ochotni racionálně ji zvážit, respektive využijeme naše racionální uvažování pouze

³⁴ Tamtéž, s. 175.

³⁵ Tamtéž, s. 176.

³⁶ Tamtéž, s. 179.

k dodatečnému zdůvodnění našeho odmítnutí poskytované reflexe.³⁷ Tento jev se v současnosti silně projevuje zejména v rámci politické rivality. Právě v tomto morálním základu, ačkoli ne výhradně v něm, se nejsilněji projevuje Haidtova teze, že „...morálka spoutává a zaslepuje.“³⁸

1.3.4 Základ autorita/podvratnictví

Při formulování morálního základu autorita/podvratnictví Haidt čerpal zejména z práce Christophera Boehma, antropologa, který se zabývá evolucí politického chování u lidí a lidoopů. Boehm se na základě dlouhodobého zkoumání chování lidoopů (šimpanzů, bonobů, horských goril) a etnografických pozorování skupin lovců a sběračů, snaží zkonstruovat model politického chování společného předka lidí a ostatních lidoopů, který by nám mohl umožnit nahlédnout do politické přirozenosti člověka. Výsledkem jeho zkoumání je tvrzení, že *Homo sapiens* je přirozeně hierarchickým druhem (více viz základ svoboda/útlak), se silným ambivalentním sklonem jak k dominanci, tak k submisivitě.³⁹ „Sklon k dominanci je zmírňován obavami, že zabřednu do nesprávného druhu boje. Pokud strach získá vrch nad politickými ambicemi či touhou po určité odměně, výsledkem bývá submisivita. Takový strach napomáhá individuálnímu reprodukčnímu úspěchu daného jedince, protože ten, kdo v daném zápolezení utrpí porážku, může být zraněn nebo zabit.“⁴⁰ Organizace většiny společenství živočichů je proto postavena na schopnosti rozpoznat znaky dominance a submisivity v chování jejich příslušníků, což umožňuje vyhnout se zbytečnému konfliktu.⁴¹

Cílem základu autorita/podvratnictví je stimulovat chování, které povede k „ustavení užitečných vztahů uvnitř hierarchie“. ⁴² Cílem jedince v určitém hierarchicky uspořádaném systému je získat pro sebe co největší míru loajality ze strany těch, kdo jsou pod ním, a zároveň co největší míru ochrany ze strany těch, kdo jsou mu v hierarchii nadřazení.⁴³ Stejně jako u ostatních morálních základů jedinec, který tuto hru zvládá dobře, získává evoluční výhodu proti ostatním, a tedy vyšší šanci na předání svých genů. Zároveň platí, že skupina

³⁷ Tamtéž, s. 118, 120.

³⁸ Tamtéž, s. 233.

³⁹ BOEHM, Christopher. *Hierarchie v pralesích: evoluce rovnostářského chování*. Praha: Academia, 2020. s. 274.

⁴⁰ Tamtéž, s. 193.

⁴¹ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 182.

⁴² Tamtéž, s. 184.

⁴³ Tamtéž.

s jasným a pevným hierarchickým uspořádáním má větší šanci obstát v konkurenci hůře organizovaných skupin.

Dominantní jedinec obdařený autoritou má určitou moc a sní spojená privilegia. Zároveň ale nese odpovědnost za udržování pořádku.⁴⁴ U šimpanzích tlup například usměrňuje konflikty mezi členy skupiny.⁴⁵ Role vůdce je tedy prospěšná všem členům skupiny, kteří proto jeho autoritu uznávají a respektují řád, který zajišťuje. Narušení tohoto řádu může znamenat nestabilitu, která zhorší životní podmínky celé skupiny. Proto jsou členové skupiny obezřetní ve vztahu k jednání, které má tendenci stávající řád narušovat.

Původním spouštěčem je v případě základu autorita/podvratnictví chování nebo vystupování, které indikuje to, zda má jedinec vyšší anebo naopak nižší postavení než my. Současným spouštěčem může být například neúcta vůči rodičům, uznávaným členům skupiny nebo nadřízeným. V širším slova smyslu pak může jít o jednání podvracející zaběhlé tradice, instituce nebo hodnoty, které jsou vnímány jako záruky stability.⁴⁶

1.3.5 Základ posvátnost/znesvěcení

Základní emocí, která je spojena se základem posvátnost/znesvěcení je pocit zhnusení. Tento pocit nemá podle Haidta žádný jiný tvor kromě člověka. Zvíře odmítne potravu, protože mu nechutná nebo nepříjemně páchne. Ale pouze člověk odmítne potravu, protože přišla do kontaktu s něčím nečistým nebo nevábným. Haidt chápe pocit zhnusení jako součást „behaviorálního imunitního systému“, který nás nabádá stranit se všeho, co by mohlo být potenciálním přenašečem patogenu. Adaptačním požadavkem vedoucím ke genezi tohoto základu tedy byla snaha vyhýbat se „...patogenům, parazitům a dalším hrozbám, které se přenášejí fyzickým dotekem nebo blízkostí.“⁴⁷ Původním spouštěčem byly zrakové, čichové nebo jiné senzorické vzorce, které nás mohou upozornit na to, že nějaký objekt by mohl být kontaminovaný.⁴⁸

⁴⁴ Tamtéž, s. 183.

⁴⁵ BOEHM, Christopher. *Hierarchie v pralesích: evoluce rovnostářského chování*. C. d., s. 185

⁴⁶ Tamtéž, s. 185.

⁴⁷ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 188.

⁴⁸ Tamtéž, s. 189.

Pocit zhnusení původně, v závislosti na konkrétní kultuře, stanovoval nejružnější tabu, například týkající se stravování, anebo zaměřená na sexualitu. V tomto smyslu tabu stanovuje nedotknutelnost. Postupem času se podle Haidta mohla tato nedotknutelnost transformovat a mohla být vnímána i v pozitivním smyslu slova jako posvátnost.⁴⁹ Zde autor vidí původ toho, co kulturní antropolog Richard Shweder, označil za *etiku božskosti*. Základem etiky božskosti je představa, že lidské tělo je schránkou, do níž byla vložena božská duše. Není tedy možné zacházet s ním libovolným způsobem. Individuum nemá právo chovat se tak, že by mohlo dojít k zneuctění této božské duše, přestože by tímto chováním nikomu jinému neublížovalo (to vlastně odpovídá základu západního individualistického konceptu morálky). Proto mnohé kultury rozvíjejí morální koncepty jako jsou „...posvátnost, hřích, čistota a poskvrnění, povznesení a ponížení.“⁵⁰

Morální základ posvátnost/znesvěcení je pro Haidta klíčem k porozumění mnoha sporům, které jsou vedeny například na poli biomedicíny (zasahování do DNA, klonování, GMO atd.) nebo na poli kulturní války (např. práva sexuálních menšin, eutanazie).⁵¹

1.3.6 Základ svoboda/útlak

Stejně jako u základu autorita/podvratnictví, i zde Haidt navazuje na práci Christophera Boehma. Jak bylo zmíněno výše, Boehm ve své analýze politické přirozenosti *Homo sapiens* konstatuje, že se člověk vyznačuje ambivalentním sklonem jak k dominanci, tak k submisivitě, což z něj činí bytostně hierarchický druh, jehož členové jsou ochotni tolerovat určitou míru dominance některých jedinců. Tato tolerance ale má své meze. V přirozenosti člověka je totiž zakódována také touha po autonomii. Ve chvíli, kdy dominantní jedinec začne svou moc zneužívat k šikaně nebo užívat způsobem, který autonomii níže postavených členů skupiny příliš narušuje, skupina začne tomuto dominantnímu jedinci vzdorovat. Pozice vůdce je proto v lovecko-sběračských tlupách a u šimpanzů poměrně omezená. Členové skupiny tvoří podle Boehma morální společenství, které v součinnosti prosazuje rovnostářský étos. Důsledkem působení tohoto étosu jsou projevy zneužívání moci skupinou jako celkem potlačovány. Během posledního milionu let došlo prostřednictvím vývoje zbraní

⁴⁹ Tamtéž, s. 189.

⁵⁰ Tamtéž, s. 136.

⁵¹ Tamtéž, s. 192.

a jazyka k posílení tohoto rovnostářského étosu. Zbraně umenšily význam fyzické převahy dominantních jedinců. Objevení jazyka pro změnu jeho nositelům umožňovalo efektivněji vyjednávat spojení namířené proti tomu, kdo by ohrožoval zbytek skupiny.⁵² Výsledkem působení rovnostářského étosu byla tzv. autodomestikace. Ta vedla k omezení nadměrného šíření genů extrémně dominantních jedinců, a také „...ke schopnosti vytvářet sdílené morální matrice usnadňující sociální kooperace.“⁵³

Původním spouštěčem základu svoboda/útlak byli *trapiči* a *tyrani*. Aktuálním spouštěčem může být jakékoli chování vzbuzující obavu z omezování něčí svobody. V důsledku rovnostářského étosu je nerovnost instinktivně vnímána jako příležitost pro zneužívání moci. U šimpanzů i skupin lovců a sběračů je neochota dělit se, zejména o úlovky větších zvířat, vnímána zbytkem skupiny jako porušení rovnostářského étosu vyvolávající negativní zpětnou vazbu namířenou proti viníkovi.⁵⁴ Z toho důvodu Haidt otázky rovnosti řadí právě do základu svoboda/útlak.⁵⁵

1.4 Liberálové versus konzervativci

V úvodu nastíněná teze o možnosti využití TMZ při vysvětlování některých aspektů kulturní války se opírá o výzkumy vztahu mezi příklonem respondentů spíše k liberálním nebo konzervativním hodnotám a jejich morálním profilem, tedy mírou rozvinutí morálních základů. V rámci těchto výzkumů měli respondenti sami sebe zařadit na škále od velmi liberální po velmi konzervativní. Následně měli odpovídat na série otázek, jejichž podoba se v průběhu výzkumu měnila, vždy však šlo o to zjistit, nakolik jsou pro respondenty důležité představené ohledy (např. jestli se někdo zachoval krutě, jestli někdo projevil nedostatek úcty k autoritě, jaké z uvedených vlastností by mělo mít respondentem preferované plemeno psa atd.), pokud mají rozhodnout, zda je něco dobré nebo špatné.⁵⁶ Pro účely tohoto výzkumu si Haidt a jeho spolupracovníci, v tomto případě především Jesse Graham, Sena Koleva, Brian Nosek a Ravi Iyer, zaregistrovali doménu www.Yourmorals.org, kde v květnu

⁵² BOEHM, Christopher. *Hierarchie v pralesích: evoluce rovnostářského chování*. C. d.

⁵³ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 217.

⁵⁴ BOEHM, Christopher. *Hierarchie v pralesích: evoluce rovnostářského chování*. C. d., s. 89.

⁵⁵ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 219.

⁵⁶ GRAHAM, J.; HAIDT, J.; NOSEK, B. Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2009, vol. 96, s. 1029–46.

roku 2007 zahájili výzkum vztahu morálního profilu respondenta a jeho ideologické inklinace. Návštěvníci stránky se po zaregistrování mohli zúčastnit desítek studií z oblasti psychologie morálky a politiky na jejichž základě byl vypracován jejich morální profil a vztah mezi tímto profilem a jejich politickou orientací. Do roku 2011 se zde registrovalo přibližně 130 000 respondentů z 11 světových regionů, z velké části ovšem z USA.⁵⁷ Ukázalo se že mezi ideologickou inklinací respondenta k liberálnímu nebo konzervativnímu světonázoru a jeho morálním profilem existuje poměrně silná vazba. V první fázi těchto výzkumů, kde ještě nebyl využit základ svoboda/útlak, který byl mezi morální základy zařazen později, se projevovala silná vazba liberálů na základy péče/újma a férovost/podvádění. Pozice ostatních základů byla vůči těmto dvěma výrazně slabší. U konzervativců byla pozice jednotlivých základů vyrovnanější. Statisticky však platilo, že čím blíže ke konzervativnímu pólu ideologického spektra respondent sám sebe zařadil, tím méně důležité pro něj byly základy péče/újma a férovost/podvádění, a naopak rostla důležitost základů loajalita/zrada, autorita/podvratnictví a posvátnost znesvěcení.⁵⁸ Situace se podle mého názoru trochu změnila se zavedením základu svoboda/útlak. Haidt tento základ hodnotí jako srovnatelně důležitý jak pro liberály, tak pro konzervativce, ovšem u obou je kladen důraz na trochu jinou formu svobody. Konzervativci jsou citliví na omezování jejich osobní svobody a autonomie, kdežto liberálové jsou ve spojení se silným důrazem na základ péče/újma orientováni na pomoc lidem na okraji společnosti, obětem násilí a diskriminace a obecně bezmocným skupinám, tedy všem, kteří nějakým způsobem trpí v důsledku zneužití moci. Orientace liberálů je jak v základu péče/újma, tak v základu svoboda/útlak pojmána více universalisticky, než je běžné u konzervativců. Ti svou citlivost například na utrpení nebo perzekuce orientují především na členy vlastní skupiny, kdežto liberálové svou citlivost zaměřují například i na členy jiných národů, etnik atd.⁵⁹ Vraťme se ale k tomu, jakým způsobem zavedení základu svoboda/útlak redefinovalo zastoupení signifikantních morálních základů u liberálů a konzervativců. V původní variantě bez základu svoboda/útlak byli signifikantními základy pro liberály péče/újma a férovost/podvádění. Do základu svoboda/útlak Haidt pod vlivem Boehmova rovnostářského étosu zahrnuje také odpor k nerovnosti. Ten byl ale původně součástí základu

⁵⁷ GRAHAM, Jasse a col. *Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism*. C. d., s. 17.

⁵⁸ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., 205.

⁵⁹ Tamtéž, s. 220.

férovost/podvádění, jelikož odkazoval k férovému přerozdělování zdrojů. Po přesunutí otázky rovnosti do základu svoboda/útlak se podle mého názoru oslabuje vychýlení základu férovost/podvádění na liberální stranu hodnotového spektra. Otázky férovosti jsou tematizovány jak liberály, tak konzervativci. Pokud tedy vyjmem z tohoto základu otázku rovnosti, dojde k jeho posunutí blíže ke středu hodnotové škály a základ férovost/podvádění tak nebude ani pro jednu skupinu signifikantní. Na jeho místo se naopak přesune základ svoboda/útlak. Ten je dle mého názoru protipólem k základu autorita/podvratnictví, preferovanému konzervativci (liberálové chápou autoritu do značné míry jako potenciální ohrožení svobody), z čehož vyplývá jeho vychýlení na liberální stranu hodnotového spektra. Po zařazení základu svoboda/útlak do TMZ se tedy podle mého názoru rozložení signifikantních základů pro liberály a konzervativce změnilo, a to na péči/újmu a svobodu/útlak u liberálů a autoritu/podvratnictví, loajalitu/zradu a posvátnost/znesvěcení u konzervativců. Férovost/podvádění chápu jako neutrální morální základ, který neznačí příklon ani k jedné straně.

Výše popsané rozdíly v morálním profilu liberálů a konzervativců mají podle Haidta důsledky pro jejich volební chování. V nejobecnější politické rovině Haidt chápe konzervativní politické strany jako strany usilující o zachování stávajícího řádu. Jejich protikladem jsou strany liberální, jejichž cílem je změna stávajících poměrů zejména ve smyslu osvobození od útlatu.⁶⁰ Liberální strany jsou tedy strany pokrokařské, mezi něž Haidt v současnosti řadí především strany levicové, protože jejich cílem je změna stávajícího řádu ve prospěch ekonomicky nebo jinak znevýhodněných skupin. V souladu s tímto rozdělením politického spektra jsou další osobnostní charakteristiky liberálů a konzervativců. Konzervativci jsou například citlivější na vnímání rizika. S nedůvěrou proto nahlíží na nové a neznámé. Důležitou hodnotou je pro ně řád. Liberálové jsou v těchto oblastech jejich protikladem.⁶¹

Volební chování je tedy podle Haidta ovlivněno morálním profilem voliče založeným na TMZ. Jelikož morální profil liberálních stran je omezený prakticky na dva až tři základy (péče/újma, svoboda/útlak, potažmo férovost/podvádění), jsou ve své snaze získat voliče na

⁶⁰ Tamtéž, s. 334.

⁶¹ GRAHAM, Jasse a col. *Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism*. C. d., s. 18.

svou stranu značně znevýhodněny oproti stranám konzervativním, nabízejícím pestřejší morální profil. Vyjdu-li na tomto místě z Haidtova přirovnání mysli vybavené morálními základy k jazyku vybavenému šesti chuťovými receptory,⁶² můžeme si politické strany představit jako restaurace, které ale v případě liberálních stran, omezují svou nabídku pouze na sladká a slaná jídla. V konkurenci s restauracemi, jejichž paleta chutí je mnohem pestřejší se z dlouhodobého hlediska dá očekávat, že se restauracím s pestřejší paletou chutí bude dařit lépe.

Má analýza závislosti volebního chování na stimulaci morálních základů, která je předmětem další části předložené práce, v podstatě vychází z výše uvedené metaforu. Jejím cílem je tedy ověřit hypotézu, že čím širší paletu morálních základů strana ve svém programu nabízí, tím lepší volební výsledek u ní můžeme očekávat.

⁶² HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 129.

2 Metodologie

2.1 Předmět analýzy

Analýza závislosti volebního chování na stimulaci morálních základů se věnuje volebním programům deseti politických stran, které měly ve sněmovních volbách v roce 2017 podle předvolebních průzkumů veřejného mínění⁶³ největší šanci překročit volebním potenciálem pětiprocentní hranici pro vstup do Poslanecké sněmovny České republiky. Jak jsem již uvedl výše, jednalo se o strany: ANO 2011, ČSSD, ODS, SPD, TOP 09, KDU-ČSL, KSČM, STAN, Českou pirátskou stranu a Stranu zelených. Analyzovány jsou jednotlivé body programů pro volby do Poslanecké sněmovny ČR 2017. Analýza mediálních projevů vybraných stran během např. předvolební kampaně by možná přinesla komplexnější obraz, a tudíž i širší možnost analýzy vlivu zastoupení morálních základů v projevech dané politické strany na její volební výsledek, avšak při vymezování rozsahu práce jsem se tomu záměrně vyhnul ze dvou důvodů. Jednak je u programových dokumentů možné očekávat to, že vycházejí nejen z aktuálních okolností dané politické situace, a jednak, a to je hlavní důvod, volební programy lépe zachycují dlouhodobé směřování dané strany. Z tohoto důvodu jsem tedy zvolil za předmět analýzy stranické programy, přičemž jsem se nevěnoval mediálním výstupům.⁶⁴

2.2 Postup analýzy

Programy vybraných stran jsou analyzovány postupně, v abecedním pořadí. Pro lepší přehlednost a strukturu analýzy využívám členění programů do kapitol, které představují záměry strany v oblasti konkrétní politiky (např. zemědělství, školství, obrana atd.). Kapitoly programu jsou analyzovány samostatně, přičemž každý takový oddíl je uveden názvem dané kapitoly a celkovým počtem programových bodů, které kapitola obsahuje. Konkrétním předmětem analýzy jsou jednotlivé programové body obsažené v dané kapitole,

⁶³Sněmovní volební model MEDIAN. První polovina října 2017 (sběr 26. 9. - 14. 10. 2017) [online] [cit. 2020-03-19]. Dostupné online z WWW: < https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/2005939-median_snemovni_volebni_model_2017_10.pdf >.

⁶⁴Dalším důvodem je i to, že při analýze mediálních vystoupení např. během kampaně by rozsah zpracované látky mnohonásobně překročil možnosti diplomové práce.

respektive výroky v nich obsažené, které jsou přiřazovány k příslušným morálním základům.

Zařazení programových bodů do morálních základů je pojato z hlediska záměru strany. Klíčové je, jak danou oblast strana vidí. Naopak pohled voliče zde pro potřeby této analýzy není důležitý. Jeden programový bod totiž mohou dva různí voliči vnímat rozdílně. Například v oblasti sociální péče hrazené z výběru daní může státní pomoc lidem v těžké životní situaci působit na jednoho voliče, který soucítí s postiženými, jako spouštěč základu péče/újma, na jiného však tatáž politika může působit jako nespravedlivé přerozdělování společných prostředků lidem, kteří si to z jeho pohledu nezaslouží. Aktivován je v tomto případě základ férovost/podvádění. Z toho důvodu je pro mě stěžejním faktorem pro zařazení daného bodu či jeho části do příslušného morálního základu postoj strany. Pokud tedy zajištění sociální podpory lidem v nouzi podporuje argumentem, že lidem v nouzi je třeba pomoci, zařadím daný bod do základu péče/újma. Pokud bude naopak vnímat sociální stát jako nespravedlivé přerozdělování prostředků, zvolím základ férovost/podvádění.

Důležitou součástí každého zařazení do morálních základů je zdůvodnění. To vychází primárně z argumentace obsažené ve volebním programu dané strany jako celku (předmluva, preambule kapitol, vyznění samotného programového bodu). V případech, kdy je argumentace strany v programu nedostačující k určení obecného cíle konkrétního programového bodu, čerpám z dalších oficiálních dokumentů strany, které jsou výstupem stranické debaty a hledáním stranického konsensu (dlouhodobý program, stanovy atd), a které jsou blízké programovým dokumentům. Využity naopak nejsou arbitrární mediální vyjádření členů strany, která mohou být v některých případech v rozporu s politikou strany, anebo na nich nemusí v rámci dané politické strany panovat shoda. Zdůvodnění různých stran pro stejnou politiku mohou být různá. To, jak strana argumentuje, jak popisuje smysl navrhovaných opatření, je tudíž pro zařazení zásadní. Například motivací k ochraně přírody může být snaha zajistit důstojné a zdravotně nezávadné podmínky pro život občanů. Takovou motivaci bych zařadil do základu péče/újma. Stejně tak může být motivací k této politice vnímání přírody jako součásti božího stvoření, které člověk nemá právo ničit. Takovou argumentaci bych zařadil do morálního základu posvátnost/znesvěcení. V obou

případech se jedná o ochranu přírody. Prostředky k její ochraně mohou být totožné. Motivace je však různá, a tedy i případné zařazení se liší.

V rámci jednotlivých zdůvodnění u programů vybraných politických stran je zvolená argumentace podpořena častými citacemi z textu programů nebo dalších dokumentů. Pro zajištění lepšího plynutí textu jsou tyto citace označeny kurzivou, nikoli uvozovkami.

V případech, kdy zařazení skupiny programových bodů vychází z totožné argumentace, je uvedeno pouze jedno zdůvodnění, ke kterému jsou přiřazeny příslušné body. Výstupem každého zdůvodnění je zařazení do konkrétního morálního základu. Ten je v textu zdůvodnění vyznačen tučným písmem (např.: **péče/újma**). Součástí každého zdůvodnění je také seznam konkrétních programových bodů sloužící k verifikaci zařazení. Tento seznam je tvořen odkazy na pořadí bodu v rámci dané kapitoly (např.: bod číslo 4 a 7). V některých případech se může stát, že jeden programový bod bude zařazen hned do několika morálních základů, pokud si to jeho analýza vyžádá. Počet zařazených bodů tedy nemusí odpovídat celkovému počtu bodů v programu. V rámci každé kapitoly je uveden celkový počet bodů, které nebylo možné zařadit, jelikož se přímo netýkají žádné oblasti morálního usuzování vymezené v teoretické části práce. V případě, že je skupina nezařazených bodů velká a tematicky jednotná, nebo v případě že je nezařazení sporné, uvádím také argumenty pro nezařazení. V ostatních případech by byla tato argumentace nadbytečná, jelikož by sestávala pouze z popisu obsahu programového bodu a z konstatování, že v tomto případě nespatřuji žádnou návaznost na některý z morálních základů.

Na některé hodnoty nebo politiky kladou jednotlivé politické strany větší důraz než na jiné, což se promítá do jejich sebe prezentace. Považuji za přínosné, reflektovat tuto skutečnost při hodnocení výsledků analýzy volebních programů, jelikož tím bude zohledněn důraz, který strana na konkrétní hodnotu nebo politiku klade. Vznikne tak přesnější morální profil konkrétní strany. Pro zpřesnění zmíněného morálního profilu jsem se rozhodl zvlášť analyzovat předmluvy k jednotlivým programům. V předmluvách se politické strany více než v preambulích ke kapitolám a v programových bodech zaměřují na hodnoty a z nich plynoucí priority, na které kladou největší důraz. Vyjádření stran jsou zde také explicitnější, co se týče výrazů, které je možno spojit s některým z morálních základů. Programové body spadající do takto vyprofilovaných hodnot nebo politik jsou při zhodnocení výsledků

analýzy posíleny koeficientem 1,5. V textu analýz jsou body posílené koeficientem zvýrazněny tučným písmem (např. b. **7**, **12** a **13**).

Analýza každého programu je zakončena tabulkovým shrnutím výsledků. V první, obecné rovině zahrnuje toto shrnutí údaje o počtu zařazených programových bodů v porovnání s celkovým počtem bodů v programu. Následuje výčet jednotlivých morálních základů, ke kterým je připojen údaj o počtu zařazených výroků (zvlášť počet výroků s váhou 1 a zvlášť počet výroků s váhou 1,5). Součet celkové váhy v rámci jednoho morálního základu je dále porovnán se součtem všech celkových vah jednotlivých morálních základů. Výsledkem tohoto srovnání je stanovení procentuálního podílu jednotlivých základů na celkovém morálním profilu stranického programu. Tyto údaje jsou v další části práce využity ke vzájemnému srovnání všech analyzovaných politických stran.

V závěrečné části předložené práce v prvním kroku provedu porovnání výsledků jednotlivých stran. Výsledky porovnání dále budou konfrontovány s reálným volebním výsledkem analyzovaných stran ve volbách do Poslanecké sněmovny 2017, čímž dojde k ověření platnosti stanovené hypotézy, že čím širší paletu morálních základů strana oslovuje, tím lepší jsou její šance na dobrý volební výsledek. Ve druhém kroku budou výsledky porovnání zastoupení morálních základů v programech stran využity ke stanovení jejich pozice v rámci liberálně-konzervativního hodnotového spektra, o kterém jsem pojednal výše.

3 Analýza vybraných volebních programů

3.1 ANO 2011⁶⁵

Volební program ANO pro volby do Poslanecké sněmovny ČR je členěn do dvaceti dvou kapitol zpracovávajících konkrétní politiky (zemědělská politika, školství atd.). Jednotlivé kapitoly jsou vždy uvedeny krátkou preambulí představující obecný postoj strany k tématu kapitoly. Dále jsou kapitoly členěny na podkapitoly sdružující tematicky blízké programové body. Svým rozsahem (42 stran) je program ANO spíše střední velikosti. Většinu textu však tvoří programové body samotné. Preambule, které jsou největším zdrojem argumentace pro zařazování do morálních základů, tvoří menšinovou část textu, což v některých případech stěžuje proces zařazování. Z hlediska analýzy se proto jedná o jeden z náročnějších programů.

Rozbor předmluvy – stanovení priorit:

Nebudeme lhát, nebudeme krást, budeme bojovat proti korupci. Jinými slovy budeme jednat fěr (férovost/podvádění). Tato věta vyjadřuje ústřední téma předmluvy programu. Férovost strany je kladena do kontrastu s korupcí dosavadní politické reprezentace (*kmotři a lobbisti řídili zemi*), od které se ANO dočkalo spíše *podrazů*. Strana chce čelit korupci a dokázat, že *dokážeme být aktivní, hospodární a loajální zaměstnanci této skvělé rodinné firmy. Na to vám dáváme slovo.* Zde se dostáváme ke druhému zásadnímu tématu předmluvy, které spadá do morálního základu loajalita/zrada. Důraz je kladen na loajalitu ke skupině, podporu *našich lidí*, společné identity (*ochrana národní identity je pro nás prioritou*) i zajištění bezpečnosti a soběstačnosti (potravinové, energetické).⁶⁶ Programové body spadající do oblasti boje s korupcí a podpory vědomí společné identity a ochrany skupiny jsou proto v následující analýze kapitol programu označeny tučným písmem a v závěrečném zhodnocení je jejich váha posílena vynásobením koeficientem 1,5.

⁶⁵ *Ted' nebo nikdy. Ten jediný program, který potřebujete* (Program hnutí ano pro volby do Poslanecké sněmovny 2017) [online] [cit. 2020-03-19]. Dostupné online z WWW: <<https://www.anobudelip.cz/file/edee/2017/09/program-hnuti-ano-pro-volby-do-poslanecke-snemovny.pdf>>.

⁶⁶ Tamtéž, s. 1-4.

Název kapitoly: *Efektivní stát*⁶⁷ – 23 programových bodů

Jak název kapitoly napovídá, smyslem většiny obsažených programových bodů je zlepšení fungování a efektivity státu, především Parlamentu České republiky a vlády, které však není navrhováno ve vztahu k některému z morálních základů. Analýze tak mohou být podrobeny pouze dva body. Prvním je záruka, že ANO v případě vítězných voleb a sestavení vlády nebude ignorovat opoziční strany, bude s nimi *průběžně jednat* a nebude a priori odmítat jejich návrhy zákonů. V principu chápu tuto záruku jako slib nezneužívat nabytou moc k potlačení hlasu opozičních stran. Základ **svoboda/útlak** (b. 5).⁶⁸

Druhý analyzovaný bod se týká náhrad pro poslance a senátory, které nadále nemají být vypláceny paušálně, ale pouze za *prokázané a účelně vynaložené výdaje*. Jedná se o snahu bránit neoprávněnému nakládání se státními prostředky. Základ **férovost/podvádění** (b. 7).⁶⁹

Nezařazený ponechávám body 1-4, 6 a 8-23,⁷⁰ u kterých v argumentaci strany neshledávám spojení se žádným z morálních základů.

Název kapitoly: *Boj proti korupci* – 11 programových bodů

Obsahem kapitoly jsou převážně opatření na podporu transparentnosti při výkonu státní správy (hospodaření, výběrová řízení, dotace atd.). Jelikož se v principu jedná o snahu bránit podvodům a zneužívání moci za účelem vlastního obohacení (nikoli omezování svobody druhých), řadím tato opatření do základu **férovost/podvádění** (b. 1-7, 9).⁷¹

Otázku úpravy exekučního řádu, který má vést k *efektivnímu vymáhání povinností, ne k ožebračování chudých*, v principu vnímám jako bránění zneužívání moci, jelikož příčinu patologie současného systému vidím v příliš silné a málo kontrolované pozici exekutora vůči dlužníkovi. Do oblasti zneužívání moci řadím též opatření na kontrolu soukromých bezpečnostních služeb a přísné postihy jejich zneužívání pro ilegální obstarávání informací. Základ **svoboda/útlak** (b. 8, 10-11).⁷²

⁶⁷ Názvy všech níže uvedených kapitol jsou doslovně převzaty z programu strany. *Ted' nebo nikdy. Ten jediný program, který potřebujete.*

⁶⁸ *Ted' nebo nikdy. Ten jediný program, který potřebujete.* C. d., s. 5.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž, s. 5-6.

⁷¹ Tamtéž, s. 6-7.

⁷² Tamtéž, s. 7.

Název kapitoly: *eGovernment* – 24 programových bodů

Žádný z programových bodů kapitoly není možné zařadit do některého ze základů morálky, jelikož se žádný netýká oblasti morálního usuzování. Jedná se vesměs buď o obecné proklamace podpory zavádění digitální státní správy nebo o popis konkrétních řešení. **Nezařazeny** zůstávají body 1-24.⁷³

Název kapitoly: *Hospodaření státu, finance a rozpočtová politika* – 17 programových bodů

V oblasti financí je pro ANO zásadní zamezit daňové úniky, tedy neférové jednání jedinců, kteří odmítají přispívat určeným dílem k financování veřejných služeb a infrastruktury. Základ **férovost/podvádění** (b. 1).⁷⁴

Téhož morálního základu se týká i daňová politika ANO, prosazující vlastní pojetí férového rozložení daňové zátěže. Nízko a středně příjmovým skupinám mají být daně sníženy, vysokopříjmovým skupinám mají být daně stabilizovány a nemají se dále zvedat. Zajištěna má být revize *systemu daňových výjimek*, jelikož *výjimka znamená, že určité skupině se na daních uleví, díky tomu se ale všichni ostatní na to složí*. Základ **férovost/podvádění** (b. 2, 9).⁷⁵

Nezařazeny ponechávám body 3-8 a 10-17, jelikož u nich neshledávám vazbu na žádný z morálních základů.⁷⁶

Název kapitoly: *Srozumitelná a aktivní zahraniční politika* – 18 programových bodů

Argumentem pro aplikaci navrhovaných řešení v oblasti zahraniční politiky je primárně podpora nebo ochrana zájmů ČR, tedy vlastní skupiny. Jedná se například o podporu českých firem na mezinárodním trhu nebo obrana proti společným bezpečnostním výzvám (migrace, terorismus atd). Základ **loajalita/zrada** (b. 1-9, 12-14 a 16-18).⁷⁷

⁷³ Tamtéž, s. 7-10.

⁷⁴ Tamtéž, s. 10.

⁷⁵ Tamtéž, s. 10-11.

⁷⁶ Tamtéž, s. 10-13.

⁷⁷ Tamtéž, s. 13-15.

Bod odmítající povinné migrační kvóty řadím jako odmítnutí vnucování pravidel (zneužívání moci), do základu **svoboda/útlak** (b. 13).⁷⁸

Poslední analyzovaný bod se zabývá zaměřením rozvojové pomoci, která má směřovat primárně k rozvráceným zemím (*Sýrie, Irák, Afghánistán* atd.) nebo k zemím s *velmi špatnou životní úrovní*. Smyslem opatření je pomoc v místě problému jako prevence migrace. Migraci by však šlo čelit například represivním přístupem k ochraně hranic bez zohledňování jejích příčin. Proto zmíněnou formu prevence skrze pomoc lidem v nouzi řadím do základu **péče/útlak** (b. 14-15).⁷⁹

Nezařazeny ponechávám body 10 a 11.⁸⁰

Název kapitoly: Hospodářství a energetika – 12 programových bodů

Prioritou ANO v oblasti hospodářství je podpora domácího průmyslu, například skrze investice pro české podniky nebo úpravou surovinové strategie ČR, jejíž podstatou je zvýšení role státu v kontrole nerostného bohatství a jeho užívání, ku prospěchu české ekonomiky. Dosaženo má být také energetické soběstačnosti jako záruky *bezpečnosti dodávek*. V principu se jedná o podporu vlastní skupiny, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 2, 4-6).⁸¹

Body podporující ohleduplnost výroby energie k životnímu prostředí řadím do základu **péče/újm** (b. 7, 9, 11)⁸² – viz kapitola Životní prostředí.

Nezařazeny ponechávám body 1, 3, 8 a 10, u nichž neshledávám žádnou přímou vazbu na některý ze základů morálky.⁸³

⁷⁸ Tamtéž, s. 14.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž, s. 15.

⁸² Tamtéž, s. 15-16.

⁸³ Tamtéž.

Název kapitoly: *Podpora podnikání – 20 programových bodů*

Většina programových bodů v této kapitole se zabývá zjednodušením vztahu státu a malých a středních podniků, zejména v oblasti administrativy. Cílem však není tyto subjekty na trhu zvýhodnit. *Nebudeme zvýhodňovat jednu skupinu subjektů na úkor jiných, budeme hledat rovnováhu v přístupu a posilovat tak stabilitu založenou na diverzifikaci trhu.* Nejde tedy o podporu vlastní skupiny nebo nastavení férových podmínek, ale o obecnou snahu zefektivnit hospodářství. Proto body spojené s popsanou snahou nechávám **nezařazený** (b. 1-5, 8-10, 12-18).⁸⁴

Naopak u podpory pro české exportéry na mezinárodním trhu se jedná o podporu vlastní skupiny, a tedy základ **loajalita/zrada** (b. 19-20).⁸⁵

Další skupina bodů se v principu zabývá nápravou neférového vztahu mezi podnikatelem a státem. *Podnikateli v případě, že nereaguje na požadavky státních institucí, hrozí okamžité sankce. Obráceně to ale neplatí. Základ férovost/podvádění* (b. 6-7).⁸⁶

Posledním analyzovaným bodem je návrh na odměňování podnikatelů, kteří *vykazují vše řádně, platí státu v termínech a nefigurují na seznamech nespolehlivých plátců, ani nespolehlivých osob.* Pro takového podnikatele se zavede označení *spolehlivá osoba*. Jedná se o odměnu za dodržování pravidel, kterou můžeme vnímat též jako poslušnost vůči systému. Tento bod řadím do základu **autorita/podvratnictví** (b. 11).⁸⁷

Název kapitoly: *Doprava – 16 programových bodů*

Téma doprava obecně nepatří mezi části programu, kde by se stranám dařilo propojovat programové body s morálními základy. Přesto je v této kapitolek několik bodů, které jsem se rozhodl zařadit. V první řadě se jedná podporu železniční dopravy pro její ekologičnost. Základ **péče/újma** (b.5),⁸⁸ viz kapitola *Životní prostředí*.

Další zařazený bod prosazuje zajištění *férového soutěžního prostředí* na železnici. Použitím výrazu *férového* přiřazuje strana sama tento bod do základu **férovost/podvádění** (b. 6).⁸⁹

⁸⁴ Tamtéž, s. 16-18.

⁸⁵ Tamtéž, s. 18.

⁸⁶ Tamtéž, s. 17.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Tamtéž, s. 19.

⁸⁹ Tamtéž.

Poslední zařazený bod slibuje zohlednit práva osob se zdravotním postižením v resortu dopravy (např. odstraňování bariér). V celém programu se odkaz na zajištění rovných podmínek a ochrany hendikepovaných před diskriminací v kontextu jednotlivých politik neustále opakuje. S odkazem na ochranu práv menšiny před zneužíváním moci většinou, byť nepřímým, řadím tento bod do základu **svoboda/útlak** (b. 15).⁹⁰

Nezařazeny ponechávám body 1-4, 7-14 a 16.⁹¹

Název kapitoly: *Veřejné investování a regionální rozvoj* – 12 programových bodů

V žádném z bodů této kapitoly neshledávám přímou vazbu na některý ze základů morálky.

Nezařazeny jsou tak body 1-12.⁹²

Název kapitoly: *Vnější bezpečnost a obrana země* – 17 programových bodů

Opatření k posílení obranyschopnosti skupiny proti vnějšímu nepříteli chápu jako jeden z hlavních spouštěčů základu loajalita/zrada. Obrana země je propojena s aktivizací sounáležitosti skupiny a s úctou k jejím obráncům. Programové body této kapitoly se zabývají posílením armády a spojeneckých vazeb i připraveností občanů účastnit se obrany země (vznik dobrovolných záloh, obnova branné přípravy na ZŠ a SŠ). *Ochrana národní identity je pro nás prioritou*, uvádí autoři programu. Zajímavým bodem kapitoly je také *intenzivnější podpora pro naše veterány*, zohledňující jejich zásluhy za ochranu skupiny. Sebeobětování se za skupinu, ve smyslu riskování života v jejím jménu, Haidt uvádí jako jednu z hlavních ctností souvisejících s loajalitou.⁹³ Základ **loajalita/zrada** (b. 1-17).⁹⁴

Název kapitoly: *Vnitro a vnitřní bezpečnost země* – 18 programových bodů

Smyslem existence policejního sboru je jak ochrana občanů před újmou, tak ochrana a prosazování společenského řádu. Do stejné kategorie řadím též tajné služby. Programové body spojené s posílením nebo zefektivněním policejního sboru nebo tajných služeb proto řadím zároveň do základu **péče/újma i autorita/podvratnictví** (b. 1-2, 5, 7-12, 14-15).⁹⁵

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž, s. 18-19.

⁹² Tamtéž, s. 20-21.

⁹³ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 164.

⁹⁴ *Ted' nebo nikdy. Ten jediný program, který potřebujete*. C. d., s. 21-22.

⁹⁵ Tamtéž, s. 23-24.

Bod požadující reformu Generální inspekce bezpečnostních sborů, která má chránit občany před *policejními excesy*, řadím jako snahu bránit zneužívání moci ze strany silových složek do základu **svoboda/útlak** (b. 6).⁹⁶

Příslib *nekompromisně potírat* projevy extremismu, ať už *levicového, pravicového, náboženského nebo protináboženského*, vnímám jako odpor k ideologiím usilujícím o rozvrácení stávajícího řádu. Základ **autorita/podvratnictví** (b. 3).⁹⁷

Poslední analyzovaný programový bod prosazuje vznik speciálních policejních jednotek, *které budou speciálně vycvičeny ke společné obraně schengenského prostoru před nelegální migrací*. Jedná se o ochranu skupiny před vnějším ohrožením, které řadím do základu **loajalita/zrada**. Řadím sem také bod podporující možnost vyhoštění cizích občanů, pokud poruší české zákony (b. 4, 16).⁹⁸

Nezařazeny nechávám body 13 a 17-18.⁹⁹

Název kapitoly: Spravedlnost – 8 programových bodů

Zajištění spravedlnosti skrze právo řadím do základu **férovost/podvádění**, kam tedy spadají programové body, které se snaží fungování práva podpořit a zefektivnit (b. 1-3. 7-8).¹⁰⁰

Příslib zavedení antidiskriminačního zákona jako prostředku *prevence a potírání diskriminačních praktik a posílení kompetencí přímo či nepřímo diskriminovaných osob* řadím do základu **svoboda/útlak**, jelikož se v principu jedná o ochranu před zneužíváním moci (b. 5-6).¹⁰¹

Poslední analyzovaný bod se týká zavedení alternativních trestů jako prostředku k dosažení menší recidivy odsouzených. Odsouzené je možno chápat jako svého druhu znevýhodněné jedince, pro které je opětovné začlenění do společnosti po odpykání trestu velice náročným procesem. Pokud dotyční v tomto procesu neuspějí, jsou tím ohroženy jejich šance na důstojné životní podmínky, čímž znovu vzrůstá riziko recidivního jednání. Snahu pomoci

⁹⁶ Tamtéž, s. 23.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 24.

¹⁰¹ Tamtéž.

odsouzeným k nápravě a opětovnému začlenění do společnosti proto chápu jako formu péče o znevýhodněné, tedy základ **péče/újma** (b. 4).¹⁰²

Název kapitoly: Ochrana spotřebitelů – 17 programových bodů

V této kapitole se jedná o *narovnání postavení spotřebitele vůči obchodníkům a postavení českého spotřebitele na roveň toho západoevropského*. Nerovnost pozice obchodníka a zákazníka v důsledku vede ke zneužívání moci silnější stranou, například ve formě nabízení nevýhodných smluvních podmínek nebo prodeje nekvalitního zboží. Prostředkem nápravy je jednak zlepšení informovanosti spotřebitele, jednak změna legislativy, která má napříště roli zákazníka posílit. Základ **svoboda/útlak** (b. 1-17).¹⁰³

Název kapitoly: Práce a sociální věci – 44 programových bodů

V oblasti sociálních služeb je prioritou ANO zajistit takový důchodový systém, který zajistí, že stáří nebude *pro občany hrozbou*. Programové body zabývající se zajištěním důstojných životních podmínek pro lidi v důchodovém věku řadím do základu **péče/újma** (b. 1-3, 7-11).¹⁰⁴

Ano se také hodlá zasadit o *zvýšenou právní ochranu, návrat úcty a respektu ke stáří*. Úcta ke stáří vnímaná jako hodnota spadá do základu **autorita/podvratnictví** (b. 11).¹⁰⁵

Další prioritou strany je *zajištění kvalitního, bezpečného a dostupného systému sociálních služeb* garantovaných státem. Smyslem těchto služeb je pomoc lidem v životní nouzi, oblast programu směřující k jejich zajištění proto řadím do základu **péče/újma** (b. 12, 14-27).¹⁰⁶

Sociální systém ale nesmí být nadužíván ani zneužíván. *Stát musí pomáhat, ale nesmí připustit, aby jeho pomocná ruka byla chapadlem, které člověka drží v pasivní závislé roli*. Proto chce ANO *zpřesnit podmínky pro přiznání dávek pomoci v hmotné nouzi nebo v odůvodněných případech podmínit poskytování dávek plněním podmínek* (školní docházka dětí atd.). Základ **férovost/podvádění** (b. 16, 28-30, 40).¹⁰⁷

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž, s. 25-26.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 26-28.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 28.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 28-29.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 29.

Do základu **péče/újma** spadá oblast ochrany práv a výchovy dítěte, zejména body zabývající se řešením situací, kdy biologická rodina z nějakého důvodu v zajišťování práv a výchovy selhává a je nutné zprostředkování státu. (b. 31-37).¹⁰⁸

Pro zajištění důstojných životních podmínek občanů ohrožených chudobou a nezaměstnaností (*osob se zdravotním postižením, absolventů škol, osob v předdůchodovém věku, rodičů a pečujících osob*) ANO v několika bodech představuje svou politiku zaměstnanosti, která umožní pracovat každému, kdo práci hledá, za spravedlivou finanční odměnu. V principu se jedná o snahu zajistit důstojné životní podmínky. Základ **péče/újma** (b. 39, 43-44).¹⁰⁹

Oblast reformy exekučních řízení řadím jako ochranu před zneužíváním nerovného postavení exekutora vůči dlužníkovi do oblasti **svoboda/útlak** (b. 42).¹¹⁰

Nezařazeny ponechávám body 4-6, 13, 38 a 41.¹¹¹

Název kapitoly: Školství – 28 programových bodů

Základním vodítkem pro opatření v oblasti školství je, že *vzdělání je klíčem k prosperitě státu a jeho občanů*, proto je potřeba zajistit jeho kvalitu. Odkaz na prosperitu nevnímám v tomto kontextu ani jako snahu zajistit důstojné životní podmínky občanů (péče/újma), ani jako snahu podpořit svobodné fungování společnosti (svoboda/útlak). Proto nechávám většinu bodů této kapitoly **nezařazených** (b. 2-28).¹¹²

Pouze bod podporující vizi rozvoje školství kompatibilního s vývojem společnosti, ovšem při zachování důrazu na *tradiční hodnoty*, řadím do základu **autorita/podvratnictví** (b. 1)¹¹³, odkazujícího k respektování řádu, úctě k hodnotám a tradici.

Název kapitoly: Věda, výzkum a inovace – 11 programových bodů

Obsahem této kapitoly jsou programové body směřující k zefektivnění fungování české vědy. Většina z nich však přímo nesouvisí se žádným základem morálky, proto je

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 30.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž, s. 28-30.

¹¹² Tamtéž, s. 30-32.

¹¹³ Tamtéž, s. 30.

ponechávám **nezařazený** (b. 1, 3-11).¹¹⁴ Jediným zařazeným bodem je příslib zavedení hodnocení výzkumných organizací na základě jejich přínosu pro společnost a výkonnosti, tedy zavedení férovějšího systému financování, založeného na proporcionalitě (každému podle zásluh). Základ **férovost/podvádění** (b. 2).¹¹⁵

Název kapitoly: Životní prostředí – 13 programových bodů

Z argumentace ANO se jako nejdůležitější důvod k ochraně přírody jeví vysvětlení, že se jedná o *podmínku kvality našeho života*. Nejedná se tedy primárně o ochranu přírody jako hodnoty. Proto opatření spadající do této kapitoly řadím do oblasti péče o kvalitu zdraví a života občanů, tedy základ **péče/újma** (b. 1-4, 7-12).¹¹⁶

Příslib zajištění férových cen za vodné a stočné, skrze zavedení *jediného regulátora v oblasti vody* řadím s odkazem na férovou cenu do základu **férovost/podvádění** (b. 5).¹¹⁷

Nezařazený ponechávám body 6 a 13.¹¹⁸

Název kapitoly: Zemědělství – 13 programových bodů

Prioritou v oblasti zemědělství je zajištění potravinové bezpečnosti, jelikož závislost na dovozu potravin vytváří *velmi závažné riziko pro celý národ*. Na pokles domácí zemědělské produkce je navázáno také *vyliďňování venkova a spolu s lidmi se vytrácí úcta k tradicím a národní hrdost. Tu je třeba obnovit*. Cílem ANO v oblasti zemědělství je tedy v principu zajištění bezpečnosti skupiny skrze potravinovou bezpečnost a posílení národní hrdosti a tradic. Základ **loajalita/zrada**, kam spadají body **1-2, 4, 10 a 13**.¹¹⁹

Narovnání podmínek v oblasti národních a regionálních dotací zemědělcům a potravinářům s ohledem na jejich přístupnost pro podniky *různé velikosti* je snahou zajistit férové podmínky pro přidělování dotací. Základ **férovost/podvádění** (b. 3, 6, 11).¹²⁰

Důležitou oblastí této kapitoly je také ochrana zemědělské půdy. Ta je jednou z hlavních částí abiotické složky přírody, proto její ochranu zahrnuji pod ochranu přírody. V souladu

¹¹⁴ Tamtéž, s. 32-33.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 33.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 33-34.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 34.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 35-36.

¹²⁰ Tamtéž, s. 35.

s argumentací uvedenou v kapitole *Životní prostředí* zařazují programové body tematizující ochranu zemědělské půdy do základu **péče/újma** (b. 5, 7-9, 12).¹²¹

V preambuli zmíněnou podporu zachování úcty k tradicím s venkovem spojených, kam spadá například podpora myslivosti, *kteřá udržuje a rozvíjí myslivecké zvyky a tradice*, řadím do základu **autorita/podvratnictví** (b. 12), jelikož se jedná o projev úcty k tradici ve smyslu stávajícího řádu věcí. Jak je uvedeno v teoretické části práce rozebírající jednotlivé morální základy, autorita/podvratnictví není spojena pouze se společenskou hierarchií, ale také s citlivostí na podvracení stávajících pořádků. Proto úctu k tradici interpretuji jako relevantní spouštěč tohoto základu.¹²²

Název kapitoly: Zdravotnictví – 24 programových bodů

Zdravotnictví obecně slouží k péči o lidi, kteří trpí naléhavou formou fyzické nebo psychické újmy. Jeho smyslem je tedy péče o občany. Garantem kvality a dostupnosti této péče má podle návrhů ANO být stát v roli *přísného dohlázele, tvůrce pravidel a hodnotitele systému*. Programové body, jejichž primárním cílem je zlepšit kvalitu a dostupnost zdravotní péče, proto řadím do základu **péče/újma** (b. 1-2, 4-24).¹²³

Zajištění spravedlivého hodnocení pracovníků ve zdravotnictví odvozeného od kvality a výsledků poskytované péče řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 3), jelikož se jedná o nastavení férového systému hodnocení.¹²⁴

Název kapitoly: Kultura – 23 programových bodů

V preambuli k této kapitole se dočteme, že kultura vytváří *základnu pro emoční a estetické vnímání světa s obrovským vzdělávacím a výchovným potenciálem*. Větší část preambule se pak zabývá kulturou jako součástí ekonomiky. V této argumentaci neshledávám žádnou přímou vazbu na některý z morálních základů. Kultura zde není prezentována například v kontextu zachování svobody, jak uvidíme u České pirátské strany, ani v kontextu posilování národního vědomí. Proto většinu bodů, které se zabývají reformami v oblasti

¹²¹ Tamtéž, s. 35-36.

¹²² Tamtéž, s. 36.

¹²³ Tamtéž, s. 36-38.

¹²⁴ Tamtéž, s. 36.

kultury (financování, novelizace autorského zákona atd.) ponechávám **nezařazených** (b. 1-2, 5-16, 18-20, 22-23).¹²⁵

Výjimku tvoří prezentace *české kultury v zahraničí*, stejně jako zajištění efektivního financování *péče o zachování kulturního dědictví, které představuje jednu z podstatných složek naší identity*, které řadím jako podporu národní hrdosti a identity do základu **loajalita/zrada** (b. 17, 21).¹²⁶

Zrušení absolutního monopolu autorských svazů řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 3), jelikož se jedná o zamezení zneužívání moci instituce vůči autorovi i občanům (vybírání poplatků i za tvůrce, *kteří k tomu nedali svůj souhlas, povinnost oznamovat kulturní akce*).¹²⁷

Posledním analyzovaným bodem je podpora zavedení bezplatného vstupu do kulturních institucí pro *mládež, seniory, sociálně vyloučené a hendikepované*. V principu se jedná o snahu podpořit znevýhodněné skupiny obyvatelstva, kterou řadím do základu **péče/újma** (b. 4).¹²⁸

Název kapitoly: Cestovní ruch – 8 programových bodů

Cestovní ruch je v programu pojímán především jako ekonomická příležitost. Pracuje se zde s propagací ČR, ovšem ne za účelem posilování národní hrdosti, nýbrž přilákání investorů a turistů jako zdroje kapitálu. Programové body této kapitoly nechávám kompletně **nezařazené** (b. 1-8).¹²⁹

Název kapitoly: Sport – 21 programových bodů

Sportovní klání a jejich průvodní jevy jako týmová rivalita, fanouškovství nebo v případě národních týmů národní hrdost, jsou jedním z hlavních spouštěčů základu loajalita/zrada. Podporu *prioritních sportů (olympijské a kolektivní)* a podporu státní reprezentace proto chápu jako apel na národní hrdost. Základ **loajalita/zrada** (b. 4-5).¹³⁰

¹²⁵ Tamtéž, s. 38-40.

¹²⁶ Tamtéž, s. 39-40.

¹²⁷ Tamtéž, s. 38.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž, s. 40-41.

¹³⁰ Tamtéž, s. 42.

Snaha vnést do financování sportovních aktivit transparentnost, bránící zneužívání dodaných finančních prostředků a podporující jejich férové rozdělení, spadá do základu **férovost/podvádění** (b. 9).¹³¹

Programový bod podporující sport hendikepovaných, *aby byl zajištěn rovný přístup*, řadím do základu **svoboda/útlak**, jelikož je argumentováno snahou zajistit rovnost příležitostí (b. 6).¹³²

Nezařazeny ponechávám body 1-3, 7-8 a 10-21.

¹³¹ Tamtéž, s. 42.

¹³² Tamtéž.

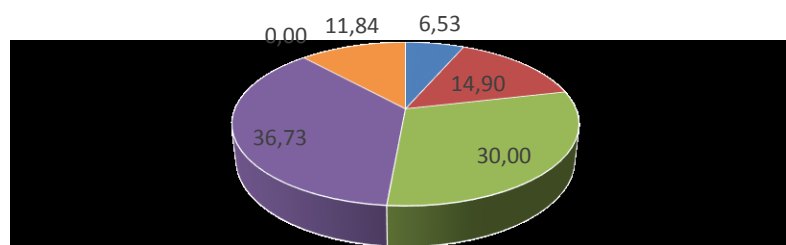
3.1.1 Shrnutí analýzy ANO 2011

V programu hnutí ANO 2011 bylo možné zařadit do některého z morálních základů 201 programových bodů (50,5 %), které jsem pro potřeby analýzy dále rozčlenil na 216 analyzovaných výroků. Po zohlednění váhy zařazených výroků je z tabulky č. 2 patrné, že největší důraz ve svém programu klade hnutí ANO 2011 na morální základ péče/újma následovaný základem loajalita/zrada. S výrazně nižším zastoupením, následují základy férovost/podvádění a svoboda/útlak. Morální základ autorita/podvratnictví se umístil na pátém místě a základ posvátnost znesvěcení nebyl zastoupen vůbec. V komparaci s výsledky ostatních stran bude tento výsledek zhodnocen a interpretován v kap. č. 4.

ANO 2011				
celkem b.	zařazených	%	nezařazených	%
398	201	50,50	197	49,50
	standard. b. (váha 1)	prioritní b. (váha 1,5)	souhrnně	%
autorita/ podvratnictví	16	0	16	6,53
férovost/ podvádění	23	9	36,5	14,90
loajalita/ zrada	0	49	73,5	30,00
péče/újma	90	0	90	36,73
posvátnost/ znesvěcení	0	0	0	0,00
svoboda/ útlak	29	0	29	11,84
celkem	216		245	100,00

Tabulka 2

Zastoupení morálních základů v programu ANO pro volby do PS ČR 2017 (%)

- autorita/ podvratnictví ■ férovost/ podvádění ■ loajalita/ zrada
- péče/újma ■ posvátnost/ znesvěcení ■ svoboda/ útlak

Graf 1

3.2 Česká pirátská strana¹³³

Volební program Pirátské strany, dále PS, o rozsahu 18 číslovaných stran, patří rozsahem k těm stručnějším a věcnějším, což je z hlediska zařazení programových bodů do morálních základů v některých případech problematické. Je členěn do patnácti kapitol řazených tak, jak jsou uvedeny v programu. Ty jsou dále členěny do podkapitol sdružujících body podobného zaměření. Každá kapitola je uvedena krátkou preambulí shrnující všeobecný postoj strany k představenému tématu, která slouží jako důležité vodítko analýzy. Následně je uveden výčet programových bodů, které nejsou číslovány, proto čísla přiřazující konkrétní bod příslušnému morálnímu základu označují jeho pořadí v rámci kapitoly. Pro posouzení záměrů strany je v případech, kdy je program strohý nebo nejednoznačný, využit *Dlouhodobý program* strany, který je více zaměřen na popsání postoje strany k dané problematice než na konkrétní řešení.¹³⁴ Vzhledem k absenci stránkování odkazují na *Dlouhodobý program* prostřednictvím jeho kapitol.

Rozbor předmluvy – stanovení priorit:

Předmluvou k programu Pirátské strany pro volby do PS 2017 prostupuje téma svobody a její ochrany. Je patrné, že právě tato hodnota je pro stranu stěžejní, což se mimo jiné projevuje v prioritách v předmluvě uvedených, jako je *kontrola moci a mocných, ochrana občanů před šikanou* (ze strany státu) a *ochrana svobody*.¹³⁵ Programové body, které spadají pod některou z vyjmenovaných priorit, proto jsou v závěrečném hodnocení posíleny koeficientem 1,5 tak, aby byla zdůrazněna jejich pozice v programu a politice Pirátské strany.

Název kapitoly: *Doprava a logistika*¹³⁶ – 10 programových bodů

V oblasti dopravy je pro PS prioritou zajistit *průhledné hospodaření* (př. registr smluv) bránící zneužívání veřejných prostředků k osobnímu obohacení. Do stejné kategorie řadím také snahu o zastavení politických trafik v Českých drahách, tedy zavedení dosazování do klíčových pozic nikoli na základě politických kontaktů, ale naopak kvality uchazeče. Jde

¹³³ Černé na bílém. (Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny 2017) [online] [cit. 2020-03-13]. Dostupné online z WWW: <<https://www.pirati.cz/program/psp2017.html>>.

¹³⁴ *Dlouhodobý program* [online] [cit. 2020-03-13]. Dostupné online z WWW: <<https://www.pirati.cz/program/strana.html>>.

¹³⁵ Černé na bílém. C. d., s. 3.

¹³⁶ Všechny dále uvedené názvy kapitol jsou doslovně přejaty z programu PS Černé na bílém.

tedy o zajištění férovějších pravidel systému výběru. Při budování dopravních staveb má být kladen důraz na aktivní a *férovou komunikaci s občany*. Všechny uvedené návrhy se týkají zajištění férového systému nebo jednání. Základ **férovost/podvádění** (b. 2-3, 9).¹³⁷

Programový bod, kterým se strana staví *proti sledování osobních aut přes GPS*, uvedený větou: *Stop šikaně řidičů* (explicitní výraz odkazující ke zneužití moci), hodnotím jako snahu zabránit zneužívání moci ze strany státu a chránit svobodu jednotlivce. Základ **svoboda/útlak** (b. 6).¹³⁸

Nezařazený nechávám body 1, 4-5, 7-8 a 10, které se zabývají praktickými řešeními priorit strany v oblasti budování dopravní infrastruktury, které nejsou teorií morálních základů postižitelné.¹³⁹

Název kapitoly: Finance – 12 programových bodů

Kapitola finance se v první řadě zabývá změnou daňového systému tak, aby byly stanoveny *spravedlivé daně*. Za spravedlivou daň PS považuje rovné zdanění, tedy *stejnou sazbu zdanění práce pro všechny příjmové skupiny*. Smyslem je zde nastavení spravedlivého systému, tedy základ **férovost/podvádění** (b. 1). Do téhož základu řadím bod požadující zastavení nezodpovědného zadlužování budoucích generací. Není fér, aby budoucí generace doplácely na nezodpovědnost té současné. Základ **férovost/podvádění** (b. 10).¹⁴⁰

Programové body spadající do podkapitoly: *Stop vyvádění zisků nadnárodních firem*, tematizují nespravedlnost stavu, kdy je zisk daněn jinde, než byl vygenerován. Proto je řadím do základu **férovost/podvádění** ((b. 5-8), Firmy mají být motivovány, aby *větší část zisku investovaly u nás či rozdělily zaměstnancům*.¹⁴¹

Poslední analyzované body se týkají legalizace konopí s argumentem, že *dekriminalizace držení psychotropních látek nezvyšuje jejich užívání, naopak snižuje jejich pouliční prodej, a tedy i dostupnost pro děti, redukuje výskyt nemocí mezi závislými i počet policejních zákroků*. Místo striktních zákazů má proto nastoupit regulace, respektující jak osobní svobodu občanů, tak zdravotní rizika s užíváním psychotropních látek spojená.¹⁴² Do stejné

¹³⁷ Černé na bílém. C. d., s. 4.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 5.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Dlouhodobý program. C. d., kap. Psychotropní látky.

oblasti řadím zrušení EET, jelikož v obou případech je současný stav vnímán jako omezování osobní svobody (v případě EET svobody samostatně podnikat). Základ **svoboda/útlak** (b. 11-12).¹⁴³

Nezařazený ponechávám body 2-4 a 9, které nejsou teorií morálních základů postižitelné.¹⁴⁴

Název kapitoly: Informatika – 14 programových bodů

Většina programových bodů kapitoly se zabývá zavedením digitalizace státní správy, která má usnadnit komunikaci občanů se státem. Tyto body nejsou teorií morálních základů postižitelné, proto zůstávají **nezařazený** (b. 1-4, 6-9).¹⁴⁵

Z hlediska mnou aplikované teorie jsou zajímavé body slibující zamezit v oblasti digitalizace státní správy podvody a zbytečně předražené zakázky (Opencard, Registr vozidel atd.), které požadují *zodpovědnost dodavatelů za chyby v jejich produktech a službách*. Základ **fěrovost/podvádění** (b. 5 a 13).¹⁴⁶

Prosazování otevřených dat a podporu rozvoje open-source softwaru vnímám jako podporu kultury sdílení. S odkazem na výše popsanou teorii Christophera Boehma a jeho rovnostářského étosu, řadím tuto oblast do základu **svoboda/útlak** (b. 10-11).¹⁴⁷

Poslední analyzované body se týkají ochrany svobody internetu a kyberbezpečnosti *bez zbytečného šmírování občanů*, tedy bez zneužívání moci správcem a omezování práva na soukromí. Základ **svoboda/útlak** (b. 12, 14).¹⁴⁸

Název kapitoly: Kultura – 12 programových bodů

Pro PS je v oblasti kultury zásadní podpora její svobody a dostupnosti, vnímané v kontextu svobody informací.¹⁴⁹ Ta je protikladem k *informačnímu monopolu totalitních režimů* a je cestou k *demokratickému a transparentnímu státu*.¹⁵⁰ Opatření podporující svobodu a dostupnost kultury tedy řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 2, 4-11).¹⁵¹

¹⁴³ Černé na bílém. C. d., s. 5.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 6.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Dlouhodobý program. C. d., kap. Svobodná kultura.

¹⁵⁰ Tamtéž, kap. Svoboda informací.

¹⁵¹ Černé na bílém. C. d. s. 7.

Nezařazeny ponechávám body 1, 3 a 12 obecně podporující kulturu, ale nesouvisející s její svobodou, ani s jiným morálním základem.¹⁵²

Název kapitoly: Mezinárodní vztahy – 9 programových bodů

Programové body sdružené v podkapitole *Aktivní členství a reforma Evropské unie* prosazují vyšší zapojení občanů a Evropského parlamentu do rozhodování. Jedná se o prostředek demokratizace EU omezující případné zneužívání moci jinými orgány této organizace. Důraz je kladen také na zachování čtyř základních svobod *pohybu (zboží, služeb, osob a kapitálu)*, které *v rámci Evropského prostoru musí zůstat nedělitelné*. Základ **svoboda/útlak** (b. 2-3).¹⁵³

Podkapitola *Férový a prosperující mezinárodní obchod* odmítá zneužívání moci silnějších států obecně při vyjednávání mezinárodních smluv a v obchodních jednáních (*např. vnucování vysokých cen západních patentových léků na smrtelné choroby*) a požaduje prosazování rovného partnerství. Základ **svoboda/útlak** (b. 4-6).¹⁵⁴

Poslední podkapitola nazvaná *Globální odpovědnost Česka* se zaměřuje na podporu svobody obecně, zejména podporu práva na svobodný přístup k internetu, které *má být zařazeno mezi základní lidská práva*.¹⁵⁵ PS též podporuje pomoc disentu v autoritářských zemích. Základ **svoboda/útlak** (b. 7-8).¹⁵⁶

Nezařazeny ponechávám body 1 a 9.¹⁵⁷

Název kapitoly: Místní rozvoj – 13 programových bodů

Z hlediska teorie morálních základů jsou v uvedené kapitole důležité programové body posilující *vliv veřejnosti na rozhodování*. Formulace: *Odmítáme politiku o nás bez nás*, odkazuje na snahu posílit svobodu občanů spolurozhodovat o *velkých stavbách* nebo vizích rozvoje regionů i celého státu. Základ **svoboda/útlak** (b. 1, 3).¹⁵⁸

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž, s. 8.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ *Dlouhodobý program*. C. d., kap. Internet.

¹⁵⁶ *Černé na bílém*. C. d., s. 8.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 9.

Do oblasti férovosti spadají body požadující férové podmínky přerozdělování finančních prostředků mezi jednotlivé regiony a požadavek průhledných veřejných zakázek bránících zneužívání veřejných prostředků. Základ **férovost/podvádění** (b. 2, 11).¹⁵⁹

Nezařazeny ponechávám body 4-10 a 12-13.¹⁶⁰

Název kapitoly: Obrana – 10 programových bodů

V souladu s postupem u analýzy ostatních programů řadím body posilující bezpečnost země do základu **loajalita/zrada** (1-6, 8-9), jelikož se jedná o obranu skupiny před ohrožením. V programu PS je na tomto místě loajalita ke skupině vyjádřena též projevem úcty k veteránům, zraněným a padlým vojákům a jejich rodinám jakožto těm, kteří se pro skupinu obětovali. (b. 10).¹⁶¹

V kontrastu k bodům zajišťujícím bezpečnost občanů ČR vystupuje požadavek, aby tato bezpečnost nebyla zajišťována na úkor svobody chráněných. Jedná se například o zajištění kybernetické bezpečnosti *bez plošného odposlouchávání internetu* nebo o civilní dohled nad vojenským zpravodajstvím. Tedy základ **svoboda/útlak** (b. 6-7).¹⁶²

Název kapitoly: Práce a sociální věci – 11 programových bodů

V Dlouhodobém programu PS se můžeme dočíst, že *garantem sociálního systému musí být stát. Sociální politika státu je základním pilířem společenské stability. Úkolem státu je vytvořit pro všechny své občany podmínky, v nichž by mohli důstojně a zdravě žít.*¹⁶³ Stát je tedy tím, kdo má odpovědnost za své občany v nouzi i za jejich důstojné životní podmínky. V rámci celé analýzy vnímám otázku zajištění důstojných životních podmínek jako ochranu před újmou, kterou způsobuje jejich absence. Jelikož všechny programové body kapitoly tím či oním způsobem podporují schopnost státu zmíněné životní podmínky občanům zajistit, řadím celou kapitolu do základu **péče/újma** (b. 1-11).

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 10.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Dlouhodobý program. C. d., kap. Sociální systém.

Název kapitoly: *Průmysl a obchod* – 14 programových bodů

V oblasti podpory průmyslu a obchodu nepracuje program PS výrazně s argumentací založenou na podpoře vlastní skupiny (českých firem). Spíše se zaměřuje obecně na budování *znalostní ekonomiky*¹⁶⁴ bez silnějších odkazů k některému z morálních základů. Proto nechávám body podporující rozvoj znalostní ekonomiky **nezařazený** (b. 1-9, 11-14).¹⁶⁵

Jediným zařazeným bodem je zpřísnění sankcí *vůči firmám cíleně poškozujícím zákazníky*. Smyslem je zde dosažení férových platebních podmínek a zamezení podvodů, tedy základ **férovost/podvádění** (b. 10).¹⁶⁶

Název kapitoly: *Spravedlnost* – 14 programových bodů

Veškerá opatření spojená se zefektivněním a zkvalitněním procesu zjednávání spravedlnosti skrze zákony a soudy řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 1-4, 6-13) kam oblast spravedlnosti obecně spadá.¹⁶⁷

Programový bod nastiňující reformu exekučních řízení řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 5), jelikož se snaží o nápravu stávajícího stavu v principu zapříčiněného výrazně nerovným postavením věřitele a dlužníka, vedoucího ke zneužívání moci silnějšího.

Poslední analyzovaný bod se týká zavedení alternativních trestů, programů pro nápravu a návrat odsouzených do společnosti a opatření k prevenci recidivy. Jak už bylo řečeno u analýzy programu ANO, odsouzené je možné chápat jako svého druhu znevýhodněné jedince. Pro jejich úspěšné opětovné začlenění do společnosti je proto důležitá pomoc státu. Pokud totiž dotyční v procesu začleňování neuspějí, jsou tím ohroženy jejich šance na důstojné životní podmínky, čímž opětovně vzrůstá riziko recidivního jednání. Snahu pomoci odsouzeným k nápravě a jejich začlenění zpět do společnosti proto chápu jako formu péče o znevýhodněné, tedy základ **péče/újma** (b.14).¹⁶⁸

¹⁶⁴ Tamtéž, kap. Znalostní ekonomika.

¹⁶⁵ *Černé na bílém*. C. d., s. 12.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 13.

¹⁶⁸ Tamtéž.

Název kapitoly: *Vnitro a otevřený stát* – 18 programových bodů

Tato kapitola je členěna do čtyřech podkapitol. Tématem první z nich je *boj proti korupci*. Hlavní zbraní tohoto boje je pro PS transparentnost prosazovaná například skrze registr smluv, majetková přiznání politiků, zavedení průhledných a veřejných výběrových řízení atd. Obecně se zmíněná podkapitola zabývá nastavením mantinelů, které stíží možnosti podvodného jednání. Základ **férovost/podvádění** (b. 1-6, 8-9).¹⁶⁹

Programové body zaměřující se na zkvalitnění a zefektivnění fungování policejního sboru, odpovědného za ochranu občanů před újmou i za prosazování stávajícího společenského řádu, řadím do základu **péče/újma** (b. 13, 15) i **autorita/podvratnictví** (b. 13, 15).¹⁷⁰

Následující skupina bodů obrací naši pozornost k otázkám posílení svobody obecně. Spadá sem široké spektrum požadavků od zavádění prvků přímé demokracie (celostátní referendum, přímá volba a odvolatelnost starostů atd.) a svobodného přístupu k informacím přes zachování současných standardů pro držení střelných zbraní (*Na zbraně nesahat.*), až po snahu vyloučit politické ovlivňování policie (tedy zneužití politické moci). Základ **svoboda/útlak** (b. 10, 12, 14, 17-18).¹⁷¹

Posledním tématem, kterému se v této kapitole hodlám věnovat, je vztah PS k migraci. Jak se dočteme v programu, PS odmítá extrémní požadavky jako je potápění lodí s migranty nebo na druhé straně přijímání všech bez rozdílu. Politika PS v této oblasti je široce rozvětvená, v principu ji pro naše potřeby můžeme zúžit na otázku, zda máme povinnost pomoci lidem v nouzi, přestože nejsou členy naší skupiny. Migranty strana důsledně dělí na ekonomické a ty, kteří svůj domov museli opustit v důsledku války nebo politických represí. Jelikož v druhém případě se jedná o ohrožení života, *uprchlík musí mít zaručeno přijetí*.¹⁷² Na výše nastolenou otázku PS odpovídá kladně. Proto tuto oblast řadím do základu **péče/újma** (b. 16).

Nezařazeny ponechávám body 7 a 11, které nejsou teorií morálních základů postižitelné.¹⁷³

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 14.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² *Postoj České pirátské strany k vlně uprchlíků* [online] [cit. 2020-03-13]. Dostupné online z WWW: <<https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/stanovisko-k-uprchlikum.html>>.

¹⁷³ *Černé na bílém*. C. d., s. 14.

Název kapitoly: *Vzdělávání a věda* – 12 programových bodů

První dva z programových bodů vyjadřují podporu PS svobodné volbě způsobu vzdělávání (podpora alternativních výukových směrů). **Svoboda/útlak** (b. 1-2).¹⁷⁴ Další se zabývají financováním sportu a výzkumu, které má být transparentní a má zohledňovat výsledky výzkumných institucí (v případě vědeckých institucí). Patří sem také požadavek zavedení jednotného registru závěrečných prací na VŠ v kombinaci s prodloužením doby na přezkoumání regulérnosti studia. V souhrnu se jedná o snahu nastavit spravedlivé podmínky financování a bránit podvodům. Základ **férovost/podvádění** (b. 7-8, 10-11).¹⁷⁵

Nezařazeny ponechávám body 3-6, 9, které nejsou teorií morálních základů postižitelné.¹⁷⁶

Název kapitoly: *Zdravotnictví* – 13 programových bodů

Smyslem většiny z třinácti programových bodů je zde zlepšení kvality zdravotní péče, například prostřednictvím zvýšení platů zdravotnických pracovníků, snížením administrativní zátěže atd. V principu se jedná o zlepšení schopnosti státu poskytovat zdravotní péči potřebným, tedy základ **péče/újma** (b. 4, 9-13).¹⁷⁷

Druhou kategorií jsou body posilující možnost svobodné volby jednotlivce vybrat si kvalitu ošetření (*možnost připlatit si za nadstandard*) nebo možnost vybrat si z širší a pestřejší nabídky zdravotních pojišťoven (*Umožníme volbu*). Smyslem je v principu skrze rozšíření možností volby posílit svobodu jedince. Základ **svoboda/útlak** (b. 3, 5-7).¹⁷⁸

Poslední skupina bodů si klade za cíl posílit transparentnost ve financování zdravotnických zařízení i v cenové politice farmaceutických firem (zavedení srovnávací doplatky na internetu). Základ **férovost/podvádění** (b. 1-2, 8).¹⁷⁹

Název kapitoly: *Zemědělství* - 9 programových bodů

Smyslem velké části opatření obsažených v této kapitole je snaha *zvrátit trend soustředění vlastnictví půdy do rukou úzké skupiny velkých vlastníků*.¹⁸⁰ PS naopak podporuje menší

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 15.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 16.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ *Dlouhodobý program*. C. d., kap. Zemědělství.

zemědělce hospodařící na vlastní půdě, kteří jsou lepší zárukou kvality potravin, rozmanitosti zemědělství a péče o zemědělskou krajinu. V principu se jedná o boj s monopoly, jejichž silná pozice představuje riziko zneužívání moci, a podporu rozmanitosti a s ní svobody výběru zákazníka. **Svoboda/útlak** (b. 1-3, 7-9). Ochrana zemědělské krajiny na základě argumentace uvedené v následující kapitole v tomto případě taktéž spadá do základu **svoboda/útlak** (b. 4-6).¹⁸¹

Název kapitoly: Životní prostředí – 12 programových bodů

Pro zařazení bodů kapitoly týkajících se ochrany přírody je důležité zodpovědět si otázku, co je hlavní motivací strany tuto ochranu prosazovat. V případě PS je argumentace uvedena v prvním odstavci *Dlouhodobého programu* v kapitole *Životní prostředí* následující: *Na příznivém životním prostředí závisí i naše svoboda. Smog omezuje naši svobodu vycházet, znečištění půdy naši svobodu pít ze studny a podobně.*¹⁸² Ve srovnání s ostatními stranami se jedná o kuriozní argumentaci. Argumentem zde není primárně ochrana zdraví, ani přírody jako hodnoty sama o sobě, ale snaha zachovat svobodu člověka žít neomezen případným znečištěním. Tento argument PS není samozřejmě jediný, ovšem vzhledem k jeho postavení v textu jej vnímám jako směrodatný. Proto řadím body týkající se ochrany přírody do základu **svoboda/útlak** (b. 1-12).¹⁸³

¹⁸¹ Černé na bílém. C. d., s. 17.

¹⁸² Dlouhodobý program. C. d., kap. Životní prostředí.

¹⁸³ Černé na bílém. C. d., s. 18.

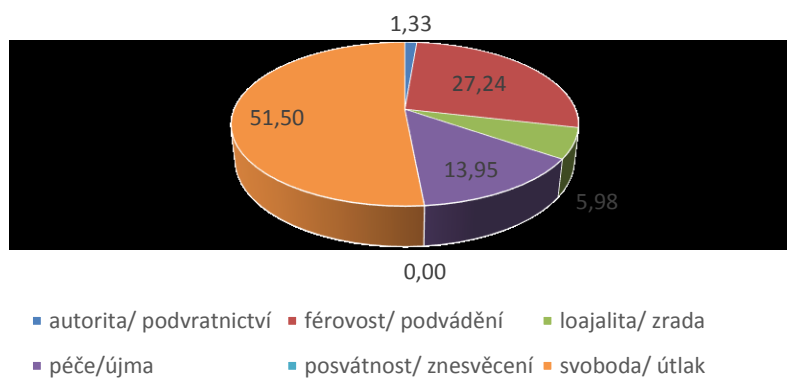
3.2.1 Shrnutí analýzy Pirátské strany

V programu Pirátské strany bylo možné zařadit do některého z morálních základů 131 programových bodů (71,58 %), které jsem pro potřeby analýzy dále rozčlenil na 133 analyzovaných výroků. Po zohlednění váhy zařazených výroků je z tabulky č. 3 patrné, že největší důraz ve svém programu Pirátská strana klade na základ svoboda/útlak. S výrazně nižším zastoupením následují základy férovost/podvádění, dále péče/újma, loajalita/zrada a autorita/podvratnictví. Morální základ posvátnost/znesvěcení není zastoupen vůbec.

Pirátská strana				
celkem b.	zařazených	%	nezařazených	%
183	131	71,58	52	28,42
	standard. b. (váha 1)	prioritní b. (váha 1,5)	celková váha	%
autorita/ podvratnictví	2	0	2	1,33
férovost/ podvádění	41	0	41	27,24
loajalita/ zrada	9	0	9	5,98
péče/újma	21	0	21	13,95
posvátnost/ znesvěcení	0	0	0	0,00
svoboda/útlak	25	35	77,5	51,50
celkem	133		150,5	100,00

Tabulka 3

Zastoupení morálních základů v programu Pirátské strany pro volby do PS ČR 2017 (%)

Graf 2

3.3 Česká strana sociálně demokratická¹⁸⁴

Volební program ČSSD je členěn do deseti kapitol, které budou samostatně analyzovány. Každá kapitola je uvedena poměrně rozsáhlou preambulí shrnující všeobecný postoj strany k představenému tématu. Následně je uveden výčet programových bodů. Jejich celkový počet je uveden v úvodu každé kapitoly. Jednotlivé programové body nejsou číslovány, proto čísla přiřazující konkrétní bod příslušnému morálnímu základu označují jeho pořadí v rámci kapitoly. Sociálně-demokratické pojetí programových bodů, které se neomezují pouze na popis navrhovaných opatření, ale rozvíjejí argumentaci obsaženou v preambulích, byl pro analýzu velmi vhodný. Celkově se text se svými 35 stranami řadí mezi programy středního rozsahu. Z hlediska analýzy se pak jedná o jeden z přístupnějších textů.

Rozbor předmluvy – stanovení priorit:

V předmluvě k programu ČSSD pro volby do PS 2017 jsou jako priority stanoveny tři hlavní, vzájemně provázané oblasti. První z nich je podpora svobody skrze zajišťování rovných šancí a obecně posilování rovnosti ve společnosti. *Potřebujeme sociálně-tržní ekonomiku, v níž se stát neschová před svou zodpovědností za rovné šance, hospodářský program, rozumná pravidla a spravedlivé přerozdělování.* Druhou oblastí je spravedlivé přerozdělování, zohledňující možnosti a potřeby jednotlivých skupin občanů (progresivní zdanění). Poslední oblastí je zajištění důstojných životních podmínek, především prostřednictvím boje za vyšší a spravedlivější mzdy, péči o slabší nebo znevýhodněné. *Úroveň společnosti se nejlépe pozná na tom, jak se stará o nemocné, o zdravotně postižené, o seniory, o lidi, které osud nepříjemně zaskočil.*¹⁸⁵ Programové body spadající do vymezených oblastí jsou v závěrečném zhodnocení vynásobeny koeficientem 1,5 pro zdůraznění jejich pozice v programu a politice strany.

¹⁸⁴ Dobrá země pro dobrý život. Volební program ČSSD pro volby 2017 [online] [cit. 2020-03-19]. Dostupné online z WWW: <<https://www.cssd.cz/data/files/program-210x210-seda.pdf>>.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 2 a 3.

Název kapitoly: *Dobrá práce pro všechny*¹⁸⁶ - 15 programových bodů

Hlavním tématem kapitoly je tzv. levná práce, její důsledky a možnosti nápravy. Tématizovány jsou také důstojné pracovní podmínky.

Program uvádí, že levná práce doslova *devastuje* životy. Vede k *zadlužení, přepracování* i k *rodinným problémům*. Ve svém důsledku tedy působí újmu. Proto body, které se snaží této újmě zamezit, řadím do základu **péče/újma** (b. 1-2). Z kontextu programu lze dále soudit, že finanční ohodnocení pracovníka, které nezajišťuje důstojný život je vzhledem k odvedené práci chápáno jako nespravedlivé. Body usilující o nápravu této nespravedlnosti řadím také do základu **férovost/podvádění** (b. 1-2).¹⁸⁷

Z kontextu programu i z výše uvedené argumentace vyplývá, že nemožnost vést důstojný život v důstojných podmínkách je vnímána jako forma újmy, která sice není spojena s přímým utrpením, avšak navazující sociální i zdravotní důsledky z dlouhodobého hlediska mohou k utrpení vést. Proto chápu body požadující důstojné životní podmínky pro zaměstnance, vnímané jako potencionálně ohroženou skupinu, spojené v tomto případě například s dostatkem času na odpočinek, právem nebýt finančně penalizován za nemoc (zrušení karenční doby) nebo právem na volný čas (právo na nezastižitelnost), jako snahu předejít újmě a tedy základ. **péče/újma** (b.4-5, 7, 10-11, 14-15).¹⁸⁸

Poslední sada bodů usiluje o posílení rovnosti ve vztahu zaměstnance a zaměstnavatele. Patří sem především podpora odborových organizací a posilování jejich pozice nebo regulace některých odvětví ekonomiky, kde je pozice zaměstnance vůči zaměstnavateli velice slabá a nedostatečně právně ošetřená (prekérní práce). Smyslem opatření je posílit pozici slabší skupiny a bránit tak zneužívání moci z pozice silnějšího. Odpovídá to tudíž základu **svoboda/útlak** (b. 6, 8, 12-13).¹⁸⁹

Nezařazeny ponechávám body 3 a 9.

¹⁸⁶ Všechny dále uvedené názvy kapitol jsou doslovně přejaty z programu ČSSD *Dobrá země pro dobrý život*.

¹⁸⁷ *Dobrá země pro život*. C. d., s. 6.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 6-7.

¹⁸⁹ Tamtéž.

Název kapitoly: *Prosperující a moderní hospodářství* – 16 programových bodů

Hospodářská koncepce ČSSD je snahou vymanit české hospodářství z pozice subdodavatele *velkých nadnárodních firem*, která je vnímána jako příčina výše zmíněné levné práce a jejích dopadů. Co do podstaty je tedy cílem snaha posílit ekonomickou pozici českých firem a zabránit tak praxi levné práce. Vztaheno k důsledkům zabránit újmě (viz. předchozí kapitola). Na základě takto pojaté argumentace, řadím všech šestnáct programových bodů do základu **péče/újma** (b. 1-16).¹⁹⁰

Principem zmíněné hospodářské koncepce je podpora tuzemských malých a středních podniků, snaha *udržet výnosy z podnikání v naší ekonomice* a zejména podpora modernizace (výzkumu a vývoje) českých firem. Při bližším pohledu na jednotlivé programové body zjistíme, že každý z nich je snadno možné chápat, jako snahu podpořit vlastní skupinu (české firmy). Osobně se nedomnívám, že smyslem této politiky je primárně nacionalizace českého hospodářství, čtenář programu se však při pohledu na tuto kapitolu stěží ubrání pocitu, že se ze strany ČSSD vlastně jedná o projev vlastenectví.¹⁹¹ Z toho důvod řadím všech šestnáct bodů rovněž do základu **loajalita/zrada** (b. 1-16), ačkoli tím porušuji zásadu hodnotit program pouze z hlediska záměrů strany, a ne z pozice potencionálního voliče. Vzhledem k počtu programových bodů kapitoly, kterých se rozpor týká se však domnívám, že zohlednění pravděpodobného pohledu voliče, je pro správné zhodnocení programu zásadní, jinak by mohlo dojít k významnému zkreslení výsledků.

Název kapitoly: *Spravedlivé daně = kvalitní a dostupné služby* – 11 programových bodů

Smyslem opatření obsažených v této části programu je náprava nespravedlnosti, která je popsána jako nepoměr mezi zisky vlastníků *velkých majetků* a jejich podílem na financování veřejných služeb, které jsou financovány především ze zdanění práce a spotřeby. Jedná se tedy o nastolení spravedlivějšího systému (z pohledu strany), který zohledňuje možnosti jednotlivců i korporací přispět na veřejné služby sloužící společnosti jako celku (progresivní zdanění). Proto tuto oblast řadíme do základu **férovost/podvádění** (b. 1-5, 8-11).¹⁹²

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 9-11.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž, s. 13-14.

V programu je také apelováno na budování „soudržnější společnosti“, kde budou bohatí nést hlavní daňovou zátěž ku prospěchu společnosti jako celku. Tento apel mě vede k zařazení předchozích bodů rovněž do základu **loajalita/zrada** (b. 1-5, 8-11), jelikož je zde požadován loajální přístup bohatší části společnosti k té chudší.¹⁹³

Další série programových bodů se týká problematiky daňových rájů a obecně zdanění kapitálu nadnárodních korporací. Zisk korporace má být zdaněn tam, kde byl vygenerován, a použit by měl být na financování veřejných služeb a infrastruktury, kterou zde daná korporace nutně využívá. Podle mého soudu nelze v případě nadnárodní korporace argumentovat požadavkem na loajalitu k občanům konkrétní země, avšak snaha vyhnout se zdanění může být, a v tomto případě také je, vnímána jako podvod. Uvedený bod proto řadíme do základu **férovost/podvádění** (b. 6-7).¹⁹⁴

Název kapitoly: Podpoříme rodiny a seniory – 11 programových bodů

Rodiny s dětmi a seniory řadí ČSSD mezi rizikové skupiny obyvatel, kteří jsou *výrazně ohroženi chudobou*. Potencionálně jim tedy hrozí nedůstojné životní podmínky. Jak je uvedeno v předchozích kapitolách, nedůstojné životní podmínky jsou chápány jako forma újmy. Proto řadím programové body jejichž smyslem je nedůstojnému životu těchto skupin obyvatel předcházet do základu **péče/újma** (b. 1-4, 6-7, 10).¹⁹⁵ Do téhož základu řadím též opatření podporující sociální služby, jejichž cílem obecně je pomoc lidem v nouzi. Základ **péče/újma** (b. 5, 8-9, 11).¹⁹⁶

Název kapitoly: Kvalitní zdravotní péče dostupná všem, žádné nové poplatky – 11 programových bodů

Pro ČSSD je *zásadní prioritou zajištění kvalitní zdravotní péče pro všechny*, jejímž poskytovatelem má být stát. Proto programové body spadající do oblasti zajištění kvalitní a dostupné zdravotní péče, což se v této kapitole týká všech jedenácti, řadím do základu **péče/újma** (b. 1-11).¹⁹⁷

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 14.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 16-17.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 17.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 19-20.

Jak už bylo řečeno, garantem zajištění dostupné a kvalitní zdravotní péče má být podle ČSSD stát, nikoli soukromý sektor. Důvodem je zajištění rovnosti v přístupu ke zdravotní péči, jejíž dostupnost nesmí být podmíněna finanční situací pacienta. Prostředkem k zajištění rovného přístupu je například odmítání privatizace *státních či krajských zdravotnických zařízení*, nová struktura veřejné garantovaných zdravotnických zařízení nebo zabránění neúměrnému profitování soukromých zařízení ze zdravotního pojištění. S ohledem na snahu zajistit, aby se chudší část společnosti, nestala, co se zdravotní péče týče, občany druhé kategorie, řadím některé body kapitoly též do základu **svoboda/útlak** (b. 1-2, 7-8).¹⁹⁸

Název kapitoly: *Posílíme kvalitní a dostupné školství pro všechny – 8 programových bodů*

V oblasti školství je pro ČSSD zásadní rovnost příležitostí dosáhnout kvalitního vzdělání. Rovný přístup ke kvalitnímu vzdělání je důležitým faktorem ovlivňujícím zachování sociální mobility. Ta brání vzniku nerovnosti, která je nebezpečím pro svobodu ve společnosti. Proto programové body posilující dostupnost a rovnost v přístupu ke vzdělání řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 2-3, 5).¹⁹⁹

Do této kapitoly spadá také podpora sportu a pohybových aktivit, které jsou *základní podmínkou zdravého života*. Strana zajištění jejich dostupnosti pojímá jako veřejnou službu, kterou má stát podporovat například investicemi. Cílem je zajištění cenově i regionálně dostupné sportovní infrastruktury s důrazem na dostupnost pro *rodiny s dětmi, pracující i seniory*, kteří jsou v první kapitole představeni jako sociálně ohrožená skupina. Na základě stanovení dostupnosti sportovních aktivit jako podmínky zdravého života a snahy zajistit jejich dostupnost zejména ohroženým skupinám obyvatel, řadím tuto oblast do základu **péče/újma** (b. 7).²⁰⁰

Body 1, 4, 6 a 8 nechávám **nezařazený**.

Název kapitoly: *Bydlení je základ – 5 programových bodů*

Program ČSSD v této kapitole vychází z principu, že *bydlení je nutná společenská potřeba*. Chápu tuto tezi tak, že bydlení je nezbytné k zjištění důstojných životních podmínek, jejichž

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 22-23.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 23.

absenci hodnotím jako potencionální zdroj újmy. Opatření, která mají za cíl zajistit dostupné bytové podmínky všem občanům s ohledem na jejich finanční možnosti nebo životní situaci (podpora sociálního bydlení pro občany postižené smrtí partnera, rozvodem nebo zdravotními komplikacemi...) řadím do základu **péče/újma** (b. 1-3, 5).²⁰¹

Programový bod prosazující zřízení *cenových map* udávajících, jaká je přiměřená cena za konkrétní bydlení (*dům, byt, nájem*) v dané lokalitě, chápu jako snahu bránit neadekvátním/neférovým cenovým nabídkám. Základ **férovost/podvádění** (b. 4).²⁰²

Název kapitoly: Kvalitní kultura je pro každého – 8 programových bodů

Vztah ČSSD k roli kultury ve společnosti je vyjádřen hned v úvodní větě kapitoly: *Kultura a média výrazně ovlivňují společnost a prostředí, ve kterém žijeme*. Kvalita konzumované kultury tedy ovlivňuje také kvalitu života. Proto strana prosazuje *kulturu jako veřejnou službu*, která má být dostupná všem, kteří o ni projeví zájem, a nikoli jen bohatým. Stejně jako u zdravotní péče nebo vzdělání, i v oblasti kultury chápu snahu o nastolení rovného nebo alespoň rovnějšího přístupu, jako prostředek potlačování nerovností ve společnosti, potencionálně vedoucích ke zneužívání moci silnějšími. Proto programové body podporující širokou dostupnost ke kulturnímu dědictví řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 2, 4-5).²⁰³

Druhá kategorie bodů, též usilujících o podporu svobody, se zabývá postavením a ochranou nezávislých veřejnoprávních médií, která jsou *pilířem demokratické společnosti*, jelikož informují o jednání mocných, kteří se tak dostávají pod veřejnou kontrolu. Základ **svoboda/útlak** (b. 6-8).²⁰⁴

Nezařazeny ponechávám body 1 a 3.

Název kapitoly: Bezpečná a spravedlivá země v srdci Evropy – 26 programových bodů

Pro zařazení programových bodů týkající se zahraniční politiky ČSSD je důležitý její vztah k Evropě, respektive EU. Ta pro stranu nepředstavuje pouze záruku bezpečnosti na kontinentě nebo prostředek k prosazování národních zájmů (srovnej s ODS), ale také *prostor, ve kterém sdílíme hodnoty a identitu, a proto nám na něm záleží*. S členskými státy

²⁰¹ Tamtéž, s. 24.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž, s. 25.

²⁰⁴ Tamtéž.

Evropské unie spojuje ČR podle strany jak společné výzvy (terorismus, kybernetické útoky, migrace), tak společné hodnoty a identita jejímž výzvám (př, brexit) je třeba čelit společně. Na základě těchto kritérií se domnívám, že body tematizující proevropskou politiku strany náleží do základu **loajalita/zrada** (b. 1-2, 7, 13, 15).²⁰⁵

Dalším důležitým tématem nastíněné zahraniční politiky je podpora udržitelného rozvoje, stability a z ní plynoucí bezpečnosti ve světě. Jako hlavní překážka tohoto cíle jsou označeny *rostoucí globální nerovnosti*, kterým chce strana čelit důrazem na sociální pilíř zahraniční politiky. Programové body spadající do vymezené oblasti tedy směřují k nápravě nerovností jak na evropské, tak celosvětové úrovni, proto je řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 5-6, 8, 10).²⁰⁶

Pozornost je věnována také podpoře členů vlastní skupiny například v podobě podpory českých firem na světových trzích nebo starosti o postavení občanů ČR v pobrexitové Velké Británii. Patří sem též opatření k zajištění vnitřní i vnější bezpečnosti například skrze modernizaci armády přednostně za pomoci českého průmyslu. Základ **loajalita/zrada** (b. 11-12, 14, 16-17).²⁰⁷

Oblast posílení bezpečnostních sborů řadím v případě policie jak do základu **péče/újma** (b. 18), tak i **autorita/podvratnictví** (b. 18), jelikož smyslem její existence je jak ochrana obyvatel před újmou, tak ochrana stávajícího společenského řádu. Podporu hasičského záchranného sboru řadím pouze do základu **péče/újma** (b. 18), jelikož se podílí pouze na pomoci lidem v nouzi, nikoli na prosazování systému vládnutí.²⁰⁸

Do základu **férovost/podvádění** (b. 9) řadím problematiku zneužívání evropských dotací.²⁰⁹

Z hlediska vnitřní bezpečnosti je pro ČSSD zásadní prevence *sociálního vyloučení* jednotlivce nebo i celé lokality, která může vést k patologii (kriminalita, drogy atd.). Řešením mají být například programy cílené pomoci nebo legislativní změny směřující k ochraně občana před sociálním vyloučením. V principu se jedná o pomoc lidem v nouzi, tedy základ **péče/újma** (19, 21-23, 26).

²⁰⁵ Tamtéž, s. 27-29.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 28.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 29.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 28.

Problematiku reformy exekučního řízení, řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 20), jelikož současná situace je důsledkem vysoce nerovného postavení věřitele a dlužníka.²¹⁰

Zavádění alternativních trestů jako prostředku k dosažení menší recidivy odsouzených rozumím v souladu s argumentací, že odsouzené je možno chápat jako svého druhu znevýhodněné jedince. Po uplynutí trestu je pro ně opětovné začlenění do společnosti velice náročným procesem, na jehož úspěšném završení je závislá jejich budoucí kvalita života. V tomto kontextu chápu zavádění alternativních trestů jako formu péče o znevýhodněné, tedy základ **péče/újma** (b. 24).²¹¹

Poslední analyzované body se týkají řešení migrace. Do základu **svoboda/útlak** (b. 16) řadím odmítnutí povinných přerozdělovacích kvót, jako formy omezování suverenity státu. Rozvojovou spoluprací a humanitární pomoc jako hlavní nástroj pomoci v místech krizí migraci vyvolávajících řadím do základu **péče/újma** (b. 4, 16).²¹²

Nezařazen nechávám bod 3 a 25.

Název kapitoly: *Dobrá země pro život* – 23 programových bodů

Důležitým tématem v této v zásadě nesourodé kapitole, je ochrana přírody na principech udržitelného rozvoje. Vztah k přírodě jako takové však není nijak tematizován. Z kontextu programových bodů se zdá, že smyslem její ochrany je především zachování zdraví lidí. Vztáhnou-li programové body týkající se ochrany přírody ve vztahu k vlivu na zdraví člověka, k otázce újmy, je možné některé z nich zařadit do základu **péče/újma** (b. 11-13, 15-16, 18-23).²¹³

Další skupina programových bodů se zabývá podporou malých a středních zemědělců, kteří jsou chápáni jako záruka kvalitní produkce a potravinové soběstačnosti. Jedná se o podporu vlastní skupiny, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 12-14).²¹⁴

Budoucí zdroje nerovnosti předjímají body zabývající se internetem jako infrastrukturou budoucnosti jejíž dostupnost bude zásadně ovlivňovat kvalitu života občanů. *V nejbližších letech začne platit: kdo nemá spolehlivý přístup k rychlému internetu, má zavřené dveře*

²¹⁰ Tamtéž, s. 29-30.

²¹¹ Tamtéž, s. 30.

²¹² Tamtéž, s. 28-29.

²¹³ Tamtéž, s. 34.

²¹⁴ Tamtéž, s. 33-34.

*k úspěchu v moderním světě. Programové body zabývající se zajištěním dostupnosti a zamezení diskriminace v přístupu k internetu proto řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 6-7).²¹⁵*

Oblast férovosti zastupuje požadavek zavedení jízdného zdarma ve veřejné železniční a autobusové dopravě pro děti, žáky, studenty a seniory na základě argumentu, že *není spravedlivé, když lidé doplácí na to, že v jejich obci není školka, škola nebo nemocnice*. Základ **férovost/podvádění** (b. 1).²¹⁶

Poslední analyzovaný bod se zabývá regulací všech síťových odvětví (voda, energie atd.) *aby velcí hráči nemohli bez omezení navyšovat ceny podle vlastních zájmů*. Smyslem opatření je zabránění zneužívání moci aktéry, k jejichž službám není dostupná alternativa, tedy spadá to do základu **svoboda/útlak** (b. 17).²¹⁷

Bez vazby k morálním základům ponechávám body 2-5 a 8-10 zabývající se převážně dopravní infrastrukturou.

²¹⁵ Tamtéž, s. 33.

²¹⁶ Tamtéž, s. 32.

²¹⁷ Tamtéž, s. 34.

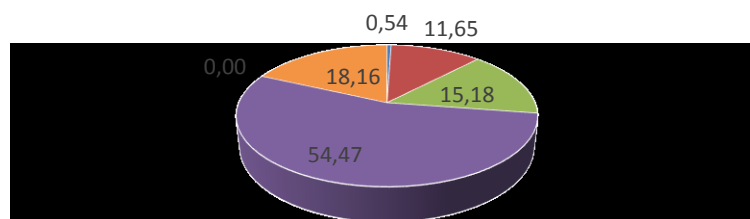
3.3.1 Shrnutí analýzy ČSSD

V programu hnutí ČSSD bylo možné zařadit do některého z morálních základů 117 programových bodů (87,31 %), které jsem pro potřeby analýzy dále rozčlenil na 142 analyzovaných výroků. Po zohlednění váhy zařazených výroků je z tabulky č. 4 patrné, že největší důraz ve svém programu klade ČSSD na základ péče/újma. S výrazným odstupem následuje základ svoboda/útlak, loajalita/zrada a férovost/podvádění. Pouze jednou jsem identifikoval základ autorita/podvratnictví a základ posvátnost/znesvěcení není zastoupen vůbec.

ČSSD				
celkem b.	zařazených	%	nezařazených	%
134	117	87,31	17	12,69
	standard. b. (váha 1)	prioritní b. (váha 1,5)	celková váha	%
autorita/ podvratnictví	1	0	1	0,54
férovost/ podvádění	5	11	21,5	11,65
loajalita/ zrada	28	0	28	15,18
péče/újma	15	57	100,5	54,47
posvátnost/ znesvěcení	0	0	0	0,00
svoboda/ útlak	8	17	33,5	18,16
celkem	142		184,5	100,00

Tabulka 4

Zastoupení morálních základů v programu ČSSD pro volby do PS ČR 2017 (%)

- autorita/ podvratnictví ■ férovost/ podvádění ■ loajalita/ zrada
- péče/újma ■ posvátnost/ znesvěcení ■ svoboda/ útlak

Graf 3

3.4 KDU-ČSL²¹⁸

Program KDU-ČSL je členěn do čtrnácti kapitol, které budou samostatně analyzovány. Kapitoly nejsou uvedeny žádnou preambulí, což je pro předloženou analýzu na škodu, jelikož preambule bývají hlavním zdrojem argumentace. Pro získání širšího kontextu programových bodů proto využívám zejména předmluvu a doslov programu a také stanovy strany. Jednotlivé programové body nejsou číslovány, proto čísla přiřazující konkrétní bod příslušnému morálnímu základu označují jeho pořadí v kapitole. Rozsahem 29 stran se program řadí mezi ty kratší.

Rozbor předmluvy – stanovení priorit:

V předmluvě k programu KDU-ČSL pro volby do PS 2017 jsou jako priority strany uvedeny *lepší podmínky pro rodiny, zachování lidské důstojnosti, solidarita, péče o ty, kdo si nemohou pomoci sami a úcta k našemu domovu, České republice*. Programové body zabývající se podporou rodiny, jako základního prvku společenského řádu, péčí o lidi v nouzi a podporou vlastenectví jsou proto v závěrečném hodnocení posíleny koeficientem 1,5 tak, aby byla zohledněna jejich pozice v programu.²¹⁹

Název kapitoly: Podpora rodiny – 5 programových bodů²²⁰

Ve stanovách KDU-ČSL se dočteme, že: *KDU-ČSL hájí rodinu jako společenství muže, ženy a dětí a považuje ji za základní podmínku života společnosti a státu. Rodina tu není pro společnost a pro stát, ale společnost a stát tu jsou pro rodinu.*²²¹ Rodina je garantem společenského uspořádání. Nepřekvapí tedy, že cílem programových bodů této kapitoly je zajistit podporu a *větší respekt k rodinám*. S odkazem na zachování stávajícího společenského řádu a vnímání rodiny jako hodnoty hodné ochrany řadím tuto oblast programu do základu **autorita/podvratnictví (b. 1-5)**.²²²

²¹⁸ *Zodpovědně pro společný domov. Řešení pro tři generace a jednu společnou budoucnost České republiky. (Volební program KDU-ČSL pro sněmovní volby v roce 2017)* [online] [cit. 2020-03-24]. Dostupné online z WWW: <<https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>>.

²¹⁹ Tamtéž, s. 2.

²²⁰ Všechny dále uvedené názvy kapitol jsou doslovně převzaty z programu KDU-ČSL *Zodpovědně pro společný domov*.

²²¹ Viz. *Stanovy KDU-ČSL* [online] [cit. 2020-03-24]. Dostupné online z WWW: <<https://kdu.cz/o-nas/dokumenty/stanovy>>.

²²² *Zodpovědně pro společný život*. C. d., s. 3-4.

Název kapitoly: *Ekonomika a hospodářská politika* – 21 programových bodů

Hned v prvním bodu této kapitoly se strana hlásí k sociálně tržní formě hospodářství, jelikož *fungování svobodného trhu je pro KDU-ČSL nemyslitelné bez pevného právního rámce a potřebného ohledu k těm, kdo zůstávají na okraji společnosti*.²²³ Na základě důrazu kladeného na ochranu lidí na okraji společnosti řadím tento bod do základu **péče/újma** (b. 1).²²⁴

Pod heslem *udržíme bohatství doma* strana podporuje opatření zamezující daňovým únikům nadnárodních firem. Jako spravedlivé strana vnímá zdanění zisku firem v zemi, kde byl vytvořen. Základ **férovost/podvádění** (b. 5-6, 13).²²⁵

Ve smyslu podpory vlastní skupiny řadím do základu **loajalita/zrada** požadavek na zřízení *Českého národního fondu budoucnosti*, který má soustřeďovat *zisky a daňové výnosy z těžby nerostného bohatství ČR*. Smyslem opatření je udržet výnos z těžby, a především ze zpracování nerostných surovin v ČR. (b. 21).²²⁶

Nezařazeny ponechávám body 2-4, 7-11 a 14-20.²²⁷

Název kapitoly: *Vzdělávání, školství a sport* – 24 programových bodů

V souladu s argumentací kapitoly *Podpora rodiny* řadím opatření usnadňující skloubení rodinného a pracovního života nebo vzdělávání jako další formu podpory rodiny do základu **autorita/podvratnictví** (b. 9, 21).²²⁸

Programové body podporující skrze vzdělávání vědomí národní identity a *vlastenectví* řadím jako prostředek posilování sounáležitosti skupiny do základu **loajalita/zrada** (b. 2, 14).²²⁹

Nezařazeny ponechávám body 1, 3-8, 10-13, 15-20 a 22-24.²³⁰

²²³ Stanovy KDÚ-ČSL. D. d.

²²⁴ *Zodpovědně pro společný život*. C. d., s. 4.

²²⁵ Tamtéž, s. 4-6.

²²⁶ Tamtéž, s. 6.

²²⁷ Tamtéž, s. 4 a 6.

²²⁸ Tamtéž, s. 8-9.

²²⁹ Tamtéž, s. 6 a 8.

²³⁰ Tamtéž, s. 6 a 8-9.

Název kapitoly: *Sociální politika – 16 programových bodů*

Cílem sociální politiky KDÚ-ČSL je *pomoci těm, kdo si sami pomoci nemohou* (mezi sociálně ohrožené skupiny strana řadí především seniory a pracující rodiče). Většina programových bodů této kapitoly se proto zabývá otázkami prevence sociálně patologických jevů a chudoby skrze změnu legislativy i podporu infrastruktury (např. vytvoření komplexní sítě adiktologických služeb). Jelikož smyslem těchto opatření je pomoc lidem v nouzi, řadím je do základu **péče/újma** (b. 1-2, 4-11, 14-16).²³¹

Programový bod prosazující stanovení jasných podmínek pro výplatu dávek, které budou *zavazovat příjemce k žádoucímu jednání*, řadím do základu **férolost/podvádění**, protože za pomoc je zde vyžadováno reciproční jednání, jímž si příjemce pomoc zaslouží (b. 3).²³²

Poslední dva analyzované body se zaměřují na odstranění diskriminace zdravotně postižených, především na trhu práce. Diskriminaci obecně hodnotím jako zneužití moci většiny, ať se jedná o diskriminaci aktivní (úmyslnou), nebo pasivní. Proto tuto oblast řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 12-13).²³³

Název kapitoly: *Řešení migrační vlny – 3 programové body*

Prioritou strany v této oblasti je regulace migračních toků a eliminace nelegální migrace (užší spolupráce *států EU při ochraně vnějších hranic*). V zásadě je tedy prioritou ochrana vlastní skupiny. Základ **loajalita/zrada** (b. 1-3).²³⁴

V souladu se základem **péče/újma** (b. 1) je požadavek zvýšení finančních příspěvků do programů rozvojové pomoci, tedy pomoc lidem v nouzi.

Název kapitoly: *Obrana a bezpečnost – 15 programových bodů*

Politika KDÚ-ČSL v oblasti obrany je úzce svázána s větším zapojením české armády do struktur NATO. ČR se má zodpovědně podílet na realizaci společné obrany a plnit své závazky v rámci tohoto společenství jako je například zvyšování obranných výdajů na úroveň 2 % HDP nejpozději do roku 2024 atd.: *Zodpovědná země drží slovo*. Důraz tedy není kladem pouze na zajištění obrany státu, ale též na loajalitu ke spojencům. Cílem obrané

²³¹ Tamtéž, s. 9 a 11.

²³² Tamtéž, s. 9.

²³³ Tamtéž, s. 11.

²³⁴ Tamtéž.

politiky strany je také posílení vybavenosti a početního stavu české armády i posílení připravenosti občanů na krizové situace. Základním pilířem bezpečnosti země je podle strany také *zamezení účelového politického vlivu v bezpečnostních sborech*. Základ **loajalita/zrada** (b. 1-12, 14-15).²³⁵

Nezařazen ponechávám bod 13.²³⁶

Název kapitoly: Zahraniční politika – 12 programových bodů

Programové body zaměřující se na podporu českých firem na zahraničních trzích řadím jako podporu vlastní skupiny do základu **loajalita/zrada**. Stejně tak do něj řadím body vyjadřující sounáležitost ČR se státy EU, která je v principu také podporou vědomí společné identity, založené *na sdílených hodnotách založených na křesťansko-židovských kořenech a principech demokracie, svobody, spravedlnosti, rovnoprávnosti a odpovědné solidarity* (b. 1-3, 10).²³⁷

Odmítnutí rozšíření EU mimo křesťanský civilizační okruh, které naopak definuje, kdo kvůli svým hodnotám nemůže být členem evropského společenství, řadím rovněž do základu **loajalita/zrada** (b. 4).²³⁸

Podpora ochrany *demokracie, lidských práv a práv menšin, zvláště křesťanů na Blízkém východě, v Severní Africe, Severní Koreji a Číně*, spadá do základu **svoboda/útlak** (b. 11), jelikož se jedná o ochranu proti zneužívání moci k omezení práv. V případě podpory křesťanů se jedná rovněž o základ **loajalita/zrada** (b. 11), jelikož se jedná o podporu členů vlastní, v tomto případě nábožensky definované skupiny.²³⁹

Poslední programový bod kapitoly prosazuje *co největší politickou a ekonomickou nezávislost na nedemokratických režimech*. Nedemokratické režimy nesdílejí naše hodnoty. Proto je závislost na těchto režimech potenciálním ohrožením pro naši skupinu. Základ **loajalita/zrada** (b. 12).²⁴⁰

²³⁵ Tamtéž, s. 11-13.

²³⁶ Tamtéž, s. 13.

²³⁷ Tamtéž, s. 13 a 15.

²³⁸ Tamtéž, s. 13.

²³⁹ Tamtéž, s. 15.

²⁴⁰ Tamtéž.

Nezařazeny ponechávám body 5-9.²⁴¹

Název kapitoly: *Věda a výzkum* – 5 programových bodů

Žádný z programových bodů kapitoly není možné zařadit do některého ze základů morálky, jelikož se žádný netýká oblasti morálního usuzování.

Nezařazeny body 1-5.²⁴²

Název kapitoly: *Informatika* – 8 programových bodů

V oblasti informatiky se mi vzhledem k absenci preambule nebo další argumentace podařilo zařadit pouze programový bod slibující *intenzivnější nadnárodní spolupráci v oblasti internetové bezpečnosti*. Internetové útoky nejsou omezeny národními hranicemi, proto tuto oblast řadím mezi vnější ohrožení bezpečnosti občanů, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 3).²⁴³

Nezařazeny ponechávám body 1-2 a 4-8.²⁴⁴

Název kapitoly: *Energetika* – 8 programových bodů

Většina bodů této kapitoly se zabývá podporou ekologických zdrojů energie a snahou omezit plýtvání energií. Pro jejich zařazení je důležité, jak strana argumentuje v oblasti ochrany přírody obecně. KDÚ-ČSL se v této oblasti odkazuje na *principy dlouhodobě udržitelného rozvoje*, který je *vyjádřen úctou k životu ve všech formách*.²⁴⁵ Zmíněnou úctu k životu interpretuji v tomto případě jako odkaz na posvátnost života, který je hodnotou sám o sobě a musí tedy být chráněn. Programové body jejichž smyslem je ochrana přírody proto řadím do základu **posvátnost/znesvěcení** (b. 2-3, 5, 7-8).²⁴⁶

Nezařazeny ponechávám body 1, 4 a 6.²⁴⁷

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Tamtéž, s. 17.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 27.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 17.

²⁴⁷ Tamtéž.

Název kapitoly: *Doprava – 15 programových bodů*

V oblasti dopravní politiky zařazují s odkazem na ochranu životního prostředí pouze příslib prosazování rychlejšího *rozvoje ekologicky šetrných řešení v dopravě*. Základ **posvátnost/znesvěcení** (b. 14).²⁴⁸

Nezařazeny ponechávám body 1-13 a 15.²⁴⁹

Název kapitoly: *Spravedlnost, lidská práva a boj proti korupci – 8 programových bodů*

Stejně jako u předchozích stran, i zde řadím opatření ke zlepšení kvality a dostupnosti vymáhání spravedlnosti skrze institut práva do základu **férovost/podvádění** (b. 2-3, 6-8).²⁵⁰

Poslední analyzovaný bod se týká *opatření proti recidivě*. Jak už bylo zmíněno v programu Pirátské strany, odsouzené je možno chápat jako svého druhu znevýhodněné jedince, pro které je opětovné začlenění do společnosti po odpykání trestu velice náročným procesem. Pokud dotyční v tomto procesu neuspějí, jsou tím ohroženy jejich šance na důstojné životní podmínky, čímž opětovně vzrůstá riziko recidivního jednání. Snahu pomoci odsouzeným k nápravě a znovuzачlenění do společnosti proto chápu jako formu péče o znevýhodněné, tedy základ **péče/újma** (b. 4).²⁵¹

Nezařazeny ponechávám body 1 a 5.²⁵²

Název kapitoly: *Komunální záležitosti a veřejná správa – 15 programových bodů*

Předmětem této části programu jsou převážně opatření vedoucí k zjednodušení státní správy, zejména v o oblasti komunikace úřadu a občana, které však nemají přímou spojitost se žádným z morálních základů, a proto je nechávám **nezařazené** (b. 1-2, 4-6, 8-15).²⁵³

Jinou oblastí jsou body zasazující se o dostupnou pomoc lidem v nouzi, ať už ze strany Policie ČR, Rychlé zdravotní služby nebo hasičů. Dostupnost těchto služeb má být zajištěna *i v odlehlých koutech republiky*. Základ **péče/újma** (b. 3, 7).²⁵⁴

²⁴⁸ Tamtéž, s. 18.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 18 a 20.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 20.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž, s. 20-21.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 21.

Název kapitoly: Zemědělství, lesnictví a rozvoj venkova – 18 programových bodů

V oblasti zemědělství je pozornost věnována především ochraně zemědělské půdy skrze implementaci principů udržitelného rozvoje do jejího obhospodařování. Zemědělská půda je rozhodující součástí abiotické složky životního prostředí. Její ochrana proto úzce souvisí s ochranou přírody a krajiny. Programové body, jejichž cílem je ochrana zemědělské půdy, proto řadím do ochrany přírody a v souladu s argumentací uvedené v kapitole *Energetika* do základu **posvátnost/znesvěcení** (1, 4-7, 9, 11-13).²⁵⁵

Kontrolu kvality potravin a záruku přísných hygienických norem pro vstup potravin na český trh vnímám jako snahu chránit občany před zdravotním rizikem, které je s konzumací závadných potravin spojeno. Základ **péče/újma** (b. 14).²⁵⁶

Nezařazený ponechávám body 2-3, 8 a 10.²⁵⁷

Název kapitoly: Zdravotnictví – 20 programových bodů

Programové body zabývající se zajištěním kvalitní a dostupné zdravotní péče řadím v souladu s předchozím postupem do základu **péče/újma** (b. 1-6, 8-12, 15, 17-20),²⁵⁸ neboť se jedná o zajištění pomoci pro lidi v nouzi, v tomto případě se jedná o nouzi zdravotní.

Do základu **férovost/podvádění** řadím skupinu bodů požadujících zvýšení kontroly nad hospodařením zdravotních pojišťoven a přímo řízených nemocnic i příslib legislativních opatření, která by zajišťovala férovější postup při hodnocení pochybení zdravotníků (b. 7, 13, 16).²⁵⁹

Nezařazen ponechávám bod 14.²⁶⁰

Název kapitoly: Kultura a média – 10 programových bod

Návrh legislativních opatření o ochraně konzumentů mediálního obsahu před šířením dezinformací nebo zneužíváním *soutěžních pořadů k obohacení telefonních operátorů* chápu jako ochranu před podvodem, tedy základ **férovost/podvádění** (b. 9-10).²⁶¹

²⁵⁵ Tamtéž, s. 21, 23-24.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 23.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 23-24.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 24 a 26.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 26.

²⁶¹ Tamtéž, s. 26 a 27.

Nezařazeny ponechávám body 1-8.²⁶²

Název kapitoly: *Životní prostředí* – 9 programových bodů

Základem pro ochranu přírody je pro KDÚ-ČSL *úcta k životu ve všech jeho formách*. Zmíněnou úctu k životu interpretuji v tomto případě jako odkaz na posvátnost života, který je hodnotou sám o sobě a musí tedy být chráněn. Programové body, jejichž smyslem je ochrana přírody proto řadím do základu **posvátnost/znesvěcení** (b. 1-3, 5, 7-8).²⁶³

Nezařazeny ponechávám body 4, 6 a 9.²⁶⁴

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Tamtéž, s. 27.

²⁶⁴ Tamtéž.

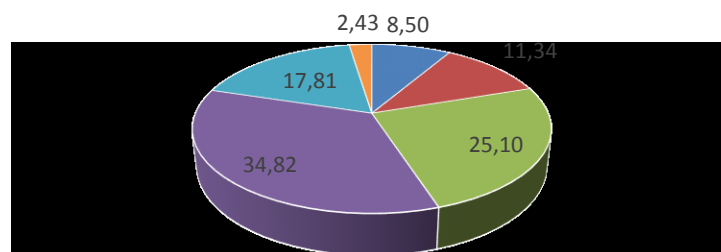
3.4.1 Shrnutí analýzy KDU-ČSL

V programu hnutí KDU-ČSL bylo možné zařadit do některého z morálních základů 109 programových bodů (51,42 %), které jsem pro potřeby analýzy dále rozčlenil na 111 analyzovaných výroků. Po zohlednění váhy zařazených výroků je z tabulky č. 5 patrné, že největší důraz strana klade na základ péče/újma. Na druhé pozici se umístil základ loajalita/zrada následovaný silným zastoupením (v porovnání s ostatními stranami) základu posvátnost/znesvěcení. Na čtvrtém místě se umístil základ autorita/podvratnictví a nejméně je zastoupen základ svoboda/útlak.

KDU-ČSL				
celkem b.	zařazených	%	nezařazených	%
212	109	51,42	103	48,58
	standard. b. (váha 1)	prioritní b. (váha 1,5)	celková váha	%
autorita/ podvratnictví	0	7	10,5	8,50
férovost/ podvádění	14	0	14	11,34
loajalita/ zrada	28	2	31	25,10
péče/újma	19	16	43	34,82
posvátnost/ znesvěcení	22	0	22	17,81
svoboda/ útlak	3	0	3	2,43
celkem	111		123,5	100,00

Tabulka 5

Zastoupení morálních základů v programu KDU-ČSL pro volby pro PS ČR 2017 (%)

- autorita/ podvratnictví ■ férovost/ podvádění ■ loajalita/ zrada
- péče/újmá ■ posvátnost/ znesvěcení ■ svoboda/ útlak

Graf 4

3.5 Komunistická strana Čech a Moravy²⁶⁵

Volební program KSČM je členěn do pěti kapitol. Každá kapitola je uvedena krátkou preambulí, popisující obecný postoj strany k dané problematice. Po preambuli následuje výčet programových bodů, které nejsou číslovány, proto čísla přiřazující konkrétní bod příslušnému morálnímu základu označují jeho pořadí v rámci kapitoly. Rozsahem 22 stran patří program mezi stručnější. Díky explicitnější formě vyjadřování patří také mezi poměrně dobře analyzovatelné programy.

Rozbor předmluvy – stanovení priorit:

Hlavní prioritou KSČM v programu pro volby do PS 2017 je náprava současného systému tak, aby zákony odrážely *zájem slušného a pracovitého člověka, ne účelové výhody pro neoprávněně privilegované*. [...] *Vládnoucí elity dnes hájí zájmy velkého kapitálu a lidé jsou zbavováni naděje a důstojnosti*. Příčinou tohoto stavu je nerovnost, v jejímž důsledku dochází k nespravedlnosti a znevýhodnění neprivilegované části společnosti. Řešením má být politika budující socialismus.²⁶⁶ Programové body naplňující vizi rovnostářšjší společnosti, spadající do morálního základu svoboda/útlak, jsou v závěrečném zhodnocení vynásobeny koeficientem 1,5 pro zdůraznění jejich pozice v programu a politice strany.

Název kapitoly: *Právo na práci a spravedlivou odměnu*²⁶⁷ - 16 programových bodů

Výše uvedenou kapitolu volebního programu KSČM rozčlením pro potřeby analýzy do několika kategorií, kam spadají body patřící do stejného morálního základu. První zvolenou kategorií je oblast vztahů mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, kam spadá 1 programový bod. Již v preambuli k této kapitole je uvedeno: *Zaměstnanec musí být pro zaměstnavatele partnerem, nikoliv nevolníkem či zdrojem vykořisťování*. Prostředkem k zajištění zmíněného partnerského vztahu, kde zaměstnanec vystupuje jako slabší strana, má být především posílení pozice odborů a zkvalitnění pracovního práva jako záruky právní ochrany zaměstnance. Z výše uvedeného vyplývá, že smyslem uvedených nařízení je v principu ochrana zaměstnance před zneužíváním moci ze strany zaměstnavatele. Proto kategorii

²⁶⁵ *Jsme váš hlas! Mír ve světě, spravedlnost a bezpečí doma* [online] [cit. 2020-03-19]. Dostupné online z WWW: <<https://www.kscm.cz/cs/nase-strana/program/volebni-program-do-ps-pcr-2017-2021>>.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 11.

²⁶⁷ Všechny níže uvedené kapitoly programu jsou doslovně převzaty z oficiálního Volebního programu KSČM *Jsme váš hlas! Mír ve světě, spravedlnost a bezpečí doma*

programových bodů spadajících do popsané oblasti řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 2).²⁶⁸

Další kategorií je oblast diskriminace na trhu práce. Konkrétně problematika různých platových podmínek mužů a žen za stejně odvedenou práci, omezení bránící ženám v rovném přístupu na trh práce, jako jsou nedostatek zařízení pro děti předškolního věku nebo nedostatečná nabídka kratších pracovních úvazků. KSČM vnímá dosavadní stav v této otázce jako *neoprávněný*. V tomto případě by se dalo uvažovat o zařazení na základě poukazu na neférovost tohoto stavu. Já se ovšem kloním k interpretaci ve smyslu diskriminace, respektive zneužívání moci mužů nad ženami, které omezuje rovnost pohlaví a tím omezuje svobodu žen. Proto tuto část programu řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 1, 3).²⁶⁹

Cílem KSČM je dále poskytnout podporu na pracovním trhu lidem s postižením, lidem v předdůchodovém věku a ženám po mateřské dovolené. Jelikož všechny zmíněné kategorie lidí jsou zde vnímány jako svým způsobem ohrožené a cílem strany je pomoci jim zajistit patřičnou pomoc k zajištění „důstojného života,“ řadím tuto část programových bodů do základu **péče/újma** (b. 4).²⁷⁰

Čtvrtou kategorií je oblast spravedlivého rozložení daňové zátěže. KSČM se v této otázce hlásí k progresivnímu zdanění. Zařazení principu progresivního zdanění do patřičného základu je lehce komplikované. Spravedlivý poměr zdanění je zde nastaven tak, že bohatí mají nést hlavní daňovou zátěž ku prospěchu společnosti jako celku. Tento apel mě vede k zařazení bodu do základu **loajalita/zrada** (b. 5, 6), jelikož si žádá loajální přístup bohatší části společnosti k té chudší. V první řadě se ale jedná o nastolení spravedlivějšího systému, který zohledňuje možnosti jednotlivců i korporací přispět na veřejné služby sloužící společnosti jako celku. Proto tuto oblast řadím zároveň do základu **férovost/podvádění** (b. 5, 6).²⁷¹

²⁶⁹ *J sme váš hlas! Mír ve světě, spravedlnost a bezpečí doma*. C. d., s. 14.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Tamtéž.

*Podporu družstevnictví jako dnes neprávem opomíjené formy efektivní spoluúčasti zaměstnanců, vnímám jako podporu rovnosti, jelikož společné vlastnictví oslabuje mocenskou hierarchii zaměstnanec zaměstnavatel. Základ **svoboda/útlak** (b. 10).*²⁷²

V páté kategorii se jedná o podporu *veřejného zájmu, ekonomické bezpečnosti státu, národních, krajských i obecních projektů a českých podnikatelů*. Podpora veřejného zájmu, tedy zájmu skupiny proti zájmu jednotlivce, stejně jako podpora domácích ekonomických kapacit vede k zařazení tohoto komplexu bodů do základu **loajalita/zrada** (b. 7-9, 15-16).²⁷³

Samostatným bodem je regulace oligopolů, které skrze dominantní postavení na trhu zneužívají svou moc ke zvyšování cen. Primárně se zde však nejedná o zneužití moci ve smyslu omezení svobody, nýbrž o zneužití moci k nastavení neférových cen. Proto bod řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 14).²⁷⁴

Posledním bodem kapitoly je revize *restitučních projektů i zpětně*, jako prostředek odhalení a nápravy případného neoprávněného nabytí majetku. Bod řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 13).²⁷⁵

Nezařazeny ponechávám body 11 a 12.²⁷⁶

Název kapitoly: *Garance všeobecně dostupných a kvalitních veřejných služeb* – 32 programových bodů

Stejně jako v předchozí kapitole, i zde je potřeba rozdělit obsah do několika kategorií, z nichž první se zabývá zajištěním a zkvalitněním těch služeb státu, které jsou nějak spojeny s péčí o jeho obyvatele, jako jsou například důchodový systém nebo sociální a zdravotní služby. Z povahy uvedených služeb řadím tuto kategorii do základu **péče/újma** (b. 1-5, 7-10, 24-26).²⁷⁷

Navazující oblast je spojena se zajištěním bezplatného, tedy v jistém slova smyslu rovného, přístupu k některým veřejným službám, jako jsou školství (včetně bezplatných obědů nebo základních pomůcek), volnočasové aktivity pro děti nebo kultura. *O dostupnosti těchto*

²⁷² Tamtéž, s. 13.

²⁷³ Tamtéž, s. 14-15.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 15.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 14.

služeb nemohou rozhodovat majetkové poměry, ale společenská potřeba. Popsanou snahu chápu jako prostředek k podpoře základní rovnosti příležitostí, zejména v oblasti vzdělávání, v širším kontextu pak jako snahu přispět k zajištění/udržení sociální mobility ve společnosti, která brzdí rozevírání společenských nůžek. V souladu s Haidtovou argumentací vnímám snahu o zachování rovnosti především jako ochranu proti zneužívání moci ze strany privilegované části společnosti. Řadím tedy tuto kategorii do základu **svoboda/útlak** (b. 12, 14, 19-20, 27-28, 31).²⁷⁸

Samostatným bodem této kapitoly je požadavek kontroly *čerpání sociálních dávek a zabránění jejich zneužívání*, který řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 6).²⁷⁹

Nezařazeny ponechávám body 11, 13, 15-18, 21-23, 29-30 a 32.²⁸⁰

Název kapitoly: *Právo, spravedlnost a demokracie* – 24 programových bodů

Uvedenou kapitolu lze tematicky rozčlenit do tří hlavních bloků. První z nich se zabývá otázkou posílení svobody a demokracie ve společnosti. Například zavedením prvků přímé demokracie jako *zákon o obecném referendu* v oblasti domácí nebo posílení *volených orgánů, zejména Evropského parlamentu* v oblasti mezinárodní politiky. Na národní úrovni strana dále prosazuje posílení vymahatelnosti práv podle Listiny základních práv a svobod, mezi kterými mají mít rovnocennou pozici práva sociální, například právo na *důstojné bydlení* a právo na práci. Posílena má být rovněž role občanských iniciativ a sdružení v procesu tvorby politických rozhodnutí. Tématem tohoto bloku jsou též exekuce jakožto forma zneužívání moci věřitele nad dlužníkem (KSČM požaduje rovnost *práv dlužníků a věřitelů*). Vzhledem k tomu, že smyslem uvedených opatření je posílit pozici jednotlivých občanů ve vztahu k moci, především státní, řadím tento blok do základu **svoboda/útlak** (1-3, 5-9).²⁸¹

Druhý hojně zastoupený blok se zaměřuje na *obnovení důvěry veřejnosti v právo* a jeho vymahatelnost. Předmětem programových bodů je zde například reforma soudnictví, především však zefektivnění kontroly nad elitami, a to jak ekonomickými (prosazování zákona o majetkových příznáních pro všechny občany *nad určitou výši hodnoty majetku*),

²⁷⁸ Tamtéž, s. 14-16.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 14.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 15-16.

²⁸¹ Tamtéž, s. 17-18.

tak politickými (zprísňení trestů za korupci atd.). Tento blok řadím do základu **férovost/podvádění**, kam oblast spravedlnosti obecně spadá (b. 12-13, 15-17, 20-21).²⁸²

Třetí blok je zastoupen programovými body prosazujícími větší rovnost občanů, například v přístupu k informacím (*právo na internet*). Tuto oblast řadím do základu **svoboda/útlak**, v souladu s předpokladem, že nerovnost vede ke zneužívání moci privilegovanými (b. 4, 11, 14).²⁸³

Bod požadující *revizi církevních restitucí, odluku státu od církve, podporu sekulárního státu a odstranění veškerých extenzivních nároků náboženských skupin na specifická práva*, je z hlediska aplikované teorie velice zajímavý. Jedná se o podporu sekulární povahy státu i společnosti, jde ale také o střet dvou ideologických postojů (víra vs. ateismus) a hodnot s nimi spjatých. Nejedná se pouze o rozdílný názor na společenské uspořádání, ale o vnímání samé podstaty lidského bytí. Proto bod řadím do základu **posvátnost/znesvěcení** (b. 19).²⁸⁴

Poslední dva samostatně analyzované body se z předchozího výčtu vymykají. V prvním případě se jedná o požadavek na *uzákonění možnosti ztráty mandátu poslance*, který by se „podstatně“ odchýlil *od volebního programu* strany. Bod řadím do základu **loajalita/zrada** (b. 18), jelikož jeho smyslem je neloajalitu potírat.²⁸⁵ Nakonec se zaměřím na požadavek *zavedení statusu chráněné osoby pro učitele a seniory*, který ale nechápu primárně jako snahu předejít újmě těchto osob, ale jako snahu zvýšit jejich autoritu ve společnosti. Bod tedy řadím do základu **autorita/podvratnictví** (b. 24).²⁸⁶

Nezařazený ponechávám body 10, 22 a 23.²⁸⁷

Název kapitoly: Příroda pro nás i další generace – 22 programových bodů

Celkem sedmnáct bodů kapitoly se primárně týká ochrany přírody. Pro jejich správné zařazení je zásadní určit, jaká je motivace KSČM pro ochranu přírody. Motivací k ochraně přírody kupříkladu může být přesvědčení, že příroda sama o sobě je hodnotou. Může být také vnímána jako součást božího stvoření a tedy posvátná. V takovém případě by došlo k zařazení do základu posvátnost/znesvěcení. Z kontextu programu KSČM ovšem vyplývá,

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Tamtéž, s. 17.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 18.

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž.

že motivací k ochraně přírody je v první řadě zastavení *zhoršování životních podmínek našeho života*. Ochrana přírody je tedy pouze prostředkem, kterým je v důsledku chráněn člověk, jehož život by následkem přírodního znečištění doznal újmy. Jelikož se tedy jedná o snahu předejít újmě, řadím v tomto případě programové body spojené s ochranou přírody do základu **péče/újma** (b. 1-2, 5-9, 11-16, 18-22).²⁸⁸

Součástí této kapitoly jsou také programové body prosazující zvýšení soběstačnosti a tím také potravinové bezpečnosti státu v oblasti zemědělství. Zmíněná soběstačnost a bezpečnost je podpořena také návrhem na zestátnění zdrojů vody a nerostných surovin z rukou zahraničních vlastníků, čímž má být zajištěna cenová regulace (zejména v případě vody) a využití zisků z distribuce k podpoře obecně prospěšných aktivit. *Z nerostných zásob nesmí bohatnout pouze hrstka*. Chápu tato opatření jako snahu podpořit vlastní skupinu a její *sociální soudržnost* – tedy základ **loajalita/zrada** (b. 3) – proti zahraničním vlastníkům pro stát zásadních komodit (vody, nerostné suroviny), čímž má být zajištěna jak větší (surovinová) bezpečnost, tak férovější podmínky distribuce. Základ **férovost/podvádění** (b. 3-5, 10).²⁸⁹

Posledním analyzovaným bodem je požadavek rovnoměrného rozvoje regionů a předcházení vzniku vyloučených lokalit. Rovnoměrný rozvoj zde souvisí s rovností příležitostí (například pracovních) a tedy s rovností obecně. Bod řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 17).²⁹⁰

Název kapitoly: *Bezpečnost a mírové soužití* – 15 programových bodů

Hned v úvodu této kapitoly je apelovááno na základ **loajalita/zrada** (b. 4, 7, 10, 12-13), skrze vykreslení vnějšího ohrožení státu *svévolí velmocí, vzestupem mezinárodního terorismu i organizovaného zločinu*. Reakcí na představení nebezpečí má být posílení vnitřní bezpečnosti formou výcviku záloh, zavedení branné a vlastenecké výchovy i upevnění mezinárodní spolupráce, ovšem takové, která respektuje suverenitu zúčastněných zemí.²⁹¹

Důležitým tématem kapitoly je odmítnutí účasti ČR v mezinárodních organizacích a úmluvách (NATO, CETA, TTIP atd.), kde panuje *nerovnoprávný* vztah mezi jejich členy.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 19-20.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 19.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 20.

²⁹¹ Tamtéž, s. 7, 21-22.

Zneužívání moci silnějších členů může vést v důsledku až ke *zhoršení životního standardu našich občanů*. Na základě poukazu na zneužívání moci řadím tuto oblast do kategorie **svoboda/útlak** (b. 1-3, 5-6).²⁹²

V oblasti migrační krize se strana staví za *humanitární pomoc potřebným* v místě vzniku nestability. Tedy základ **péče/újma** (b. 9).²⁹³

Co se týče zajištění vnitřní bezpečnosti, strana vidí cestu skrze reformu policie a podporu Hasičského záchranného sboru. V případě policie volím zařazení do základu **péče/újma** (b. 14-15) a **autorita/podvratnictví** (b. 14-15), jelikož smyslem její existence je ochrana občanů před újmou i ochrana stávajícího společenského řádu. V případě Hasičského záchranného sboru volím pouze základ **péče/újma** (b. 14), jelikož jeho posláním je pomoc občanům v nouzi, nikoli ochrana stávajícího společenského řádu.²⁹⁴

Posílení boje proti fašismu, rasismu, náboženské a jiné nesnášenlivosti, řadím jako odpor proti ideologiím usilujícím o rozvrat stávajícího společenského řádu, do základu **autorita/podvratnictví** (b. 11).²⁹⁵

Poslední analyzovaný bod se týká ekonomické diplomacie, která má napříště prosazovat *české zájmy, nejen zájmy elit*. Diplomacie spadá pod aktivity státu, který má ze své podstaty hájit zájem státního společenství, nikoli podnikatelů. Dochází tak ke zneužívání systému, které řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 8).²⁹⁶

²⁹² Tamtéž, s. 21.

²⁹³ Tamtéž, s. 21-22.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 22.

²⁹⁵ Tamtéž.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 21.

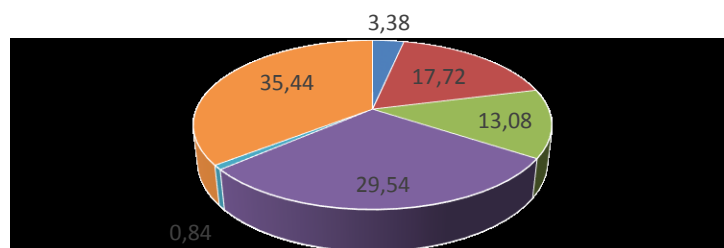
3.5.1 Shrnutí analýzy KSČM

V programu KSČM bylo možné zařadit do některého z morálních základů 92 programových bodů (84,4 %), které jsem pro potřeby analýzy dále rozčlenil na 99 analyzovaných výroků. Po zohlednění váhy zařazených výroků je z tabulky č. 6 patrné, že největší důraz strana klade na základ svoboda/útlak. S polovičním počtem zařazení následuje základ férovost/podvádění. Na třetím místě se umístil základ loajalita/zrada, dále základ autorita/podvratnictví, a nakonec základ posvátnost znesvěcení.

KSČM				
celkem b.	zařazených	%	nezařazených	%
109	92	84,40	17	15,60
	standard. b. (váha 1)	prioritní b. (váha 1,5)	celková váha	%
autorita/ podvratnictví	4	0	4	3,38
férovost/ podvádění	9	8	21,00	17,72
loajalita/ zrada	11	3	15,5	13,08
péče/újma	35	0	35	29,54
posvátnost/ znesvěcení	1	0	1	0,84
svoboda/ útlak	0	28	42	35,44
celkem	99		118,5	100,00

Tabulka 6

Zastoupení morálních základů v programu KSČM pro volby do PS 2017 ČR (%)

- autorita/ podvratnictví ■ férovost/ podvádění ■ loajalita/ zrada
- péče/újma ■ posvátnost/ znesvěcení ■ svoboda/ útlak

Graf 5

3.6 Občanská demokratická strana²⁹⁷

Volební program ODS je členěn do třinácti kapitol, které budou samostatně analyzovány. Každá kapitola je uvedena krátkou preambulí shrnující všeobecný postoj strany k představenému tématu. Následně je uveden výčet programových bodů. Jisté obtíže při odkazování na text programu působí absence stránkování. Jelikož každá kapitola zabírá pouze jednu stranu a je označena číslem určujícím její pořadí, budu namísto stránkování užívat číslování kapitol. Rozsahem (19 s.) se program řadí mezi ty kratší, s vyváženým poměrem preambulí kapitol a programových bodů, což je pro potřeby této analýzy příznivé.

Rozbor předmluvy – stanovení priorit:

Předmluva k programu ODS pro volby do PS 2017 neobsahuje žádná vyjádření poukazující na hodnotové preference strany nebo podtrhující konkrétní politiky, které jsou stranou chápány jako prioritní.²⁹⁸ Proto jsem pro jejich určení použil oficiální stránky strany. V záložce *Program*, podzáložce *4 pilíře*, jsou uvedeny čtyři hlavní programové priority. Ty chápu jako výraz obecných politických priorit ODS a proto se domnívám, že je jejich zohlednění v předložené analýze relevantní. První vymezená priorita nese název *Poctivá práce místo sociálních dávek*. Tematizována je v ní důležitost osobní odpovědnosti jednotlivce za svůj život. Stát musí podle ODS podporovat *především ty, kteří si sami pomoci nemohou – seniory, lidi se zdravotním postižením a všechny, kteří se ne vlastní vinou ocitli v tíživé životní situaci. Všichni ostatní musejí převzít odpovědnost za svůj vlastní život. Pokud někdo odmítá pracovat, musí počítat s omezováním sociálních dávek*. Duhou prioritou je *Svobodné podnikání a nízké daně*. Zde je tematizována nutnost odpovědného hospodaření státu s penězi daňových poplatníků, zachování nízkých daní a omezení *zbytečného přerozdělování našich peněz*. Třetí priorita nese název *Více svobody místo neustálých kontrol*. Deklarováno je zde přesvědčení strany, že *soukromí občanů nesmí stát narušovat zbytečnými nařízeními a ani jim jinak bezdůvodně komplikovat život*. Poslední, čtvrtá priorita s názvem *Sebevědomá země s vlastním názorem* se zabývá oblastí zahraniční politiky, která má vést k *zajištění bezpečnosti země a jejího ekonomického rozvoje*.²⁹⁹ Programové body

²⁹⁷ *Silný program pro silné Česko. 190 kroků pro lepší život. Duben 2017* [online] [cit. 2020-03-19]. Dostupné online z WWW: <<https://www.ods.cz/volby2017/program>>.

²⁹⁸ Tamtéž, kap. 04.

²⁹⁹ *4 pilíře* [online] [cit. 2020-04-24]. Dostupné online z WWW: <<https://www.ods.cz/program>>.

spadající pod vymezené priority jsou v závěrečném hodnocení posíleny koeficientem 1,5, aby bylo zohledněno jejich postavení v rámci programu i v rámci politiky strany obecně. 0

Název kapitoly: *Nízké a jednoduché daně*³⁰⁰ – 12 programových bodů

V preambuli k první kapitole, je stručně nastíněna podoba daňového systému, který by byl z pohledu strany spravedlivý (*odmítnutí jakékoli formy progresivního zdanění nebo sektorové daně*, které jsou pravicí obecně vnímány jako nespravedlivé a demotivující). Důraz je kladen na spravedlivé rozložení daňové povinnosti, tedy základ **férovost/podvádění** (b 2-3, 6-8, 11-12).³⁰¹

Jednou ze základních hodnot představeného programu ODS je zodpovědnost vnímaná v tomto kontextu jako snaha postarat se vlastním úsilím o sebe i své blízké a nepřenášet tuto starost na stát, pokud to není opravdu nutné. Ten, kdo přenáší svou odpovědnost na stát ve snaze vyhnout se vlastním povinností, se stává černým pasažérem zneužívajícím společenství, ve kterém žije. Pro zařazení se zde nabízí jako morální základ jak férovost/podvádění, tak loajalita/zrada. Vzhledem k tomu, že jednání zmíněného černého pasažéra zde vztahuji ke skupině, jejímž členem je, chápu interpretaci ODS stran jeho jednání jako projev neloajality spíše než jako podvod. Toto určení je důležité pro zařazení následujících programových bodů i pro analýzu dalších kapitol.

V úvodu zmíněný daňový systém má svou strukturou motivovat plátce, aby se nevyhýbali své povinnosti. Jelikož smyslem výběru daní je především hradit z jejich výnosu výdaje spojené s veřejnými službami, které mají sloužit společenství jako celku (v tomto případě obyvatelům státu), snaha vyhnout se této povinnosti je nejen podvodem v obecném smyslu slova, ale též projevem sobectví a neloajality ke skupině. Programové body týkající se zjednodušení daňového systému proto řadím do základu **loajalita/zrada** (b. 1, 4), jelikož jejich cílem je zvýšit motivaci daňového poplatníka nevyhýbat se povinností, ze kterých má prospěch celá skupina.³⁰²

V souladu s výše uvedenou argumentací řadím do základu **loajalita/zrada** také bod č. 10. Ten navrhuje umožnit posílat *1 % důchodového pojištění jako příspěvek na důchod přímo*

³⁰⁰ Názvy všech níže uvedených kapitol jsou doslovně převzaty z programu strany. *Silný program pro silné Česko.*

³⁰¹ *Silný program pro silné Česko. 190 kroků pro lepší život. Duben 2017. C. d., kapitola 06.*

³⁰² Tamtéž.

svým rodičům nebo prarodičům v penzi. Jedná se o snahu podpořit primární odpovědnost rodiny za své členy, která nemá být alibisticky delegována na stát, tedy na ostatní členy skupiny.

Nezařazen ponechávám bod 5 a 9.³⁰³

Název kapitoly: Svobodné podnikání a inovace – 14 programových bodů

Mezi základní charakteristiky základu svoboda/útlak patří odpor proti omezování osobní svobody a zneužívání moci. Tématem této kapitoly je právě osobní svoboda, v tomto případě svoboda ekonomická (svoboda podnikat), která je podle ODS v současné době omezena *zbytečnými* regulacemi a administrativními nároky. V textu je dokonce jednání ze strany státu spojeno se slovem šikana. Je zde tedy explicitní odkaz na zneužití moci. Tematizováno je tedy jak omezování svobody, tak zneužití moci. Z toho důvodu zařazuji tento set bodů do základu **svoboda/útlak** (b. 1-11, 13).

Body 12 a 14 nechávám **nezařazený**.³⁰⁴

Název kapitoly: Přátelská veřejná správa a digitální společnost – 16 programových bodů

Obsahem kapitoly je šestnáct bodů, z nich patnáct hodnotím jako opatření k implementaci digitálních technologií do státní správy, aby bylo dosaženo jejího zjednodušení a větší přívětivosti pro občana. Tyto body pro jejich až technický ráz nelze zařadit do žádného z morálních základů. Zbylý bod souvisí s vyjádřením v preambuli, kde se dočteme, že *technologie naopak nesmí podporovat šmírování, represí a uvalování nových povinností*. Digitalizovaná státní správa se tedy nemá stát prostředkem posílení moci státu. Zde je namísto vysvětlení postoje ODS ke státu jako takovému. Moc státu tato strana vnímá jako ohrožení svobody jednotlivců. Proto má být jeho role omezena na nejzákladnější výkon veřejné správy. Tuto část kapitoly tedy vnímám jako snahu zabránit zneužívání moci, a proto ji řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 11).

Nezařazený nechávám body 1-10 a 12-16.³⁰⁵

³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ Tamtéž, kap. 07.

³⁰⁵ Tamtéž, kap. 08.

Název kapitoly: *Vzdělaná společnost – 18 programových bodů*

Vzdělání občanů chápe ODS jako zásadní prostředek, aby se ČR prosadila jako *svobodná, demokratická a bezpečná země*. Smyslem většiny z osmnácti programových bodů spadajících do této kapitoly je tedy podpora svobody, základ svoboda/útlak. První navrhovaná sada opatření k dosažení tohoto cíle se zaměřuje na zajištění stejných šancí *získat kvalitní vzdělání*. Patří sem požadavek zajištění spravedlivého financování základních a středních škol nebo požadavek *snížení rozdílů v kvalitě vzdělání v jednotlivých regionech*. Jedná se o podporu rovných příležitostí, tedy opět základ svoboda/útlak. Další opatření se týkají podpory dostupnosti a variability vzdělávání předškolních dětí, které však musí probíhat na dobrovolné bázi. Prosazeno má být zvýšení průměrného platu učitele na 35 000 korun. Programové body této části kapitoly řadím v souladu s uvedenou a argumentací do základu **svoboda/útlak** (b. 4, 7, 9, 14).³⁰⁶

Do téhož základu řadím body požadující zrušení povinné inkluze a *pamlskové* vyhlášky, které jsou vnímány jako nadměrná expanze státní moci omezující svobodu volby. Základ **svoboda/útlak** (b. 5-6).³⁰⁷

Druhá část kapitoly se zaměřuje na nastavení spravedlivějších podmínek financování v oblasti vědy a výzkumu. Vědecké instituce mají být financovány na základě dosahovaných výsledků, tedy zohlednění proporcionality, které má mít motivační charakter. Spadá sem také požadavek nastavení „jasných pravidel“ pro financování. Základ **férovost/podvádění** (b. 2, 8, 11, 13, 16, 18).

Programové body 1, 3, 10, 12, 15 a 17 nechávám **nezařazený**.³⁰⁸

Název kapitoly: *Vnější a vnitřní bezpečnost – 17 programových bodů*

V preambuli ke kapitole je napsáno, že jedním z hlavních úkolů státu je zajištění bezpečnosti jeho občanů. *Péče o naše bezpečí je nicméně věcí všech občanů*. Apelováno je na loajalitu členů skupiny, kteří se mají aktivně zapojit do její obrany například formou *školení občanů pro krizové situace a poskytování první pomoci* nebo členstvím v aktivních zálohách, které chce strana podporovat. Další opatření na posílení obranyschopnosti státu se týkají

³⁰⁶ Tamtéž, kap. 09.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ Tamtéž.

financování a podpory *českého obranného průmyslu* nebo modernizace armády. Jelikož se jedná o snahu bránit skupinu v tomto případě proti blíže nespecifikovanému nebezpečí a snahu o aktivní zapojení členů do její obrany, řadím tuto oblast do základu **loajalita/zrada** (b. 1-3, 7, 9-17).³⁰⁹

Oblast vnitřní bezpečnosti zastoupenou zde prosazováním přísnějších postihů za drobnou kriminalitu (jednotlivé přestupky se mají počítat a následně být klasifikovány jako trestný čin) vnímám jako snahu o posílení spravedlnosti, proto základ **férovost/podvádění** (b. 4-5).³¹⁰

Poslední analyzovaná dvojice bodů odmítá *omezování práv držitelů legálních zbraní* a zavedení *povinných kvót pro uprchlíky navržených EU*. Ačkoli se zde nabízí spojitost se zachováním bezpečnosti, kloním se spíše k zařazení na základě odmítání omezování svobody stran EU, v tomto případě omezování práva na vlastní ochranu a práva rozhodovat o tom, kdo se stane členem společenství. Základ **svoboda/útlak** (b. 7-8).³¹¹

Název kapitoly: Zahraniční věci a evropská politika – 13 programových bodů

Důležitým tématem kapitoly je vztah ČR k EU, jehož smysl je v preambuli popsán jako prostředek k prosazování národních zájmů ČR. *Evropská integrace není a nesmí být cílem sama o sobě*. Tematizována jsou především opatření k zachování co největší autonomie členských států, jež nemají být nedobrovolně omezovány nebo dokonce nuceny jednat proti vlastním zájmům (migrační kvóty, euro...). Proto volím základ **svoboda/útlak** (b. 3-12).³¹²

Součástí kapitoly je také přistěhovalecká politika. Podporování mají být žadatelé, kteří mohou být přínosem pro společenství (hlavním kritériem tedy není situace žadatelů, což by vedlo k zařazení do základu péče/újma). Naopak těm, *kteří nemají úctu k našim zákonům, hodnotám a zvykům a jde jim jen o zneužívání našeho sociálního systému*, mají být podmínky zpřísněny. Ačkoli se jedná pouze o jeden programový bod, řadím ho hned do dvou základů zároveň. Na základě poukazu na nutnost zamezit přístup přistěhovalcům, kteří nemají úctu k našim hodnotám a tradicím, řadím bod do základu **autorita/podvratnictví**, tematizujícího zachování stávajícího řádu, tradic a hodnot a aktivujícího odpor proti jejich narušitelům (b.

³⁰⁹ Tamtéž, kap. 10.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Tamtéž, kap. 11.

1). Na základě poukazu na zneužívání sociálního systému bod řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 1).³¹³

Poslední analyzovaný bod se zabývá podporou stability a prosperity v zemích, jejichž destabilizace představuje pro ČR bezpečnostní riziko. Primárně se tedy jedná o ochranu vlastní skupiny, nikoli o snahu pomoci potřebným. Tuto ochranu by však šlo zajistit i represivními opatřeními například na hranicích. Upřednostnění humanitární pomoci před represí řadím do základu **péče/újma** (b. 13).³¹⁴

Do základu **loajalita/zrada** řadím *posílení exportních možností ČR* na zahraničních trzích, které chápu jako formu podpory vlastní skupiny (b. 2).³¹⁵

Název kapitoly: Efektivní doprava, silný průmysl a energetika – 14 programových bodů

Většina programových bodů této kapitoly jsou technická řešení dopravní obsluhy, které není možné zařadit do žádného z morálních základů. Výjimku představuje bod požadující spravedlivější nastavení bodového systému, *aby nebyli řidiči neúměrně trestáni za drobné přestupky*. Jelikož se jedná o nastavení férovějších pravidel, řadím bod do základu **férovost/podvádění** (b. 6).

Zařadit je možné ještě další dva programové body týkající se zajištění podpory *našim firmám* při pronikání na zahraniční trhy a zajištění energetické nezávislosti a bezpečnosti země. Jedná se o podporu a ochranu skupiny, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 12, 14).

Nezařazeny nechávám body 1-5, 7-11 a 13.³¹⁶

Název kapitoly: Právní stát a spravedlnost – 14 programových bodů

Hlavní část této kapitoly se týká zlepšení kvality a efektivity práva, zejména práce soudů. Patří sem například požadavek *zesílení právní ochrany občanů bránících své obydli proti neoprávněnému nebo násilnému vniknutí*. Otázky spravedlnosti obecně spadají do základu **férovost/podvádění**. Proto do tohoto základu řadím všechny body usilující o zkvalitnění právního systému prosazujícího spravedlnost (b. 1-2, 5-8, 10-13).³¹⁷

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ Tamtéž.

³¹⁵ Tamtéž.

³¹⁶ Tamtéž, kap. 12.

³¹⁷ Tamtéž, kap. 13.

Zbylé dva body se týkají ochrany práva na soukromí. Například *důsledné trestání zneužívání odposlechů* nebo *nedotknutelnost soukromí* jako parametr při posuzování zákonů. Smyslem uvedených bodů je ochrana svobody jednotlivce před zneužitím moci státu, proto volím základ **svoboda/útlak** (b. 9, 14).³¹⁸

Nezařazený ponechávám body 3 a 4.³¹⁹

Název kapitoly: Rodinná a sociální politika – 16 programových bodů

Jak již bylo popsáno v kapitole *Nízké a spravedlivé daně*, důležitou hodnotou je pro ODS zodpovědnost. Stát zde není proto, aby suploval zodpovědnost, která naopak leží na nižších stupních společenského uspořádání, například na rodině za její členy, nebo na jednotlivci, který je v první řadě zodpovědný sám za sebe. Kdo se této zodpovědnosti úmyslně vyhýbá, stává se černým pasažérem, který přenáší své povinnosti na ostatní členy skupiny – zde společnosti jako celku. V souladu s tímto přesvědčením strana podporuje aktivity rodiny, jejichž cílem je nést zodpovědnost za rodinné příslušníky, například daňovými úlevami pro lidi starající se o postižené členy rodiny, nebo možností posílat 1 % důchodového pojištění na důchod rodičům. Snaží se také motivovat zaměstnance i zaměstnavatele k převzetí části zodpovědnosti skrze podporu nejrozličnějších forem penzijního připojištění. Základ **loajalita/zrada** (b. 2-4, 12-13).³²⁰

Důležitou hodnotou je pro ODS rodina, která je chápána jako *základní stavební kámen lidské společnosti*. Proto ji má stát podporovat, *nikoli se ji snažit nahrazovat alternativním uspořádáním partnerského soužití*. Rodina je tedy zárukou správného fungování společenského řádu, který nemá být ohrožován pokusy o její upozadění. Základ **autorita/podvratnictví** (b. 7, 14).³²¹

V sociální oblasti se má stát zaměřit na pomoc *těm, kdo si nemohou pomoci sami – seniorům, lidem se zdravotním postižením, ohroženým dětem a všem dalším potřebným*. Body spojené se zajištěním nepodmíněné pomoci lidem v nouzi řadím do základu **péče/újm** (b. 5-6, 10-11, 15-16).³²²

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ Tamtéž, kap. 14.

³²¹ Tamtéž.

³²² Tamtéž.

Součástí kapitoly jsou též dva body týkající se zneužívání moci nad slabšími (zrušení *zneužívání doplatků na bydlení v ubytovnách*) a omezování svobody (zrušení *ustanovení zákoníku práce, která přehnaně zasahují do smluvní volnosti mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem*). Základ **svoboda/útlak** (b. 8-9).³²³

Poslední analyzovaný bod prosazuje *opatření proti zneužívání sociálních dávek*, které mají být podmíněny prací. Pro zařazení je zde důležité, zda se zmíněným zneužíváním myslí nedostatečná snaha postarat se o sebe vlastními silami, nebo záměrný podvod, jehož cílem je získat přístup k dávkám, na které dotyčný nemá zákonný nárok. V prvním případě se v souladu s argumentací černého pasažéra jedná o základ **loajalita/zrada** (b. 1). Ve druhém případě se jedná o základ **férovost/podvádění** (b. 1). Vzhledem k nastíněné nejednoznačnosti zařazují bod do obou základů.³²⁴

Název kapitoly: Kvalitní a dostupné zdravotnictví – 16 programových bodů

V souladu s předchozím postupem zařazují body podporující zdravotní nebo sociální péči ze strany státu do základu **péče/újma**, jelikož se jedná o pomoc lidem v nouzi (b. 3-4, 6-8, 11, 13-16).³²⁵

Body zaměřující se na nápravu neférových podmínek v oblasti financování zdravotnictví řadím jako snahu o nastolení férového systému do základu **férovost/podvádění** (b. 1-2, 5, 10, 12).³²⁶

Nezařazen ponechávám bod 9.³²⁷

Název kapitoly: Svobodná a nezávislá kultura – 13 programových bodů

Všichni bychom měli cítit odpovědnost za naše kulturní dědictví, které se přenáší z generace na generaci a stává se tak národním dědictvím. Odpovědnost k tomuto dědictví se získává zejména výchovou a vzděláním. Vzdělání a kultura zde slouží k posilování vědomí sounáležitosti skupiny, která je spjata se základem loajalita/zrada (b. 2, 13).³²⁸

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ Tamtéž, kap. 15.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ Tamtéž, kap. 16.

Největší část programových bodů kapitoly se věnuje problematice spravedlivého a průhledného financování kultury. Spojitost s férovým nastavením podmínek financování mě vede k zařazení do základu **férovost/podvádění** (b. 8-12).³²⁹

Poslední analyzovaný bod upozorňuje na *šikanu drobných podnikatelů ze strany kolektivních správců, např. OSA*. Explicitní výraz *šikana* odkazující ke zneužívání moci mě vede k zařazení do základu **svoboda/útlak** (b. 4).³³⁰

Nezařazen ponechávám bod 1, 3 a 5-7.³³¹

Název kapitoly: Prosperující zemědělství a podpora venkova – 11 programových bodů

Předmětem programových bodů této kapitoly je především podpora venkova a zastavení jeho vyliďňování skrze podporu malých rodinných hospodářství, která jsou *zárukou dobré péče o krajinu, niterného vztahu k půdě, kvalitních místních potravin i soběstačnosti*. Hlavním prvkem zmiňované podpory je odstranění podmínek diskriminujících malé zemědělce oproti velkým hospodářským podnikatelům v přístupu k dotacím i skrze úpravu legislativy, tedy nastavení férovějších podmínek. Základ **férovost/podvádění** (b. 7-10).³³²

Podporu produkce kvalitních tuzemských potravin a regionálních značek, interpretuji jako podporu členů vlastní skupiny, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 1).³³³

Podporu opatření *ke zvyšování schopnosti krajiny zadržovat vodu* interpretuji jako součást opatření na ochranu přírody. V souladu s argumentací uvedenou v následující kapitole bod řadím do základu **posvátnost/znesvěcení** (b. 4).³³⁴

Jako součást boje ODS proti příliš restriktivní roli státu interpretuji opatření slibující omezení *kontrol u mikro a malých zemědělských podniků a odmítnutí regulace trhu se zemědělskou půdou a posílení ochrany práv vlastníků půdy*. Základ **svoboda/útlak** (b. 6, 11).³³⁵

Body 2-3 a 5 nechávám **nezařazený**.³³⁶

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Tamtéž.

³³¹ Tamtéž.

³³² Tamtéž, kap. 17.

³³³ Tamtéž.

³³⁴ Tamtéž.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ Tamtéž.

Název kapitoly: Konzervativní ekologická politika, příznivé životní prostředí – 15 programových bodů

U ochrany přírody je pro zařazení důležité, co je jejím důvodem. V případě ODS je to snaha *pečovat o přírodní dědictví, které zachovaly předchozí generace, a zároveň tyto kvality předat generacím příštím*. Takto pojaté přírodní dědictví předávané z generace na generaci a pojímané jako hodnota, jejíž zachování je *základem životního stylu každého odpovědného občana*, chápu jako projev úcty k něčemu, co překračuje horizont života člověka a je hodnotou samo o sobě. Proto v tomto případě opatření na ochranu přírody řadím do základu **posvátnost/znesvěcení** (b. 6-15).³³⁷

Ochrana přírody však svou formou nesmí ohrožovat *svobodu lidí*. Proto se zbylé body kapitoly věnují právě ochrany svobody jednotlivce při ochraně přírody. Základ **svoboda/útlak** (b. 1-5).³³⁸

³³⁷ Tamtéž, kap. 18.

³³⁸ Tamtéž.

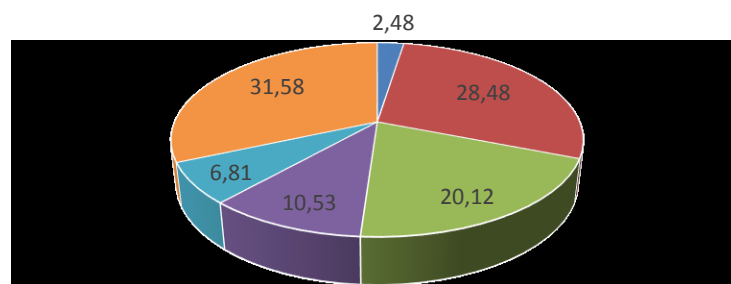
3.6.1 Shrnutí analýzy ODS

V programu ODS bylo možné zařadit do některého z morálních základů 137 programových bodů (72,49 %), které jsem pro potřeby analýzy dále rozčlenil na 144 analyzovaných výroků. Po zohlednění váhy zařazených výroků je z tabulky č. 7 patrné, že největší důraz ve svém programu strana klade na základ svoboda/útlak, těsně následovaný základem férovost/podvádění. Podobného počtu zařazení dosáhl také základ loajalita/zrada. S velkým odstupem následují základy péče/újma, posvátnost/znesvěcení a na posledním místě se umístil základ autorita/podvratnictví.

ODS				
celkem b.	zařazených	%	nezařazených	%
189	137	72,49	52	27,51
	standard. b. (váha 1)	prioritní b. (váha 1,5)	celková váha	%
autorita/ podvratnictví	1	2	4	2,48
férovost/ podvádění	34	8	46	28,48
loajalita/ zrada	19	9	32,5	20,12
péče/újma	17	0	17	10,53
posvátnost/ znesvěcení	11	0	11	6,81
svoboda/ útlak	27	16	51	31,58
celkem	144		161,5	100,00

Tabulka 7

Zastoupení morálních základů v programu ODS pro volby do PS ČR 2017 (%)

■ autorita/ podvratnictví ■ férovost/ podvádění ■ loajalita/ zrada
■ péče/újma ■ posvátnost/ znesvěcení ■ svoboda/ útlak

Graf 6

3.7 Starostové a nezávislí³³⁹

Volební program STAN je členěn do šestnácti kapitol, které budou samostatně analyzovány. Každá kapitola je uvedena krátkou preambulí shrnující všeobecný postoj strany k představenému tématu. Následuje výčet obecných návrhů strany (*Návrhy STAN*), na který navazuje seznam konkrétních bodů vedoucích k jejich dosažení. Předmětem analýzy zde není kolonka *Návrhy STAN*, ale právě následující konkrétní opatření (dále programové body). Výčet programových bodů je obvykle zakončen podkapitolou *Výhled za horizont*, obecně nastiňující další možné směřování politiky strany v dané oblasti. Body obsažené v této kapitole nejsou předmětem analýzy, neboť formou i obsahem nenáleží k analyzované části textu. Ze stejného důvodu není předmět analýzy ani kolonka *Cílový stav*, uvedená na konci každé kapitoly. Jednotlivé programové body nejsou číslovány, proto čísla přiřazující konkrétní bod příslušnému morálnímu základu označují jeho pořadí v rámci kapitoly. Rozsahem 82 stran se jedná o jeden z nejdelší programů, který byl díky množství textu dobrým podkladem pro analýzu.

Rozbor předmluvy – stanovení priorit:

V předmluvě k programu pro volby do PS 2017 STAN oslovují voliče, *kterí si cení své osobní svobody, důstojnosti, váží si občanských svobod a jsou ochotni je bránit*. Strana chce podporovat ty, *kterí chtějí a jsou připraveni podílet se na rozhodování o veřejných záležitostech, kteří chtějí mít vliv na to, jak bude vypadat jejich život*. Jinými slovy lidi, kteří chtějí nejen pasivně užívat výdobytky svobody, ale aktivně se podílet na jejím udržování. Popsaný postoj strany interpretuji jako přesvědčení, že svobodnou společnost lze vytvořit a uchovat jediné skrze přenesení odpovědnosti za chod společenství v maximální možné míře na jeho členy, nikoli pasivním očekáváním naplnění ideálu svobody, kterou zajistí někdo shora. Programové body usilující o decentralizaci státní správy a přenesení rozhodování a odpovědnosti na její nižší samosprávné celky proto jsou řazeny do základu svoboda/útlak. V závěrečném hodnocení jsou tyto body posíleny koeficientem 1,5 tak, aby byla zohledněna jejich pozice v programu.³⁴⁰

³³⁹ *Chceme vrátit stát zodpovědným občanům* (Program STAN 2017) [online] [cit. 2020-03-05]. Dostupné online z WWW: <<https://www.starostove-nezavisli.cz/volby/archiv/parlamentni-volby-2017/volebni-program>>.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 5.

Název kapitoly: *Veřejná správa-rozhodování blíže k lidem – 19 programových bodů*

V preambuli k celému programu STAN je vymezen základní cíl, ke kterému má politika strany i předložený volební program vést. Oním cílem je *vrátit stát zodpovědným občanům. Takovým, kteří si cení své osobní svobody, důstojnosti, váží si občanských svobod a jsou ochotni je bránit.*³⁴¹ Z pohledu strany se jedná o *skutečnou reformu demokracie*, která je silně spojena s aktivním zapojením občanů do správy veřejných záležitostí, tedy s převzetím občanské zodpovědnosti. Z hlediska teorie morálních základů není snadné tento postoj zařadit. Jedná se o podporu svobody jednotlivců rozhodovat o svém osudu (svoboda/útlak), ale vyžadováno je také převzetí zodpovědnosti za fungování společenství. Týmovost, nikoli pasivní očekávání péče z pozice černého pasažéra (loajalita/zrada). Programové body podporující aktivní zapojení občanů do veřejné správy proto budou řadit do obou zmíněných morálních základů.

S ohledem výše uvedené není příliš překvapivé, že v oblasti veřejné správy považuje STAN za nejdůležitější decentralizaci. Tedy přesun pravomocí nižším stupňům územních samosprávných celků. Cílem této politiky je jednak oslabení role státu, který se má soustředit primárně na oblast *obrany, zahraniční politiky, vnitřního bezpečí a justice*,³⁴² jednak posílení zodpovědnosti každého *člověka za svůj život a život svých blízkých*,³⁴³ protože *základem lidského soužití je rodina a okruh blízkých a následně obec*.³⁴⁴ Základ **loajalita/zrada** (1, 8-11) a rovněž základ **svoboda/útlak** (b. 1, 8-11).³⁴⁵

Demokracie jako forma vlády předpokládá informované občany. Opatření k zajištění práva na informace v tomto kontextu chápu jako jednu z podmínek svobodného rozhodování občanů a kontroly mocných. Základ **svoboda/útlak** (b. 12, 15-19).³⁴⁶

Zavedení principu odpovědnosti úředníků a politiků...za škodu jimi způsobenou občanům nebo firmám, řadím do základu férovost/podvádění (b. 13).³⁴⁷

Nezařazeny ponechávám body 2-7 a 14.³⁴⁸

³⁴¹ Tamtéž, s. 3.

³⁴² Tamtéž, s. 6.

³⁴³ Tamtéž, s. 7.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 6.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 12-14.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 14-15.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 14.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 12.15.

Název kapitoly: *Ústava a zákony-kotva státu – 13 programových bodů*

Z hlediska teorie morálních základů jsou v této oblasti nejdůležitější programové body omezující možnost zneužití moci ústavních činitelů, zejména prezidenta ČR. **Svoboda/útlak** (b. 3, 6).³⁴⁹

Nezařazeny ponechávám body 1-2, 4-5 a 7-13.³⁵⁰

Název kapitoly: *Vláda práva-pilíř demokracie – 18 programových bodů*

Programové body vedoucí ke zkvalitnění procesu hledání práva a zvýšení jeho důvěryhodnosti řadím jako snahu o zajištění spravedlnosti do základu **férovost/podvádění** (b. 1-5, 8-14, 18).³⁵¹

Otázku reformy exekutivního řízení řadím s odkazem na výrazně nerovnou pozici věřitele a dlužníka, která činí systém exekucí velice náchylným ke zneužívání moci, do základu **svoboda/útlak** (b. 15-17).³⁵²

Nezařazeny ponechávám body 6 a 7.³⁵³

Název kapitoly: *Vzdělání a věda-klíč k budoucnosti – 32 programových bodů*

Cílem většiny bodů této kapitoly je dosažení vyšší kvality českého školství. Jako zdůvodnění jsou uvedeny potřeby trhu. Jelikož zde postrádám vazbu na některý z morálních základů, ponechávám většinu bodů kapitoly **nezařazených** (b. 1-10, 12-28 a 30-32).³⁵⁴

Programový bod podporující při výuce větší důraz na výchovu k demokracii vnímám jako snahu o zachování svobodné a demokratické společnosti, jejíž členové znají svá práva i povinnosti a mají zájem o veřejné dění. Základ **svoboda/útlak** (b. 11).³⁵⁵

Požadavek zavedení financování vědeckých institucí na základě jejich výsledků řadím jako snahu o spravedlivější přerozdělení zdrojů na základě zásluh do základu **férovost/podvádění** (b. 29).³⁵⁶

³⁴⁹ Tamtéž, s. 18-19.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Tamtéž, s. 21-23.

³⁵² Tamtéž, s. 23.

³⁵³ Tamtéž, s. 22-23.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 26-29.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 27.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 28.

Název kapitoly: *Ekonomika-cesta k prosperitě* – 31 programových bodů

Hlavní prioritou v oblasti ekonomiky je reforma zdravotnictví a důchodového systému, která by zajistila udržitelné financování těchto základních pilířů systému sloužícímu k zajištění důstojných životních podmínek občanů. Základ **péče/újma** (b. 2, 10-11).³⁵⁷

Optimalizaci daňového systému řadím jako ve všech předchozích případech do základu **férovost/podvádění**, neboť se jedná o nastavení spravedlivějších podmínek rozložení daňové zátěže. (b. 13-15, 18).³⁵⁸

Proexportní opatření a podporu *domácích podnikatelů* řadím jako podporu členů vlastní skupiny do základu **loajalita/zrada** (b. 24-25).³⁵⁹

Poslední zařazený bod kapitoly prosazuje omezení státních kontrol podnikatelských subjektů s argumentem: *Nepřipustíme šikanu podnikatelů*. Jedná se o ochranu před zneužíváním moci (explicitní výraz šikana), základ **svoboda/útlak** (b. 17).³⁶⁰

Nezařazeny ponechávám body 1, 3-9, 12, 16, 19-23 a 26-31.³⁶¹

Název kapitoly: *Průmysl-základ české ekonomiky* – 27 programových bodů

Stejně jako v předchozí kapitole řadím opatření na podporu *zájmů českých firem* na světových trzích do oblasti podpory členů vlastní skupiny, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 2, 18-19).³⁶²

Opatření regulující trh práce tak, aby byla zajištěna důstojná životní úroveň zaměstnanců (*regulace minimální mzdy, zabezpečení lidí při dlouhodobé pracovní neschopnosti* atd.), řadím do základu **péče/újma** (b. 7-8, 10).³⁶³

Do základu **svoboda/útlak** řadím návrh zhodnotit při zavádění evropského práva, *zda navrhovaný zákon neobsahuje ustanovení nad rámec povinností stanovených EU*. Opatření hodnotím jako snahu o kontrolu případného zneužívání moci (b. 25).³⁶⁴

³⁵⁷ Tamtéž, s. 31-32.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 32.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 33.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 32.

³⁶¹ Tamtéž, s. 31-34.

³⁶² Tamtéž, s. 36 a 38.

³⁶³ Tamtéž, s. 37.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 39.

Poslední sada opatření se zabývá zavedením férovějšího nastavení sociálního systému (*adresnost, účelovost* atd.) i férovějších pravidel pro implementaci nové legislativy (*nastavení dostatečných legisvakančních lhůt, aby bylo reálné se na změny připravit*). Základ **férovost/podvádění** (b. 9, 24).³⁶⁵

Nezařazeny ponechávám body 1, 3-6, 11-17, 20-23 a 26-27.

Název kapitoly: Energetika – zdroj síly a stability země – 15 programových bodů

Důležitým tématem kapitoly je zajištění energetické bezpečnosti země, která je *předpokladem prosperity a potřebného životního standardu obyvatel*. Do této oblasti STAN řadí jak výrobu elektrické energie, tak zajištění zdrojů plynu a ropy. Zdroje energie musí být diverzifikované, aby se snížila nebezpečí plynoucí z jejich výpadku. Podporována je proto lokální výroba energie z obnovitelných zdrojů i průběžná obnova centrálních zdrojů energie. Programové body směřující k zajištění energetické soběstačnosti řadím do oblasti ochrany zájmů skupiny. Základ **loajalita/zrada** (b. 6, 8, 13-15).³⁶⁶

V oblasti obnovitelných zdrojů je podle STAN nutná revize legislativy, která na úkor spotřebitelů zvýhodňuje některé producenty energie. Základ **férovost/podvádění** (b. 1, 3-4).³⁶⁷

Jako součást ochrany přírody (viz. kapitola Lidé v krajině – politika pro životní prostředí) chápu zachování těžebních limitů na uhlí. Základ **péče/újma** (b. 11).³⁶⁸

Nezařazeny ponechávám body 2, 5, 7, 9-10 a 12.³⁶⁹

Název kapitoly: Doprava: konec „černé díry“ v srdci Evropy – 36 programových bodů³⁷⁰

Argumentem pro masivní investice do rozvoje dopravní infrastruktury je její přínos k rozvoji ekonomiky státu. Ačkoli se podpora v některých případech týká dopravních prostředků, které jsou obecně vnímány jako ekologické (elektromobily, hromadná doprava, vodní doprava železnice atd.), strana v tomto případě argument ochrany životního prostředí

³⁶⁵ Tamtéž, s. 37 a 39.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 40 a 42.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 41-42.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 42.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 41-42.

³⁷⁰ Volební program STAN se v této kapitole odchyluje od dosavadní struktury jasně vymezující programové body. Text kapitoly jsem proto rozdělil na jednotlivé programové body sám, čímž jsem došel k počtu 36 bodů. Číslo bodu stále udává jeho pořadí v rámci kapitoly, ovšem zpětná kontrola zařazení se velice komplikuje. Přesto u zařazených bodů čísla ponechávám.

neužívá. Proto nechávám zbylé programové body **nezařazené** (b. 1-30, 32-36).³⁷¹ Výjimkou je podpora cyklistické dopravy, kde je přímo zmíněna její ekologičnost (viz. kapitola Lidé v krajině – politika pro životní prostředí) – **péče/újma** (b. 31).³⁷²

Název kapitoly: *Obrana a bezpečí-konec iluzí* – 21 programových bodů

Preambule této kapitoly je věnována vykreslení vnějšího nebezpečí. *Dezinformační kampaně, útočné kybernetické operace agresivních režimů* nebo migrace. To vše představuje výzvy pro občany ČR a jejich bezpečnostní složky, zejména armádu, která je ovšem *personálně podhodnocená*. Cílem všech programových bodů kapitoly je zajistit připravenost armády i občanů ČR k efektivní obraně státu. Tématem jsou modernizace ozbrojených sil a zvýšení jejich početního stavu nebo zavedení kurzů připravenosti pro občany, které by zajišťovaly *výcvik pro chování v případě krizí*, vybudování speciálních kybernetických sil nebo podpora aktivních záloh. Protože všechna tato opatření směřují k zajištění bezpečnosti před vnějším ohrožením skupiny, řadím je do základu **loajalita/zrada** (b. 1-20).³⁷³

Zvlášť řadím pouze bod zabývající se posílením vnitřní bezpečnosti skrze snížení administrativní zátěže policistů, kteří se tak budou moci více věnovat zajištění bezpečnosti. Úkolem policie je jednak ochrana občanů před újmou, jednak prosazování a ochrana stávajícího společenského řádu, proto bod řadím do základu **péče/újma** i **autorita/podvratnictví** (b. 21).³⁷⁴

Název kapitoly: *Zdraví-podmínka spokojeného života* – 20 programových bodů

Smyslem zdravotnictví je v principu péče o lidi postižené fyzickou nebo psychickou újmou. Z toho důvodu řadím veškerá opatření, jejichž smyslem je zajistit občanům kvalitní a dostupnou zdravotní péči zajišťovanou státem, do základu **péče/újma** (b. 1-19).³⁷⁵

Některé z bodů obsažených již v předchozí argumentaci řadím rovněž do základu **férovost/podvádění**, neboť se zabývají nastavením spravedlivého systému financování zdravotnických zařízení (odstranění nerovnosti ve *financování výkonů a služeb pro*

³⁷¹ *Chceme vrátit stát zodpovědným občanům*. C. d., s. 44-48.

³⁷² Tamtéž, s. 47.

³⁷³ Tamtéž, s. 50-52.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 53.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 55-56.

*zdravotnická zařízení stejného typu), transparentním financováním sportu jako formy prevence, nebo spravedlivým odměňováním lékařů a zdravotnického personálu (b. 1-3).*³⁷⁶

Nezařazen nechávám bod 20 jelikož jeho vyznění je bez další argumentace nejednoznačné.³⁷⁷

Název kapitoly: *Sport-cesta k harmonickému rozvoji osobnosti – 12 programových bodů*

Tělesná aktivita je pro STAN podmínkou zdravého životního stylu, a tedy i prevencí zdravotních obtíží. V rámci péče o životní podmínky občanů má proto stát oblast sportu rozvíjet, především finanční podporou a budováním sportovní infrastruktury. Programové body korespondující s popsáním cílem řadím do základu **péče/újma** (b. 1-2, 4-6, 12).³⁷⁸

Podporu státní reprezentace s ohledem na to, *která odvětví mají takový světový či teritoriální dopad a jsou natolik spojena s národní sportovní tradicí, že je skutečně účelné v jejich podpoře pokračovat*, řadím do základu **loajalita/zrada** (b. 10).³⁷⁹

Nezařazeny ponechávám body 3, 7-9 a 11.³⁸⁰

Název kapitoly: *Sociální politika-cílená pomoc oslabeným – 22 programových bodů*

Prioritou strany v oblasti sociální politiky je zjištění dostatečné péče a podpory pro seniory, prevence sociálního vyloučení (*poradenské služby pro sociálně ohrožené skupiny obyvatel při řešení tíživých životních situací*) a zajištění důstojných životních podmínek pro mladé rodiny (bytová politika). Základ **péče/újma** (b. 1-12, 15-22).³⁸¹

Další body kapitoly se věnují prevenci zneužívání sociálních dávek a čerpání dotací na sociální služby (financování navázané na plnění standardů kvality poskytované péče, nikoli na to, kdo je zřizovatelem). *Je nepřijatelné, aby sociální pomoc byla brána jako životní styl. Ten, kdo zneužívá sociální dávky, podle STAN nespravedlivě těží z práce členů vlastní skupiny, aniž by poskytoval reciproční službu. Základ loajalita/zrada* (b. 1, 13-14).³⁸²

³⁷⁶ Tamtéž, s. 55.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 56.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 59-60.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 60.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 59-60.

³⁸¹ Tamtéž, s. 62-64.

³⁸² Tamtéž, s. 62-63.

Název kapitoly: *Venkov a zemědělství-výroba potravin i kultivace krajiny* – 8 programových bodů

Prioritou STAN v oblasti zemědělství je zajistit ekonomické využití zemědělské půdy, které bude v souladu s její ochranou před erozí a vysycháním. Konkrétně se jedná zejména o podporu malých a středních podniků, reagující na negativní vlivy (eroze, vysychání) spojené s velkými rozsahy polí, zastoupením pěstovaných plodin (například monokultury) a jednostranným zaměřením na intenzitu. Jak už bylo řečeno, ochrana zemědělské půdy je důležitou součástí ochrany přírody a krajiny, jelikož se jedná o rozhodující součásti abiotické složky životního prostředí. Z kontextu programu se zdá, že primárním smyslem ochrany přírody je zajištění zdravého životního prostředí pro člověka, tedy základ **péče/újma**, kam řadím také opatření k ochraně zemědělské půdy (b. 2-3, 5-7).³⁸³

Nezařazeny ponechávám body 1, 4 a 8.³⁸⁴

Název kapitoly: *Zahraniční politika-podmínka bezpečnosti státu* – 18 programových bodů

Za základní smysl zahraniční politiky STAN považuje *zajištění vnější stability a ochrany České republiky*, pro kterou je zásadní pevné ukotvení v euroatlantickém prostoru. Cílem je zajistit bezpečnost vlastní skupiny. Základ **loajalita/zrada** (b. 4-5, 16, 18). Do téže kategorie řadím také podporu českých firem na zahraničních trzích (podpora vlastní skupiny). Základ **loajalita/zrada** (b. 15).³⁸⁵

Další skupina bodů se zaměřuje na nastavení férových podmínek pro čerpání peněz z evropských fondů. Základ **férovost/podvádění** (b. 10-12).³⁸⁶

Do základu **svoboda/útlak**, který reprezentuje citlivost na zneužívání moci, řadím programové body tematizující vztah EU k členským státům a občanům. Jedná se například o prosazování *dodržování principu subsidiarity* nebo posílení demokratických principů EU (b. 7-8).³⁸⁷

³⁸³ Tamtéž, s. 66-68.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 67-68.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 72-73.

³⁸⁶ Tamtéž.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 72.

Taktéž do základu **svoboda/útlak** řadím slib klást důraz na dodržování lidských práv (ochrana před útlakem) jako základního východiska zahraniční politiky České republiky (b. 14).³⁸⁸

Prevenci nestabilit a konfliktů ve světě, jejichž důsledky mají globální charakter (např. migrační krize) prostřednictvím efektivního zacílení rozvojové pomoci a zahraničněpolitické spolupráce, řadím jako snahu o pomoc lidem v nouzi do základu **péče/újma** (b. 17).

Nezařazeny ponechávám body 1-3, 6, 9 a 13.³⁸⁹

Název kapitoly: *Kultura-základ naší identity* – 18 programových bodů

Jak je uvedeno v názvu kapitoly, *identitu v dnešním světě nám definuje zejména česká kultura a její historie*. Kultura je také důležitá pro hodnotovou orientaci občanů. Z toho důvodů je podpora kulturních aktivit ze strany státu podle STAN žádoucí a dokonce *nezbytná*. Cílem je v principu podpora skupinové soudržnosti skrze vědomí společné identity. Základ **loajalita/zrada** (b. 3, 5, 12, 17).³⁹⁰

Svobodná kultura je zásadní pro kultivaci svobodného, informovaného (do kapitoly spadají též média) a kreativního občana. Opatření podporující svobodu občanů skrze zajištění svobodného přístupu k nezávislým a kvalitním informacím proto řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 3, 14-15).³⁹¹

Nezařazeny ponechávám body 1-2, 4, 6-11, 13, 16 a 18, u kterých neshledávám vazbu na žádný z morálních základů.³⁹²

Název kapitoly: *Lidé v krajině-politika pro životní prostředí* – 21 programových bodů

STAN se staví za zásady udržitelného rozvoje a usiluje o to, *aby se z relativně zdravého prostředí mohly těšit i naše děti*. Z předchozí věty je zřejmé, že prioritou je udržet zdravé prostředí. Důraz je tedy kladen na předcházení újmy, kterou by přineslo nezdravé životní

³⁸⁸ Tamtéž, s. 73.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 71-73.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 75-78.

³⁹¹ Tamtéž, s. 75-76 a 78.

³⁹² Tamtéž, s. 75-78.

prostředí člověku. Body spojené s ochranou přírody pro zachování zdraví člověka proto řadím do základu **péče/újma** (b. 1-2, 5. 10-14, 16-18, 20-21).³⁹³

Přenesení rozhodovacích pravomocí o podstatných zásazích do krajiny má být tam, kde je to možné, přeneseno na místní komunity. V souladu s argumentací, uvedenou v předmluvě, chápu tuto politiku jako snahu o posílení svobody. Základ **svoboda/útlak** (b. 6).³⁹⁴

Nezařazený ponechávám body 3-4, 7-9, 15 a 19, u kterých neshledávám vazbu na žádný z morálních základů.

³⁹³ Tamtéž, s. 80-82.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 81.

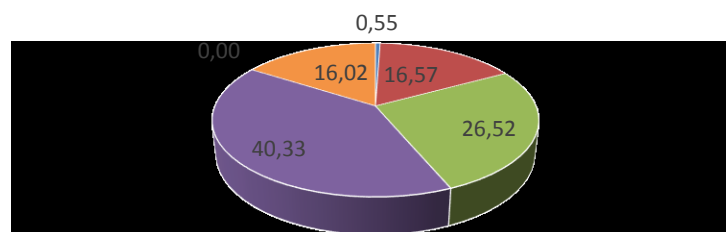
3.7.1 Shrnutí analýzy STAN

V programu STAN bylo možné zařadit do některého z morálních základů 167 programových bodů (50,45 %), které jsem pro potřeby analýzy dále rozčlenil na 178 analyzovaných výroků. Po zohlednění váhy zařazených výroků je z tabulky č. 8 patrné, že největší důraz ve svém programu klade strana na základ péče/újma. Se značným odstupem následují základy loajalita/zrada, férovost/podvádění a svoboda/útlak. S řádově nižším zastoupením se na pátém místě umístil základ autorita/podvratnictví. Základ posvátnost/znesvěcení není zastoupen vůbec.

STAN				
celkem b.	zařazených	%	nezařazených	%
331	167	50,45	164	49,55
	standard. b. (váha 1)	prioritní b. (váha 1,5)	celková váha	%
autorita/ podvratnictví	1	0	1	0,55
férovost/ podvádění	30	0	30	16,57
loajalita/ zrada	48	0	48	26,52
péče/újma	73	0	73	40,33
posvátnost/ znesvěcení	0	0	0	0,00
svoboda/ útlak	20	6	29	16,02
celkem	178		181	100,00

Tabulka 8

Zastoupení morálních základů v programu STAN pro volby do PS ČR 2017 (%)

- autorita/ podvratnictví ■ férovost/ podvádění ■ loajalita/ zrada
- péče/újma ■ posvátnost/ znesvěcení ■ svoboda/ útlak

Graf 7

3.8 Svoboda a přímá demokracie³⁹⁵

Volební program SPD je svou formou velice odlišný od ostatních programů, což je zřejmě dáno snahou uzpůsobit jej snadné prezentaci na sociálních sítích. Cílem je zjevně maximální stručnost a přehlednost. Témata, která program zpracovává, jsou proto značně omezená, stejně jako počet obsažených programových bodů. Program je členěn do osmi kapitol, které budou samostatně analyzovány. Pod názvem jednotlivých kapitol je uveden výčet programových bodů. Jejich celkový počet je uveden v úvodu každé kapitoly. Jednotlivé programové body nejsou číslovány, proto čísla přiřazující konkrétní bod příslušnému morálnímu základu označují jeho pořadí v rámci kapitoly. Kapitoly bohužel nejsou uvedeny preambulemi, proto pro získání širšího kontextu pracuji s dlouhodobým volebním programem strany, který až na kapitolu o exekucích tematicky odpovídá programu z roku 2017. Celkově se co do rozsahu jedná o nejkratší program, z hlediska analýzy dobře uchopitelný.

Rozbor předmluvy – stanovení priorit:

V programu SPD pro parlamentní volby v roce 2017 není obsažena žádná předmluva. Pro stanovení priorit strany jsem se proto využil předmluvu k dlouhodobému programu strany. Obsažené priority je možné rozdělit do tří oblastí. První z nich je podpora svobody a demokracie. *Hnutí Svoboda a přímá demokracie je politické hnutí, které prosazuje zásadní ústavní a legislativní změny směřující k obraně svobody a demokracie v České republice. Za základní princip obrany demokracie považujeme zavedení přímé demokracie a široké zapojení občanů do řízení země.* Druhou oblastí je podpora sociálního institutu rodiny. *Podporujeme tradiční hodnoty naší společnosti a považujeme fungující rodinu za její podstatu. [...] Za základ rodiny považujeme tradiční svazek muže a ženy. Odmítáme propagaci a podporu názorů a chování, které ohrožují fungování rodin a výchovu dětí v rodině.* Poslední oblastí je podpora národního vědomí a jeho obrana před snahami o jeho rozvolnění nebo přímo rozvracení. *Hnutí Svoboda a přímá demokracie je vlastenecké a demokratické hnutí, které povede nekompromisní politický zápas za nezávislost a suverenitu českého státu. [...] Důsledně odmítáme multikulturní ideologii, která je nástrojem*

³⁹⁵Demokracii a svobodu – Už nikdy o nás bez nás (Volební program 2017) [online] [cit. 2020-02-09]. Dostupné online z WWW: <<https://www.spd.cz/novinky/tomio-okamura-volebni-program-hnuti-spd-2017>>.

islamizace.³⁹⁶ Programové body zaměřené na podporu svobody (zejména prvků přímé demokracie), rodiny, suverenity ČR a vlastenectví, proto jsou v závěrečném zhodnocení vynásobeny koeficientem 1,5 pro zdůraznění jejich pozice v programu a politice strany.

Název kapitoly: *Prosazujeme přímou demokracii a svobodu – Už nikdy o nás bez nás*³⁹⁷ - 4 programové body

První tematický blok volebního programu SPD se zaměřuje výhradně na aktivaci základu svoboda/útlak. Smyslem navrhovaných opatření je, jak je vyjádřeno již v nadpisu této kapitoly *už nikdy o nás bez nás*, navrátit lidem suverenitu v otázkách důležitých politických rozhodnutí. Zejména se jedná o zavedení přímé demokracie například skrze prosazování zákona o obecném referendu, ve kterém by se občané mohli vyslovit ke všem *zásadním otázkám*. Další programové body se nesou též v duchu posílení moci občanů, ať už se jedná o zavedení odvolatelnosti politiků a jejich trestní a hmotnou odpovědnost, nebo zavedení přímé volby všech politiků. *Pouze tak omezíme moc stranických mafii*, tedy odkaz na zneužívání moci, kterému je třeba zabránit. Všechny další body uvedené v této části programu je možné vztáhnout buď ke stranou avizovanému posílení přímé demokracie, nebo ke snaze o zamezení zneužívání moci. Proto je volba základu **svoboda/útlak** vlastně jednoznačná (b. 1-4).³⁹⁸

Název kapitoly: *Ne islámu, ne teroristům. – Bezpečná země pro každého* – 3 programové body

Tato část programu se pohybuje na širokém poli základů posvátnost/znesvěcení a loajalita/zrada. Základ **loajalita/zrada** (b. 1-3)³⁹⁹ je aktivizován poukazem na vnější ohrožení skupiny a jejích hodnot skrze hrozbu nelegální migrace. V dlouhodobém programu se mluví přímo o vzniku *páté kolony radikálních muslimů*, kterému se strana pokouší zabránit. Odpovědí na toto nebezpečí má být posílení naší armády, která se má nadále soustředit především na obranu *vlasti* nebo zavedení osmitýdenního základního výcviku blíže nespecifikované *mladé generace*. Haidt sám zmiňuje odpor k migraci jako jeden z projevů základu **posvátnost/znesvěcení** (b. 1), jelikož migranti mohli být v minulosti

³⁹⁶ *Politická program SPD* [online] [cit. 2020-02-09]. Dostupné online z WWW: <<https://www.spd.cz/program>>.

³⁹⁷ Všechny níže uvedené názvy programových kapitol jsou převzaty z programu strany *Demokracii a svobodu – Už nikdy o nás bez nás*.

³⁹⁸ *Politická program SPD*. C. d.

³⁹⁹ *Demokracii a svobodu – Už nikdy o nás bez nás*. C. d.

nositeli nákazy, která se aktuálně v dané komunitě nenacházela, nebo patogenu, na který nebyla hostitelská společnost adaptována. V širším smyslu slova Haidt poukazuje i na roli znesvěcení spojeného s nerespektováním některých stěžejních hodnot hostitelského společenství, považovaných za svým způsobem posvátné.⁴⁰⁰ V tomto případě je tato interpretace reprezentována varováním před islamizací a s ní spojeným zaváděním práva šaría.⁴⁰¹ Pouze SPD deklaruje svůj odpor k migraci takto explicitně a obecně, proto pouze v tomto případě jsem se uchýlil k zařazení do základu posvátnost/znesvěcení. V ostatních programech je problematika migrace řazena jako potencionální bezpečnostní riziko, do základu loajalita/zrada, nebo v souvislosti s nutností humanitární moci v místě jejího vzniku do základu péče/újma.

Název kapitoly: *Konec diktátu EU – 3 programové body*

Postoj SPD k EU je zcela objasněn již v prvních několika větách dlouhodobého volebního programu: *Česká republika není suverénní zemí. Naše země je podřízena diktátu Evropské unie [...] Provádí se plán na multikulturní evropský super stát, kde Česká republika bude pouze bezvýznamná administrativní jednotka. Nemůžeme se spokojit s budoucností tohoto novodobého protektorátu, kde se v montovnách pracuje za třetinové mzdy pro zahraniční korporace a za podmínek, které by v jejich vlastních zemích nikdy neprošly beztrestně. [...] Projekt (myšlena EU) je spojen s faktickým oslabením a likvidací národních států a národů Evropy.* EU je tedy vykreslena jako nepřítel nejen státní suverenity, ale i občanských svobod, mezi které SPD počítá například svobodné držení zbraní. Pocit nebezpečí je zdůrazněn použitím v českém kontextu stále silně emocionálně podbarveného slova protektorát. Pomocníky vnějšího nepřítele jsou podle SPD také tzv. politické nevládní organizace financované ze zahraničí.⁴⁰² Důraz je kladen na vnější ohrožení, což nás vede k zařazení do základu **loajalita/zrada** (b. 2 a 3), i na omezování svobody, respektive suverenity, tedy základ **svoboda/útlak** (b. 1 a 3).⁴⁰³

⁴⁰⁰ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 190.

⁴⁰¹ *Politická program SPD*. C. d.

⁴⁰² Tamtéž.

⁴⁰³ *Demokracii a svobodu – Už nikdy o nás bez nás*. C. d.

Název kapitoly: *Peníze slušným lidem, ne parazitům – 5 programových bodů*

Cílem této části programu je aktivovat základy pro férovost. V tomto případě se konkrétně jedná o spravedlivé rozdělení státní podpory. Její vyplácení dlouhodobě nezaměstnaným nebo lidem se záznamem v trestním rejstříku strana chápe jako nezasloužené a tedy nespravedlivé. Základ **férovost/podvádění** (b. 2). Podpory se má naopak dostat zdravotně postiženým a prostřednictvím důchodové reformy také důchodcům. V tomto případě by se dalo uvažovat též o základu férovost/podvádění, jelikož se však jedná o nějakým způsobem ohrožené společenské skupiny, řadíme tuto část programu, v souladu se zařazováním v předchozích případech, do základu **péče/újma** (1 a 3). Poslední skupinou, která je v této části programu v kontextu státní podpory zmiňována, jsou rodiny s dětmi. I těm má být poskytnuta státní podpora, primárně ale ne z důvodu zamezení strádání, nýbrž jako podpora hodnoty, již tradiční rodina jako *základ bezpečné výchovy dětí*⁴⁰⁴ pro stranu je. Podporu tradiční rodiny jako prospěšného kulturního institutu řadíme do základu **autorita/podvratnictví** (4-5).⁴⁰⁵

Název kapitoly: *Konec zvyšování daní a byrokracie – 4 programové body*

V této kapitole SPD požaduje *stejně výhody pro české podnikatele, jako mají zahraniční firmy*. Tento bod chápeme zároveň jako snahu o narovnání podmínek i jako snahu posílit pozice vlastní skupiny, v tomto případě českých firem a podnikatelů. Bod tedy řadíme jak do základu **férovost/podvádění** (b. 4), tak do základu **loajalita/zrada** (b. 4).⁴⁰⁶

Další kategorií jsou body prosazující spravedlivější nastavení daňových odvodů (*platba DPH až po zaplacení faktur*)⁴⁰⁷ a zjednodušení složitého systému daní a odvodů, který *ničí drobné podnikatele a živnostníky, nahrává velkým korporacím*.⁴⁰⁸ **Férovost/podvádění** (b. 2-3).

Posledním bodem je požadavek vytváření takových pracovních míst, která zaměstnancům poskytnou *důstojnou mzdu*. Oblast zajištění důstojných životních podmínek, kam důstojná mzda podle mého názoru spadá, řadím do základu **péče/újma** (b. 1).⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ Politická program SPD. C. d.

⁴⁰⁵ Demokracii a svobodu – Už nikdy o nás bez nás. C. d.

⁴⁰⁶ Tamtéž.

⁴⁰⁷ Tamtéž.

⁴⁰⁸ Politická program SPD. C. d.

⁴⁰⁹ Demokracii a svobodu – Už nikdy o nás bez nás. C. d.

Název kapitoly: *Konec rozkrádání země – 2 programové body*

Tématem této kapitoly je řešení situace, kdy *zahraniční korporace vyvádí z naší země zároveň stamiliardové zisky získané na úkor nízkých mezd lidí. Toto musí skončit.* Cílem strany je zajistit, aby *přírodní bohatství a strategická infrastruktura* byly pod kontrolou státu, a dále SPD tvrdí, že *zisk z využití těchto zdrojů musí sloužit občanům naší země.*⁴¹⁰ Ve smyslu nespravedlivého přerozdělování zisků volím základ **férovost/podvádění** (b. 1-2). Zároveň ve smyslu podpory vlastní skupiny pak základ **loajalita/zrada** (b. 1-2).⁴¹¹

Název kapitoly: *Kvalitní vzdělání a dostupná zdravotní péče pro všechny občany – 3 programové body*

V oblasti školství strana odmítá inkluzi a požaduje *do škol vrátit řád*, který je spojen se snahou vrátit učitelům respekt *žáků a rodičů*. Návrat k *řádu* a snahu o posílení autority řadím do základu **autorita/podvratnictví** (b. 3), který je s oblastí zachování řádu a hierarchie spojen nejsilněji.⁴¹²

V oblasti zdravotnictví strana prosazuje *dostupné a kvalitní zdravotnictví hrazené z veřejného pojištění*. Do téže kategorie řadím také požadavek zajistit *kvalitní potraviny a zdravé životní prostředí pro všechny*. V obou případech se jedná o snahu chránit občany před újmou, ať už způsobenou nemocí, nekvalitní stravou nebo znečištěným životním prostředím. **Péče/újma** (b. 1-2).⁴¹³

Název kapitoly: *Ne lichvářské a exekutorské mafii – 3 programové body*

Prostředkem v boji proti lichvě a dosavadnímu systému exekucí má být, mimo jiné, zestátnění institutu exekutora a zastropování výše úroků i úvěrů. Tato opatření chápu jako snahu o zamezení zneužívání moci ze strany exekutorů i bankovních nebo jiných institucí poskytujících úvěry, která vyplývá z nerovného postavení věřitele a dlužníka. Z toho důvodu řadíme tento bod do základu **svoboda/útlak** (b. 1-3).⁴¹⁴

⁴¹⁰ *Politická program SPD*. C. d.

⁴¹¹ *Demokracii a svobodu – Už nikdy o nás bez nás*. C.d.

⁴¹² Tamtéž.

⁴¹³ Tamtéž.

⁴¹⁴ Tamtéž.

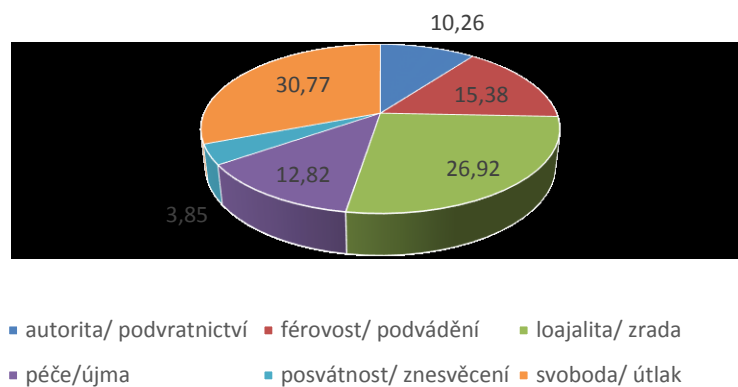
3.8.1 Shrnutí analýzy SPD

V programu SPD bylo možné zařadit do některého z morálních základů 27 programových bodů (100 %), které jsem pro potřeby analýzy dále rozčlenil na 32 analyzovaných výroků. Po zohlednění váhy zařazených výroků je z tabulky č. 9 patrné, že největší důraz ve svém programu klade strana na základ svoboda/útlak, následovaný základem loajalita/zrada. S výrazným odstupem následují základy férovost/podvádění, péče/újma a autorita/podvratnictví. Na posledním místě se umístil základ posvátnost/znesvěcení.

SPD				
celkem b.	zařazených	%	nezařazených	%
27	27	100,00	0	0,00
	standard. b. (váha 1)	prioritní b. (váha 1,5)	celková váha	%
autorita/ podvratnictví	1	2	4	10,26
férovost/ podvádění	6	0	6	15,38
loajalita/ zrada	3	5	10,5	26,92
péče/újma	5	0	5	12,82
posvátnost/ znesvěcení	0	1	1,5	3,85
svoboda/ útlak	3	6	12	30,77
celkem	32		39	100,00

Tabulka 9

Zastoupení morálních základů v programu SPD pro volby do PS ČR 2017

Graf 8

3.9 Strana zelených⁴¹⁵

Volební program Strany zelených je členěn do šestnácti kapitol, které budou samostatně analyzovány. Kapitoly se dále člení na podkapitoly, sdružující programové body podobného zaměření. Formou se program odlišuje od většiny ostatních analyzovaných. Kapitoly nejsou uvedeny preambulemi. Ty do jisté míry nahrazuje rozsáhlý komentář ke každému programovému bodu. Díky těmto komentářům je program velice rozsáhlý (102 stran) a bohatý na vyjádření. Díky tomuto rozsahu se s programem v rámci analýzy dobře pracovalo. Komentáře k jednotlivým programovým bodům rozvádějí a konkretizují politiky nebo opatření, které pod bod spadají. K zařazení se tedy nabízí více výroků v rámci každého programového bodu. Počet zařazení do morálních základů proto značně převyšuje počet číslovaných programových bodů. Vzhledem k absenci jakéhokoli úvodu v programu pro volby 2017 využívám pro stanovení stěžejních hodnot a priorit strany předmluvu k dlouhodobému programu.⁴¹⁶ Ten byl schválen na sjezdu strany v lednu 2017, proto se domnívám, že závěry z něj vyplývající by měly být v souladu s obsahem textu analyzovaného programu pro volby do Poslanecké sněmovny 2017.

Rozbor předmluvy – stanovení priorit:

Stěžejní hodnotou, k jejímuž prosazování program v principu směřuje, je pro zelené individuální svoboda a autonomie: *Strana zelených se ve svém pojetí demokracie pokládá za dědice emancipačních hnutí, která v dějinách hájila slabé před zvůli silných.*⁴¹⁷ *Toužíme po co největší míře svobody. Osobní svoboda každého z nás ale předpokládá využívání řady obecně sdílených statků – od dýchatelného vzduchu a přívětivé krajiny přes mír, bezpečnost, vládu práva a svobodu projevu až po vzdělání a kulturu, inspirující našeho ducha.*⁴¹⁸ Idea prosazování maximální svobody zde není omezena na členy vlastní skupiny, ale je míněna univerzalisticky. Vztahuje se tedy na lidi celého světa, nehledě na jejich odlišnosti. Naopak, jednou ze stěžejních ze svobody odvozených hodnot je pro Zelené *respekt k různosti a rozmanitosti*. Dalšími odvozenými hodnotami jsou *participativní demokracie, sociální a environmentální spravedlnost a nenásilí, ochrana míru a lidských práv*. Z tohoto výčtu je

⁴¹⁵ Volební program zelených. Pro volební období 2017-2021 [online] [cit. 2020-04-08]. Dostupné online z WWW: <<https://www.zeleni.cz/program/>>.

⁴¹⁶ Zelená politika jako odpovědnost za sdílený svět (Dlouhodobý program zelených) [online] [cit. 2020-04-08]. Dostupné online z WWW: <<https://www.zeleni.cz/dlouhodoby-program/>>.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 4.

⁴¹⁸ Tamtéž, s. 2-3.

zřejmé, že svoboda v pojetí strany neznamena pouze osvobození od různých forem útlaku, ale také zajištění podmínek (především environmentálních a sociálních) umožňujících uplatnění svobody a autonomie.⁴¹⁹ Do takto široce vymezeného pojetí svobody by však spadaly téměř všechny ostatní morální základy (především péče/újma, loajalita/zrada a férovost/podvádění) čímž by byla eliminována vypovídací hodnota analýzy programu. Proto budu pro zařazení do základu svoboda/útlak v souladu s Haidtem vycházet z užšího vymezení zaměřujícího se na zneužívání moci k omezení práv, svobod a autonomie druhých a na nerovnost jako potenciální zdroj zneužívání moci. Programové body spojené s prosazováním svobody v takto vymezeném pojetí budou v závěru vynásobeny koeficientem 1,5 pro zdůraznění jejich pozice v programu a politice strany.

Název kapitoly: Zdravé prostředí pro život – 16 programových bodů

*Základní hodnotou je pro nás udržitelnost, respektující potřeby člověka i životního prostředí.*⁴²⁰ Pozornost je tedy věnována jak důsledkům stavu životního prostředí pro zdraví člověka, tak stavu životního prostředí jako samostatné hodnoty. Tematizace zdraví (viz nadpis kapitoly), mě vede k zařazení do základu **péče/újma** (b. 1-9, 11-16),⁴²¹ neboť se jedná o ochranu před újmou způsobenou zničeným/znečištěným životním prostředím.

Nezařazen ponechávám bod 10.⁴²²

Název kapitoly: Šetrná a efektivní doprava – 27 programových bodů

Doprava je v programu Zelených obecně vnímána jako nezanedbatelný zdroj újmy ve formě hluku, *ohrožení obyvatel* (nehody) i zátěže pro životní prostředí. Je tedy třeba maximálně podpořit ty druhy dopravy, které co nejméně poškozují životní prostředí i kvalitu života lidí ve městech a obcích. *Dopravní politika je současně politikou životního prostředí.*⁴²³ Většina programových bodů této kapitoly je proto zaměřena na podporu ekologických druhů dopravy, především železnice. Důraz je také kladen na *humanizaci ve prospěch pěších, veřejné dopravy a cyklistů*. Vzhledem ke zmíněnému úzkému propojení dopravní politiky s politikou životního prostředí řadím programové body zaměřené na podporu ekologických

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ Tamtéž, s. 6.

⁴²¹ *Volební program zelených. Pro volební období 2017-2021*. C. d., s. 2-5.

⁴²² Tamtéž, s. 4.

⁴²³ *Zelená politika jako odpovědnost za sdílený svět (Dlouhodobý program zelených)*. C. d., s. 13.

opatření v dopravě a na podporu opatření ke zkvalitnění života občanů do základu **péče/újma** (b. 1-14, 16, 18-27).⁴²⁴

Nezařazen ponechávám body 15 a 17, které se zabývají technickými opatřeními bez přímé vazby na některý z morálních základů.

Název kapitoly: *Kvalitní potraviny, rozvoj venkova a zemědělství – 14 programových bodů*

Programové body této kapitoly je možné rozdělit do tří oblastí. První oblastí je ochrana životního prostředí skrze péči o zemědělskou půdu (boj se suchem, erozí, vlivem pesticidů na životní prostředí atd.). Druhou oblastí je ochrana zdraví občanů, zejména důsledná kontrola kvality potravin. Třetí oblast se týká zajištění zdravého a kvalitního životního prostoru pro občany (udržitelné plánování měst). Všechny tři oblasti spojuje snaha předejít újmě, ať v důsledku konzumace nekvalitních potravin, nebo v důsledku života v sociálně i zdravotně nevyhovujícím prostředí. Programové body této kapitoly proto řadím do základu **péče/újma** (b. 1-8, 10-14).⁴²⁵

Nezařazen ponechávám bod 9, u kterého nenacházím vazbu na žádný z morálních základů.⁴²⁶

Název kapitoly: *Ochrana zvířat – 10 programových bodů*

Jako jedna z mála stran mají Zelení ve svém volebním programu obsaženu také problematiku ochrany zvířat. Koncept péče a újmy strana rozšiřuje i na vnímání újmy zvířat (týrání). Péče je zastoupena například povinností obcí pečovat o opuštěná zvířata. Strana nepovažuje chov a zabíjení zvířat pro obživu za nepřipustné, přesto usiluje o zajištění *dobrých životních podmínek zvířat* a respektování jejich životních potřeb. Také se zasazuje o jejich využívání pouze na pro člověka nezastupitelné účely. Naopak zrušeny mají být kožešinové chovy, cirkusy i testování kosmetických přípravků na zvířatech.⁴²⁷ Obecně strana vychází ze zásady,

⁴²⁴ *Volební program zelených. Pro volební období 2017-2021*. C. d., s. 7-19.

⁴²⁵ Tamtéž, s. 20-23.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 22.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 24.

že by zacházení se zvířaty nemělo být určováno jejich možným užitekem pro člověka.⁴²⁸ Oblast ochrany zvířat řadím do základu **péče/újma** (b. 1-10).⁴²⁹

Název kapitoly: *Fungující demokracie otevřená občanům a občankám* – 16 programových bodů

Obsahem kapitoly jsou především opatření posilující transparentnost státní správy a kvalitu a nezávislost justice. Smyslem je tedy snaha zamezit podvodné jednání a zneužívání moci k vlastnímu obohacení, stejně jako zajištění rychlého a transparentního výkonu spravedlnosti soudní cestou. Oboje spadá do oblasti spravedlnosti, tedy do základu **férovost/podvádění** (b. 1, 3-13).⁴³⁰

Jedním z témat kapitoly je také reforma trestního řízení. Jejím smyslem je především snížení recidivy vězňů a humanizace trestání. Prostředkem má být častější využívání alternativních trestů k trestu odnětí svobody, jako je například domácí vězení a aktivnější pomoc státu při znovuzачleňování vězňů a vězeňkyň do společnosti.⁴³¹ Jako pomoc znevýhodněným řadím tento bod do základu **péče/újma** (b. 2).⁴³²

Poslední zařazený bod slibuje obnovit *plnohodnotná práva občanů vyjadřovat se v územním a stavebním řízení*. Současný stav je chápán jako nevhodné omezování práv rezidentů developery nebo státem, čímž dochází k omezování svobody spolurozhodovat o podobě jejich životního prostoru. Základ **svoboda/útlak** (b. 15).⁴³³

Nezařazený ponechávám body 14 a 16, kde neshledávám vazbu na žádný z morálních základů.

Název kapitoly: *Silnější hlas pro občany a občanky* – 11 programových bodů

Smyslem programových bodů této kapitoly je v principu posílení demokracie. V první řadě se jedná o nápravu těch prvků volebního systému ČR, které omezují volební právo a princip rovnosti hlasů (např. zrušení 5% volební klauzule v komunálních volbách a u voleb do EP a její snížení u krajských voleb a voleb do PS). Dalším důležitým prostředkem je prosazování

⁴²⁸ *Zelená politika jako odpovědnost za sdílený svět (Dlouhodobý program zelených)*. C. d., s. 9.

⁴²⁹ *Volební program zelených. Pro volební období 2017-2021*. C. d., s. 24-27.

⁴³⁰ Tamtéž, s. 28-31.

⁴³¹ *Zelená politika jako odpovědnost za sdílený svět (Dlouhodobý program zelených)*. C. d. s.37-38.

⁴³² *Volební program zelených. Pro volební období 2017-2021*. C. d., s. 28.

⁴³³ Tamtéž, s. 31.

otevřeného a transparentního státu, který občanům umožňuje přístup k informacím umožňujícím efektivnější kontrolu mocných (např. povinnost zastupitelstev obcí nad 2000 obyvatel zveřejňovat záznamy zasedání). Zmíněná opatření směřují k posílení možnosti občanů participovat na správě věcí veřejných a kontrolovat mocné, tedy posílení svobody. Základ **svoboda/útlak** (b. 1-11).⁴³⁴

Název kapitoly: *Kultura je srdcem společnosti* – 13 programových bodů

Kultura a kvalitní umění jsou významné pro utváření soudržné společnosti a posilování demokratických a humanistických hodnot, proto je stát zodpovědný za jejich soustavnou podporu. Stát má tedy skrze kulturu posilovat soudržnost společnosti. Vědomí společné identity se projevuje vznikem loajality mezi členy společnosti. Skrze kulturu stát také posiluje svobodného ducha společnosti, který *se projevuje rozvojem tvořivosti*. Na základě této argumentace řadím programové body spojené se státní podporou rozvoje a rozmanitosti kultury, stejně jako s podporou dostupnosti kultury pro širokou veřejnost (např. bezplatný vstup do veřejných muzeí a galerií atd.) jak do základu **loajalita/zrada** (b. 1, 3-5, 7-13), tak do základu **svoboda/útlak** (b. 1, 3-5, 7-13).⁴³⁵

Programový bod tematizující nutnost *zavedení spravedlivých pracovních podmínek a odměňování osob působících v kultuře* řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 8).⁴³⁶

Body 2 a 6 ponechávám **nezařazené**.⁴³⁷

Název kapitoly: *ČR v srdci silné a jednotné EU* – 9 programových bodů

Pro Zelené je EU *zárukou míru, stability a prosperity v naší zemi*. Selhání tohoto společného evropského projektu *by mohlo vést k ohrožení míru a blahobytu a k devastaci životního prostředí*. Jedním ze smyslů existence EU je tedy ochrana před újmou uvedenou výše. Základ **péče/újma** (b. 1-2, 9).⁴³⁸

EU je ale vnímána také jako společenství sdílející základní hodnoty *lidských práv a respektu k rozmanitosti*. Cílem strany je proto posilování společné identity skrze *rozvíjení sdíleného kulturního povědomí a veřejného prostoru*. Tento cíl má být zohledňován především ve

⁴³⁴ Tamtéž, s. 33-36.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 37-40.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 39.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 37-38.

⁴³⁸ Tamtéž, s. 41-45.

vzdělávání občanů unie. Jako posilování vědomí společné identity řadím tento programový bod do základu **loajalita/zrada** (b. 3).⁴³⁹

Jak bylo uvedeno v předchozím odstavci, členské státy EU a zejména jejich obyvatelé je z pozice Zelených možné chápat jako členy vlastní (kulturně a hodnotově orientované) skupiny. Proto jsme k nim vázáni solidaritou, kterou v tomto kontextu chápu jako projev loajality. Programové body apelující na naši solidaritu se státy potýkajícími se s finančními problémy nebo solidaritu v oblasti azylové politiky proto řadím do základu **loajalita/zrada** (b. 5, 7). Do téhož základu řadím také otázku společné obrany (b. 8).⁴⁴⁰

Body požadující posílení demokratické legitimacy EU nebo usilující o zvýšení demokratické kontroly nad pozicí vlády ČR při jednáních v EU řadím jako snahu o kontrolu moci do základu **svoboda/útlak** (b. 1-2).⁴⁴¹

Prosazování spravedlivějšího *nastavení životních a pracovních standardů* v EU, aby se předešlo *nerovnému zacházení, sociálnímu dumpingu a vykořisťování*, chápu jako požadavek na posílení rovnosti občanů členských států a jejich práv, tedy základ **svoboda/útlak** (b. 4).⁴⁴²

Problematiku boje proti daňovým rájům a obecně boje proti *agresivní daňové optimalizaci* řadím jako snahu o nastavení férových podmínek v oblasti daňové politiky do základu **férovost/podvádění** (b. 6).⁴⁴³

Poslední analyzovaný bod upozorňuje na dosavadní neochotu ČR naplnit závazek přijetí eura i *přes dobré ekonomické výsledky*. V principu zde strana upozorňuje na nedodržení dohody, jedná se tedy o apel na základ **férovost/podvádění** (b. 5).⁴⁴⁴

Název kapitoly: Respektované Česko ve světě – 6 programových bodů

Prvním tématem kapitoly je nutnost budovat transparentnější *demokratičtější a spravedlivější mezinárodní instituce*. Cílem mezinárodní spolupráce obecně se má stát podpora *udržitelné ekonomiky založené na sociální a ekologické spravedlnosti a čistých*

⁴³⁹ Tamtéž, s. 42.

⁴⁴⁰ Tamtéž, s. 42-44.

⁴⁴¹ Tamtéž, s. 41-42.

⁴⁴² Tamtéž, s. 42.

⁴⁴³ Tamtéž, s. 43.

⁴⁴⁴ Tamtéž.

zdrojích energie. Sociální a ekologickou spravedlnost vnímám především jako snahu zabránit přenášení externalit hospodářství jedněch zemí na země jiné, ať už se jedná o znečištění nebo nízké mzdy. Prvním krokem k nastavení popsaného systému mezinárodní spolupráce je posílení rovnosti jednotlivých členských států tak, aby státy s ekonomickou, vojenskou nebo politickou převahou musely respektovat hlas mocensky slabších zemí a aby se tak *nejchudší a rozvíjející se země mohly podílet na vytváření a hlídání pravidel regulujících globální ekonomické vztahy*. Jedná se o otázku rovnosti a omezování zneužívání moci, tedy základ **svoboda/útlak** (b. 1).⁴⁴⁵

Druhý bod kapitoly se zaměřuje na otázky obrany proti bezpečnostním výzvám, ať se jedná o vojenskou agresi, nebezpečí spojené s existencí atomových zbraní (požadavek *zničení všech stávajících jaderných hlavic* a zákaz vývoje nových) nebo hybridní způsoby vedení boje (kyberútoky, energetická bezpečnost). Podle Zelených je *prvořadou zodpovědností volených zástupkyň a zástupců [...] průběžně budovat takové vojenské a civilní kapacity, které umožní České republice na tyto výzvy reagovat*. Na tomto místě programu je deklarována ochota strany bránit skupinu proti vnějšímu nebezpečí, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 2, 3).⁴⁴⁶ Přesto by vojenské řešení konfliktů by mělo *být až posledním možným, když jsou všechny ostatní alternativy vyčerpány*. Pokud k vojenskému řešení přece dojde, *je nezbytně nutné, aby vojenské operace měly mandát OSN*, jejíž pozice při mediaci konfliktů má být posílena (stálé civilní a vojenské jednotky). OSN se má stát garantem bránícím zneužívání vojenské síly k prosazování vlastních zájmů. Základ **svoboda/útlak** (b. 2).⁴⁴⁷

Zelení také vkládají *naději do rozvíjení konceptu odpovědnosti za ochranu (Responsibility to Protect, R2P), která klade do středu zájmu bezpečnost civilního obyvatelstva spíše než suverenitu státu*. V tomto vyjádření se naplno projevuje universalismus strany při prosazování péče o trpící, jelikož je explicitně řečeno, že pomoc má být poskytnuta, ačkoli se jedná o členy jiných skupin, než je naše. Základ **péče/újma** (b. 2).⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Tamtéž, s. 46.

⁴⁴⁶ Tamtéž, s. 47.

⁴⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁴⁸ Tamtéž.

Podporu naplňování spojeneckých závazků vůči Severoatlantické alianci vnímám jako projev loajality ke spojencům. Základ **loajalita/zrada** (b. 47).⁴⁴⁹

Dalším tématem kapitoly je problematika vývozu zbraní z ČR. Vývoz zbraní má být omezen pouze na členy našich spojeneckých struktur a má podléhat větší kontrole a otevřenosti. Vláda by například *měla zveřejňovat seznam všech vyvezených zbraní a jejich příjemců*. Důvodem k těmto opatřením je podle Zelených neutěšenost stávající situace, *kdy téměř polovina exportu zbraní z ČR dnes směřuje do nedemokratických států, kde slouží represivním režimům potlačujícím lidská práva*. Vývoz zbraní do těchto států tedy v důsledku přispívá k omezování svobody. Základ **svoboda/útlak** (b. 4). Druhým argumentem je negativní dopad na nás (migrace, terorismus) způsobený destabilizací vyvolávanou ozbrojenými, často teroristickými organizacemi, vyzbrojenými těmito zbraněmi. Omezení vývozu zbraní má tedy také posílit bezpečnost státu. Základ **loajalita/zrada** (b. 4).⁴⁵⁰

V oblasti rozvojové spolupráce je podle Zelených *naší morální povinností pomáhat lidem, kteří žijí v podmínkách katastrofální chudoby a nedostatku, či dokonce v otroctví*. Je také důležité aktivně prosazovat a vymáhat respekt k lidským právům (podpora disentu, obchodní politika zohledňující stav svobody v cílové zemi nebo sociální a ekologické standardy nadnárodních korporací, které jsou také důležitými aktéry v této oblasti), a to nejen k právům politickým, ale také sociálním a environmentálním, *s vědomím jejich neoddělitelnosti*. Otázku podpory lidských práv řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 6). Pomoc lidem v nouzi skrze rozvojovou pomoc, která se zaměřuje především na pomoc s důsledky chudoby, nemocí, hladu atd., řadím do základu **péče/újma** (b. 5).⁴⁵¹

Název kapitoly: Důstojný život v moderní společnosti – 33 programových bodů

Hned v úvodu této kapitoly chci zopakovat, že absenci důstojných životních podmínek hodnotím, vzhledem k možným důsledkům, jako formu újmy. Opatření směřující k zajištění důstojných životních podmínek proto řadím do základu péče/újma.

⁴⁴⁹ Tamtéž.

⁴⁵⁰ Tamtéž, s. 48.

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 48-49.

První kategorií potenciálně ohroženou nedůstojnými životními podmínkami jsou v programu Zelených rodiny s dětmi. Systém státní podpory pro tuto skupinu má být nastaven tak, *aby za žádných okolností nedošlo ke zhoršení jejich situace* (životní). Součástí prorodinných opatření je například garance místa ve školce pro děti od tří let věku, reforma systému rodičovských příspěvků nebo podpora částečných a flexibilních pracovních úvazků pro rodiče. Základ **péče/újma** (b. 1-2, 4).⁴⁵²

Druhou kategorií jsou děti. Tematizována je v první řadě nerovnost v právech dětí a dospělých v otázce přípustnosti fyzického násilí. Postoj strany k tomu tématu je následující: *Tělesné tresty jsou násilím na dětech. [...] Zatímco dospělé osoby požívají zákonné ochrany před všemi formami násilí, násilí na dětech formou fyzických trestů je páčáno zcela legitimně bez možnosti bránit se.* Jako řešení této situace strana navrhuje *zákaz fyzických trestů na dětech a zřízení instituce dětského ombudsmana*. Násilí na dětech je zde chápáno jako důsledek právně nerovného postavení dětí a dospělých, které vede ke zneužívání moci dominantní skupinou, tedy základ **svoboda/útlak** (b. 8-9). Zároveň se jedná o snahu bránit fyzické újmě dětí. Utrpení dětí je naprosto prioritním spouštěčem základu **péče/újma** (b. 9), proto tento programový bod řadím zároveň do tohoto základu.⁴⁵³

Oblasti ochrany dítěte se týká také podpora rodinné formy péče o děti. Tedy omezení ústavní péče ve prospěch náhradních rodin (hostitelské, pěstounské, adoptivní) a především prevence, formou *systematické podpory ohrožených rodin*, aby k odebrání dítěte vůbec nemuselo dojít. Smyslem těchto opatření je zajištění vhodných podmínek pro rozvoj dítěte. Základ **péče/újma** (b. 8).

Širokou oblastí kapitoly je diskriminace. Věk, *pohlaví, rasový a etnický původ, náboženství a víra, tělesný handicap nebo sexuální orientace nesmí být důvodem diskriminace*.⁴⁵⁴ Cílem Zelených v této oblasti je posílit ochranu proti diskriminaci (usnadnění podávání stížností, rozšíření pravomocí úřadu ombudsmana atd.) a zajistit bezplatnou pomoc jejím obětem (zejména právní). V rámci boje s diskriminací strana například podporuje sňatky stejnopohlavních párů, *snižování rozdílů v odměňování žen a mužů, vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice* nebo *právo transgender osob na sebeurčení*. Diskriminace je obecně

⁴⁵² Tamtéž, s. 50-52.

⁴⁵³ Tamtéž, s. 53-54.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 61.

chápana jako omezování osobní svobody. Proto opatření k zamezení diskriminace řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 3, 6-7, 26-33).⁴⁵⁵

Pro osoby, které se starají o seniory o nesamostatné děti a seniory dohromady Zelení navrhnou zavedení institutu pečovatelského volna. To by pečující osoby finančně podpořilo v jejich úsilí. Základ **péče/újma** (b. 5).⁴⁵⁶

Do v úvodu kapitoly zmiňovaného zajištění důstojných životních podmínek spadají programové body zabývající se reformou důchodového systému, sociálních dávek, podpory v nezaměstnanosti a zajištění dostupných a kvalitních sociálních služeb. Spadá sem také pomoc dalším znevýhodněným skupinám obyvatelstva, jako jsou například lidé s postižením, a jejich ochrana. Všechny tyto prvky jsou součástí systému, který má občany chránit před nedůstojnými životními podmínkami, proto zařazují do základu **péče/újma** (b. 10-17).⁴⁵⁷

Ke snaze předcházet nedůstojným životním podmínkám přispívá také prevence sociálního vyloučení. K programovým bodům spadajícím do této oblasti patří například reforma současné exekuční praxe, podpora prevence zadlužování, podpora dostupnosti bydlení, včetně sociálního bydlení, aktivní politika zaměstnanosti, zpřísnění regulace hazardu atd. Základ **péče/újma** (b. 18-25).⁴⁵⁸

Reformu exekučního řízení řadím v souladu s dosavadním postupem rovněž do základu **svoboda/útlak** (b. 18), jelikož jednou z hlavních příčin stávajícího stavu je nerovné postavení věřitele a dlužníka.

Název kapitoly: *Právo na zdravý život* – 13 programových bodů

Nejdůležitějším prostředkem k zajištění práva na zdravý život je existence kvalitního a (finančně i geograficky) dostupného zdravotního systému, poskytujícího péči lidem ve zdravotní nouzi. Garantem a správcem tohoto systému má být podle Zelených stát, proto programové body spojené s podporou dostupnosti a kvality zdravotního systému řadím do základu **péče/újma** (b. 1-2, 4, 6, 8-11).⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 51-53, 61-64.

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 52.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 54-56.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 58-61.

⁴⁵⁹ Tamtéž, s. 65-68.

Při poskytování zdravotní péče však nesmí docházet ke svévolnému omezování osobní svobody pacienta. Zelení proto prosazují zákon o ochraně práv duševně nemocných, podporují možnost budoucích matek *zvolit si způsob, místo a okolnosti porodu* nebo posílení možnosti rodičů rozhodovat o očkování jejich dětí. Základ **svoboda/útlak** (b. 7, 10, 12).⁴⁶⁰

Zelení také prosazují *stejně podmínky v nemocenské pro pacienty a pacientky s přiznaným invalidním důchodem, jako mají ostatní zaměstnaní*. Kratší hrazenou dobu nemocenské u invalidních důchodců strana nepovažuje za *spravedlivou*. Základ **férovost/podvádění** (b. 3).⁴⁶¹

Poslední bod kapitoly prosazuje *legalizaci držení konopí a jeho pěstování v malém množství*. Argumentem pro legalizaci jsou na jedné straně léčivé účinky konopí a na druhé straně jeho *velmi nízká rizika* při užívání jako rekreační drogy. Základ **svoboda/útlak** (b. 13).⁴⁶²

Nezařazen ponechávám bod 5.

Název kapitoly: Kvalitní školy, věda a výzkum – 20 programových bodů

Pro zařazení programových bodů, které se týkají zkvalitnění vzdělávacího systému je zásadní, jak strana vnímá smysl vzdělávání obecně. Kromě vlivu vzdělání občanů na ekonomiku státu se v programu dočteme, že *vzdělávání v oblasti aktivního občanství* (ke kterému má školní výuka směřovat) *je základem pro udržení demokratického systému naší společnosti a jeho odolnosti před nedemokratickými a nenávistnými tendencemi*.⁴⁶³ Kvalitní vzdělávání občanů je tedy vnímáno jako jeden z hlavních pilířů zachování svobodné společnosti. Programové body posilující tuto funkci vzdělávání proto řadím do základu **svoboda/útlak** (b. 1, 3-4, 8, 20).⁴⁶⁴

Důležitým aspektem v oblasti školství je pro Zelené prosazování rovného přístupu ke vzdělání, které nebude omezeno finančními možnostmi rodiče ani handicapem dítěte. Strana *pokládá vzdělání za základní lidské právo*,⁴⁶⁵ které nesmí být ničím podmiňováno. Společné

⁴⁶⁰ Tamtéž.

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 65.

⁴⁶² Tamtéž, s. 68.

⁴⁶³ Tamtéž, s. 76.

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 69-76.

⁴⁶⁵ Tamtéž, s. 74.

vzdělávání má naopak směřovat k překonávání sociální a kulturní nerovnosti. Základ **svoboda/útlak** (b. 2, 6-7, 10, 13-14).⁴⁶⁶

Ačkoli Zelení preferují *společné vzdělávání na veřejných školách*, respektují a podporují *právo rodičů na volbu způsobu vzdělávání pro jejich děti, včetně domácího vzdělávání a možnosti volby vzdělávací instituce pro povinné vzdělávání*. Základ **svoboda/útlak** (b. 5-6).⁴⁶⁷

Vzdělávání je také vnímáno jako prevence sociálního vyloučení v případě dětí ze sociálně nevyhovujícího rodinného prostředí. Základ **péče/újma** (b. 6).⁴⁶⁸

Důraz je kladen také na zachování akademické svobody vysokých škol. Základ **svoboda/útlak** (b. 15).⁴⁶⁹

Poslední analyzovanou kategorií této kapitoly je oblast férovosti, kam spadá například nastavení spravedlivého financování vědních oborů s ohledem na *zrovnoprávnění financování společenskovědních oborů*. Základ **férovost podvádění** (b. 16, 19).⁴⁷⁰

Nezařazeny ponechávám body 9, 11-12 a 17-18.⁴⁷¹

Název kapitoly: Oživení ekonomiky a kvalitní pracovní místa – 23 programových bodů

Hlavním tématem této kapitoly je zajištění důstojných životních a pracovních podmínek zaměstnanců, které jsou ohroženy především v důsledku levné práce. Ta je podle Zelených zapříčiněna závislou pozicí české ekonomiky sloužící nadnárodním korporacím jako *montovna*, která dodává práce s nízkou přidanou hodnotou podmiňující nízké platy zaměstnanců. Cestou k nápravě tohoto stavu je podle strany například zrušení investičních pobídek pro montovny, zvýšení minimální mzdy, podpora místních firem a startupů atd. V Principu se jedná o snahu předejít újmě způsobené nedůstojnými životními podmínkami, tedy základ **péče/újma** (b. 1, 3, 6-7, 9, 13, 17, 23).⁴⁷²

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 69-74.

⁴⁶⁷ Tamtéž, s. 70.

⁴⁶⁸ Tamtéž, s. 71.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 74.

⁴⁷⁰ Tamtéž, s. 74 a 75.

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 72, 73 a 75.

⁴⁷² Tamtéž, s. 77-84.

Další série opatření k zajištění důstojných pracovních a životních podmínek zaměstnanců je posílení jejich pozice vzhledem k zaměstnavatelům. Jedná se například o *podporu kolektivního vyjednávání a kolektivních smluv, zintenzivnění dohledu nad pracovními agenturami* nebo *boj proti zneužívání OSVČ formou švarc systému a nedobrovolného zaměstnávání na živnostenský list*. Smyslem těchto opatření je ochrana zaměstnanců před zneužíváním moci, tedy základ **svoboda/útlak** (b. 2, 4, 18-19).⁴⁷³

Podpora *participativní lokální ekonomiky založené na družstevních či jiných formách sdíleného vlastnictví, peer-to-peer službách mezi jednotlivci a spoluspotřebitelství* je z hlediska předložené analýzy zajímavá oblast. Christopher Boehm, z jehož výzkumů rovnostářských společností lovců a sběračů Haidt také při formulování morálního základu svoboda/útlak čerpal, ve své práci pracuje s termínem *rovnostářský étos*. Tento étos je souborem hodnot, které vymezují, co je pro dané společenství důležité. Jako jednu ze základních hodnot, které následně jmenuje jako stěžejní pro tento étos, je ochota ke *sdílení*. Sdílení se zde netýká pouze materiálních statků, ale také například skupinového rozhodování.⁴⁷⁴ Ve své podstatě se jedná o hodnotu posilující rovnost, protože společnost, kde je sdílení bráno jako morální norma, s trochou nadsázky řečeno, kde je všechno všech, je odolná proti vzniku nerovností a z nich plynoucího zneužívání moci. Podporu sdílení jako prevenci nerovnosti proto řadím do základu Základ **svoboda/útlak** (b. 17).⁴⁷⁵

Jako ochranu před zneužíváním moci chápu rovněž snahu bránit vzniku monopolů a oligopolů, které si díky své dominantní pozici na trhu mohou diktovat neúměrné podmínky. Základ **svoboda/útlak** (b. 11-12).⁴⁷⁶

Podkapitola s názvem *férové podnikatelské prostředí* obsahuje programové body usilující například o zajištění spravedlivých podmínek státní podpory *malých a středních podniků v nerovném boji s velkými korporacemi*. Tématem je také nastavení spravedlivé regulace podnikání v oblasti sdílené ekonomiky (Uber, Airbnb) nebo zajištění transparentního systému udělování víz zahraničním pracovníkům. Základ **férovost/podvádění** (b. 10, 14, 18).⁴⁷⁷

⁴⁷³ Tamtéž, s. 77, 78, 82, 83.

⁴⁷⁴ BOEHM, Christopher. *Hierarchie v pralesích: evoluce rovnostářského chování*. C. d., s. 89 a 90.

⁴⁷⁵ *Volební program zelených. Pro volební období 2017-2021*. C. d., s. 82.

⁴⁷⁶ Tamtéž, s. 80 a 81.

⁴⁷⁷ Tamtéž, s. 80, 81 a 82.

Podporu podnikání domácích malých a středních podniků vůči nadnárodním firmám a také podporu podnikání v regionech, které *prohlubuje vztah občanů k regionu, v němž bydlí*, chápu jako snahu podpořit vlastní skupinu a vědomí sounáležitosti (s regionem). Základ **loajalita/zrada** (b. 13, 14).⁴⁷⁸

Poslední skupina programových bodů se zaměřuje na podporu ekologického a sociálně odpovědného jednání firem. Prostředkem k jeho podpoře má být například preference dodavatelů splňujících tato kritéria, podpora oběhového hospodářství (omezení odpadů a spotřeby materiálů) nebo zavedení minimální tříleté záruční lhůty, která bude výrobce motivovat k výrobě zboží s delší trvanlivostí (zamezení plýtvání přírodními zdroji). Cílem těchto opatření je snaha předejít újmě v důsledku nedůstojných životních podmínek zaměstnanců nebo drancování přírody, tedy základ **péče/újma** (b. 20-22).⁴⁷⁹

Nezařazeny ponechávám body 5, 8 a 15-16.⁴⁸⁰

Název kapitoly: *Spravedlivější a přívětivější daňový systém* – 8 programových bodů

Cílem velké části programových bodů v této části je nastavení spravedlivějšího daňového systému. Jako nespravedlivé je vnímáno zejména vyšší reálné daňové zatížení nízkopříjmových skupin oproti vysokopříjmovým skupinám například v důsledku zastropování odvodů na sociální pojištění. Základ **férovost/podvádění** (b. 2-4, 7).⁴⁸¹

Daňová politika má být také použita jako prostředek podpory ohrožených skupin obyvatelstva (*snížení odvodů rodičů malých dětí*), nebo naopak k potlačování zdraví či přírodě škodlivé produkce (ekologická daň). Cílem je zamezení újmy v důsledku devastace životního prostředí nebo nedůstojných životních podmínek, tedy základ **péče/újma** (b. 1, 6, 8).⁴⁸²

Nezařazen ponechávám bod 5.⁴⁸³

⁴⁷⁸ Tamtéž, s. 81 a 82.

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 83.

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 78, 79, 81 a 82.

⁴⁸¹ Tamtéž, s. 85-87.

⁴⁸² Tamtéž.

⁴⁸³ Tamtéž, s. 86.

Název kapitoly: Čistá energetika: nižší účty za energie a nová pracovní místa - 23 programových bodů

Obsahem této kapitole je představení energetické strategie Zelených, založené na principech obnovitelnosti a šetrnosti k životnímu prostředí. Důraz je kladen na ochranu klimatu skrze snižování emisí, ovšem při zachování cenové dostupnosti energií. Součástí této klimatické strategie je například podpora obnovitelných zdrojů energie, energetické úspory (zateplování domů, modernizace technologií), ekologická daňová politika nebo zachování těžebních limitů na uhlí. Cílem této energetické koncepce je ochrana před újmou způsobenou důsledky klimatické změny. Proto tuto oblast programu řadím do základu **péče/újma** (b. 1-10, 15, 17-21, 23).⁴⁸⁴

Nastavení spravedlivějších tržních mechanismů (*nastavíme tržní prostředí pro pojištění jaderných reaktorů*) nebo systému kontroly nad hospodařením polostátních společností, zejména ČEZ, řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 12, 14).⁴⁸⁵

V programovém bodu, který se zaměřuje na úpravu procesu vyhledávání hlubinného úložiště vyhořelého radioaktivního odpadu se strana sama odvolává na snahu o *nastavení férových podmínek*. Jednou z priorit je však nastavení nepřekročitelného práva obcí a krajů odmítnout úložiště v daném regionu, tedy zachování autonomie místních aktérů. Vzhledem k této dvojakosti řadím bod jak do základu **férovost/podvádění** (b. 16), tak do základu **svoboda/útlak** (b. 16).⁴⁸⁶

Nezařazený ponechávám body 11, 13 a 22, u kterých neshledávám vazbu na žádný z morálních základů.⁴⁸⁷

Název kapitoly: Média, internet a informační společnost – 15 programových bodů

V oblasti médií je prioritou Zelených zajištění kvality a nezávislosti veřejnoprávních médií na politických aktérech. Veřejnoprávní média musí být *garantem nezávislého zpravodajství, které je objektivní, vyvážené a postavené na obraně demokratických hodnot*. Základ **svoboda/útlak** (b. 1, 3-4).⁴⁸⁸

⁴⁸⁴ Tamtéž, s. 88-97.

⁴⁸⁵ Tamtéž, s. 92 a 93.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 94.

⁴⁸⁷ Tamtéž, s. 92, 93 a 96.

⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 98 a 99.

Veřejnoprávní média mají být také jedním z pilířů boje proti dezinformacím, spolu s kvalitním občanským vzděláváním. Zřízení Odboru proti dezinformacím při Ministerstvu vnitra strana naopak za vhodný nástroj v tomto boji nepovažuje. Postoj strany zde interpretuji jako obavu o zachování svobody projevu v situaci, kde je arbitrem relevantnosti vyjádření (pravdy) politický orgán. Základ **svoboda/útlak** (b. 2).⁴⁸⁹

Další oblastí kapitoly je ochrana svobody internetu (svoboda projevu, síťová neutralita, rovnoprávnost služeb a uživatelů) spojená s ochranou práv jeho uživatelů na soukromí, především ve smyslu zabránění nepovolenému nakládání s daty uživatelů ze strany správců sítí a dalších aktérů. Základ **svoboda/útlak** (b. 5-6, 9, 10).⁴⁹⁰

Přístup k vysokorychlostnímu internetu je v programu chápán jako *veřejná služba*. Stát by tedy měl zajistit jeho dostupnost, tak aby byla zaručena rovnost přístupu všech občanů. Vysokorychlostní internet pojatý jako veřejná služba má přispívat ke *snižování rozdílů mezi městskými a venkovskými oblastmi*, tedy k posilování rovnosti. Základ **svoboda/útlak** (b. 7).⁴⁹¹

Programové body, jejichž smyslem je podpora sdílení (otevřená dat a software atd.), chápu s odkazem na práci výše zmíněného Christophera Boehma jako podporu rovnostářství. Základ **svoboda/útlak** (b. 8, 11-12, 14).⁴⁹²

Poslední zařazené body se týkají otázky férového jednání. V prvním případě se jedná o *odmítnutí přihrávání zakázek* (v oblasti IT zakázek státu) *spřáteleným firmám bez prokazatelných výsledků*. Ve druhém případě jde o zastavení *nemorálních praktik* kolektivních správců (OSA). Základ **férovost/podvádění** (b. 10, 13). *Na rozdíl od kolektivních správců, kteří posílají největší část honorářů velkým, obvykle zahraničním hvězdám, chtějí Zelení finance získané z poplatků za autorská práva využít především na podporu autorů a autorek českých a začínajících*. Jedná se o podporu vlastní skupiny, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 13).⁴⁹³

Nezařazen ponechávám bod 15.⁴⁹⁴

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 98.

⁴⁹⁰ Tamtéž, s. 99-101.

⁴⁹¹ Tamtéž, s. 99 a 100.

⁴⁹² Tamtéž, s. 101 a 102.

⁴⁹³ Tamtéž.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 102.

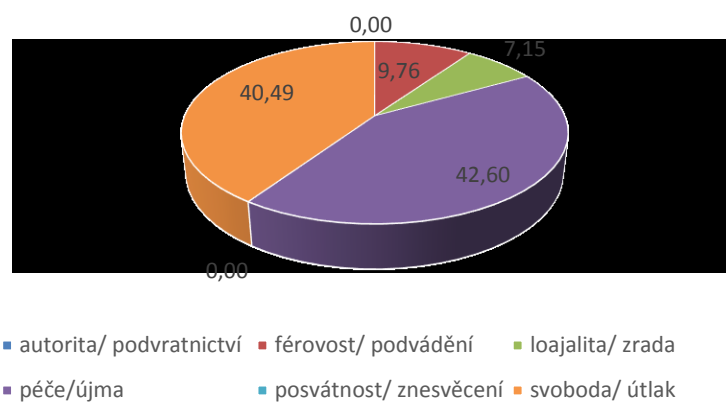
3.9.1 Shrnutí analýzy Strany zelených

V programu Strany zelených bylo možné zařadit do některého z morálních základů 234 programových bodů (91,05 %), které jsem pro potřeby analýzy dále rozčlenil na 266 analyzovaných výroků. Po zohlednění váhy zařazených výroků je z tabulky č. 10 patrné, že největší důraz ve svém programu strana klade na základ péče/újma, po kterém v těsné blízkosti následuje základ svoboda/útlak. Řádově s nižším výsledkem se dále umístily základy férovost/podvádění a loajalita/zrada. Základy autorita/podvratnictví a posvátnost/znesvěcení nebyli zastoupeny vůbec.

Strana zelených				
celkem b.	zařazených	%	nezařazených	%
257	234	91,05	23	8,95
	standard. b. (váha 1)	prioritní b. (váha 1,5)	celková váha	%
autorita/ podvratnictví	0	0	0	0,00
férovost/ podvádění	30	0	30	9,76
loajalita/ zrada	22	0	22	7,15
péče/újma	131	0	131	42,60
posvátnost/ znesvěcení	0	0	0	0,00
svoboda/útlak	0	83	124,5	40,49
celkem	266		307,5	100,00

Tabulka 10

Zastoupení morálních základů v programu Strany zelených pro volby do PS ČR 2017 (%)

Graf 9

3.10 TOP 09⁴⁹⁵

Program TOP 09 pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2017 je členěn do devíti kapitol, z nichž většina je dále členěna na podkapitoly sdružující tematicky spřízněné programové body. Vzhledem k jejich rozsahu a formě budou v tomto případě samostatně analyzovány výjimečně právě podkapitoly a nikoli celé kapitoly, vyjma případy, kdy není kapitola na podkapitoly členěna. Program má do jisté míry nestandardní formu (oproti ostatním analyzovaným, snad s výjimkou STAN). Každá kapitola případně podkapitola je uvedena výčtem hlavních prosazovaných bodů (kolonka: *Co prosadíme*; *Co nepřipustíme*). Následuje rozsáhlejší text, ve kterém se nepravidelně střídá argumentace navrhovaných řešení s jejich další prezentací. Ty se v některých případech překrývají s obsahem kolonky s hlavními prosazovanými body. Forma této druhé části kapitol a podkapitol je proměnlivá. V zájmu přehlednosti a verifikovatelnosti závěrů jsem proto jako programové body k analýze zvolil body obsažené ve zmíněné kolonce *Co prosadíme*; *Co nepřipustíme*. Jednotlivé programové body v kolonce uvedené nejsou číslovány, proto čísla přiřazující konkrétní bod příslušnému morálnímu základu označují jeho pořadí v rámci v textu, počínaje kolonkou: *Co prosadíme*, na kterou v číslování bez přerušení navazuje kolonka: *Co nepřipustíme*. Rozsahem 46 stran se jedná o program střední velikosti. Díky rozsahu textu poskytujícího argumenty pro zvolená řešení je program k analýze vstřícný. Tam, kde bylo pro zařazení do morálních základů potřeba získat širší kontext, byl použit dlouhodobý program strany *Vize 2030*.

Rozbor předmluvy – stanovení priorit:

Hodnotovou prioritou TOP 09, která se v různých kontextech v předmluvě k programu pro volby do Poslanecké sněmovny 2017 neustále opakuje, je svoboda. Cílem politiky strany je *vybudovat moderní stát, ve kterém se budeme těšit ze svobodného života*. [...] *Nikdy jsme nepřestali bojovat s omezováním individuální svobody, z nějž současná vláda udělala svůj program*. Svoboda ČR je však podle TOP 09 v nebezpečí, a to jak ze strany některých českých politických uskupení, tak ze strany zahraničních aktérů, zejména Ruska. *Český stát je na křižovatce. Budeme rozhodovat o tom, zda chceme mít demokracii pouze formální, nebo skutečnou*. Váha programových bodů zabývajících se tématem svobody proto bude

⁴⁹⁵ Volební program (2017) [online] [cit. 2020-04-13]. Dostupné online z WWW: <<https://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2017/>>.

v závěrečném zhodnocení posílena koeficientem 1,5, aby byla zohledněna jejich pozice v programu.⁴⁹⁶

Předmluva také zmiňuje snahu strany zasadit se o *odstranění nespravedlivých podmínek a překážek, které lidem a firmám otravují život nebo komplikují podnikání*. Z kontextu předmluvy plyne, že těmito *podmínkami a překážkami* je myšlena především rostoucí byrokratizace státní správy. Programové body zabývající se otázkou nastavení férového systému státní správy budou tedy také posíleny výše uvedeným koeficientem.⁴⁹⁷

Název kapitoly: Vzdělávání, věda a výzkum – 12 programových bodů

Prioritou TOP 09 v oblasti školství je zvýšení jeho kvality především prostřednictvím větší profesionalizace učitelského sboru spojené s podporou důstojné společenské i finanční pozice pedagogických i nepedagogických pracovníků. Škola je pro stranu *místem budování demokratické společnosti, vzdělávání, osobnostního rozvoje a výchovy občana prosperující země*.⁴⁹⁸ Jednou z hlavních priorit vzdělávání je tedy podpora svobody skrze podporu demokracie. Základ **svoboda/útlak** (b. 1, 7).⁴⁹⁹

Mezi priority strany v oblasti sportu se řadí nastavení transparentních kritérií financování sportu, která budou bránit zneužívání poskytnutých finančních prostředků. *Nebudeme součástí klientelistických dohod mimo stanovený systém podpory*. Základ **férovost /podvádění** (b. 5-6, 12).⁵⁰⁰

Nezařazeny ponechávám body, 2-4 a 8-11.⁵⁰¹

Název kapitoly: Sociálně soudržná společnost

Podkapitola: Sociální politika – 8 programových bodů

Jednou z priorit TOP 09 v oblasti sociální politiky je *nepřipustit snižování životní úrovně ohrožených skupin obyvatel, jako jsou senioři, handicapovaní, rodiny s dětmi a samoživitelé*.

⁴⁹⁶ Tamtéž, s. 3.

⁴⁹⁷ Tamtéž.

⁴⁹⁸ *Vize 2030*, kap. Vzdělaná společnost, podkapitola Vize [online] [cit. 2020-04-13]. Dostupné online z WWW: <<https://www.top09.cz/proc-nas-volit/vize2030/>>.

⁴⁹⁹ *Volební program (2017)*, C. d., s. 4.

⁵⁰⁰ Tamtéž.

⁵⁰¹ Tamtéž.

V principu se jedná o ochranu těchto skupin před újmou způsobenou nedůstojnými životními podmínkami, tedy základ **péče/újma** (b. 1, 4-5).⁵⁰²

Dva programové body jsou věnovány problematice zneužívání sociálního systému. Ten má sloužit pouze těm, *kterí si nemohou pomoci sami nebo prostřednictvím svých blízkých*. Základ **férovost/podvádění** (b. 3, 7).⁵⁰³

Zbylé programové body jsou zaměřeny na podporu institutu rodiny. *Soudržné rodiny, v nichž dochází k výchově budoucích generací, jsou základem fungující společnosti. Prioritou je proto pro nás prosperující a ve svém konání co nejsvobodnější rodina*. Podporu rodiny s argumentem, že je tato instituce *základem fungující společnosti*, chápu jako vyjádření úcty vůči současnému společenskému řádu, který má být zachován. Základ **autorita/podvratnictví** (b. 2). Zároveň je kladen důraz na svobodné *konání* členů rodiny, například ve smyslu rozhodnutí, kdo z rodičů zůstane na mateřské dovolené a kdo bude pracovat (odmítnutí povinnosti rodičů vystřídat se během rodičovské dovolené) nebo možnosti samostatně rozhodnout o nástupu dítěte do školky (odmítnutí povinného roku v MŠ). Základ **svoboda/útlak** (b. 2, 6, 8).⁵⁰⁴

Podkapitola: Péče a zdraví – 12 programových bodů

Předmětem této podkapitoly je především reforma zdravotní péče. Současný stav, zejména v oblasti financování, podle strany *neodvratně povede ke snížení dostupnosti kvalitní péče pro všechny. Tato skutečnost postihne zejména sociálně slabší část společnosti, ti bohatší si vždy svoji individuální cestu za potřebnou péčí najdou*.⁵⁰⁵ Cílem zmíněné zdravotní reformy je zajistit státem garantovaný kvalitní a finančně udržitelný systém zdravotní péče pro všechny občany. Základ **péče/újma** (b. 1-7, 9-10, 12).⁵⁰⁶

Programový bod prosazující větší kontrolu zneužívání finančních prostředků ve veřejném zdravotnictví řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 8).⁵⁰⁷

Nezařazen ponechávám bod 11.⁵⁰⁸

⁵⁰² Tamtéž, s. 7.

⁵⁰³ Tamtéž.

⁵⁰⁴ Tamtéž.

⁵⁰⁵ *Vize 2030*, C. d., kap. Zdravotní péče, podkapitola Bod zlomu.

⁵⁰⁶ *Volební program (2017)*, C. d., s. 10.

⁵⁰⁷ Tamtéž.

⁵⁰⁸ Tamtéž.

Název kapitoly: *Bezpečnostní a zahraniční politika – 10 programových bodů*

Zájmy naší země, především *zachování demokratického právního řádu, ochrana lidských práv, svobod a bezpečí obyvatel a hospodářská prosperita* jsou ohroženy *tlakem autoritářských mocností jako Čína nebo Rusko*.⁵⁰⁹ Jako další zdroje ohrožení TOP 09 vnímá například klimatickou změnu, rychlý demografický růst nebo mezinárodní migraci. *Svět se stává i pro naši zemi mnohem rizikovějším*.⁵¹⁰ Pro zajištění svobody a bezpečí obyvatel ČR v tomto rychle se měnícím světě je podle strany nutné zejména rozvíjet a prohlubovat transatlantické vazby a spojení (NATO). Na základě popsané argumentace chápu tato opatření jako prostředek k ochraně vlastní skupiny před vnějším ohrožením, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 2, 6, 9). Kromě bezpečí je ale silně vyzdvihována nutnost bránit svobodu obyvatel (zachování demokratického systému vládnutí, ochrana lidských práv). Proto některá zmíněná opatření řadím rovněž do základu **svoboda/útlak** (b. 2, 9).⁵¹¹

TOP 09 cítí *zodpovědnost [...] za celý demokratický svět*. Proto má v programu silnou pozici podpora demokracie a lidských práv všude, kde jsou tyto hodnoty v ohrožení. Základ **svoboda/útlak** (b. 1, 4, 7-9).⁵¹² Součástí této podpory je navýšení prostředků na humanitární pomoc. Tu vnímám jako přímou pomoc lidem v nouzi, a tedy základ **péče/újma** (b. 4).⁵¹³

Nezařazeny ponechávám body 3, 5 a 10.⁵¹⁴

Podkapitola: *Evropská unie jsme my – 10 programových bodů*

Evropská unie pro TOP 09 představuje společenství, s nímž nás pojí společné hodnoty (lidská práva, demokracie atd.) i zájmy (např. ekonomické). Proto bychom měli cítit a podporovat pocit sounáležitosti s tímto společenstvím a být *hrdými Evropany, kteří si uvědomují úspěch evropské integrace*, a kteří se aktivně podílejí na budování a rozvoji tohoto společenství. Apelováno je zde na pocit sounáležitosti, proto tuto oblast programových bodů řadím do základu **loajalita/zrada** (b. 1-3, 5-7, 10).⁵¹⁵

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 13.

⁵¹⁰ Tamtéž, s. 14.

⁵¹¹ Tamtéž, s. 13.

⁵¹² Tamtéž.

⁵¹³ Tamtéž.

⁵¹⁴ Tamtéž.

⁵¹⁵ Tamtéž, s. 16.

Slib *minimalizace dopadu brexitu na české exportéry a české občany* řadím jako podporu členů vlastní skupiny, pouze jinak definované než v předchozím odstavci, do základu **loajalita/zrada** (b. 4).⁵¹⁶

Jako oblast týkající se svobody interpretuji programový bod odmítající jakékoli omezování základních svobod Unie, jako je například volných pohyb lidí za prací atd. Základ **svoboda/útlak** (b. 9).⁵¹⁷

Nezařazen ponechávám pouze bod 8.⁵¹⁸

Podkapitola: Obrana a armáda – 12 programových bodů

Jako největší bezpečnostní riziko pro ČR vnímá TOP 09 *politické síly zpochybňující základy, na nichž spočívá demokratický systém vládnutí a právního státu. [...] Touto revizionistickou silou je a v nejbližších letech zůstane Rusko*. Základem naší obrany musí být existence profesionálních a dobře vybavených vojenských sil. Programové body směřující k posílení armády ČR řadím jako odkaz na obranu skupiny do základu **loajalita/zrada** (b. 1-5, 9-12).⁵¹⁹

Příslib aktivní participace na vojenských i civilních misích realizovaných našimi spojenci interpretuji jako projev loajality vůči těmto spojencům, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 6).⁵²⁰

Ačkoli vnější ohrožení ČR vnímá strana jako reálnou hrozbu, striktně se staví proti *omezování práv a svobod občanů v důsledku strašení nesprávně odhadnutými riziky*. Základ **svoboda/útlak** (b. 8).⁵²¹

Poslední analyzovaný bod prosazuje nepřípustnost svěřování bezpečnosti státu *do rukou organizací stojících mimo Armádu ČR – milic nebo domobran*. Tento krok interpretuji jednak jako snahu předejít zneužití moci těmito skupinami, tedy základ **svoboda/útlak** (b. 7), jednak jako zdůraznění faktu, že za zajišťování společenského řádu musí být zodpovědní pouze pověřený vykonavatelé státní moci, nikoli samozvané skupiny, které by svou činností monopol státní moci podvraceli. Základ **autorita/podvratnictví** (b. 7).⁵²²

⁵¹⁶ Tamtéž.

⁵¹⁷ Tamtéž.

⁵¹⁸ Tamtéž.

⁵¹⁹ Tamtéž, s. 19.

⁵²⁰ Tamtéž.

⁵²¹ Tamtéž.

⁵²² Tamtéž.

Podkapitola: *Vnitřní bezpečnost* – 8 programových bodů

Prioritou v oblasti vnitřní bezpečnosti je pro TOP 09 prosazení státní moci a práva na celém území ČR. *Nepřipustíme vznik vyloučených lokalit s vlastním „právním“ systémem, v nichž by stát nebyl schopen prosazovat právo.* V souladu s argumentací uvedenou v předchozí kapitole u paramilitárních organizací interpretuji tento bod jako prosazování státní autority a eliminaci jejího podvracení ze strany samozvaných aktérů. V tomtéž smyslu interpretuji také boj proti pravicovému i levicovému extremismu jako boj proti narušování stávajícího společenského řádu. Základ **autorita/podvratnictví** (b. 4, 6, 8).⁵²³

Hrozbu islámského terorismu a opatření k směřující k ochraně před jeho důsledky interpretuji – oproti levicovému nebo pravicovému extremismu – jako ochranu skupiny před vnějším nebezpečím, tedy základ **loajalita/zrada** (b. 2-4).⁵²⁴ Domnívám se, že levicový nebo pravicový extremismus spadá spíše do kategorie podvracení než vnější hrozby, jelikož je páčán především členy vlastní (národnostně definované) skupiny. V kontextu ČR se domnívám, že islámský extremismus je naproti tomu vnímán jako ohrožení skupiny členy jiné nepřátelské skupiny, tedy jako hrozba z vnějšku.

Důležitou oblastí podkapitoly je ochrana obyvatel před omezováním jejich práv a svobod skrze zneužívání pravomocí příslušníků bezpečnostních složek, zejména příslušníků Policie ČR nebo skrze legislativu obsahující zásahy do občanských práv a svobod, prosazovanou ve jménu zajištění větší bezpečnosti. Základ **svoboda/útlak** (b. 1, 5, 7).⁵²⁵

Název kapitoly: *Hospodářská politika*

Podkapitola: *Fiskální politika* – 11 programových bodů

Obsahem většiny programových bodů této kapitoly jsou opatření ke zvýšení efektivity státní správy v oblasti nakládání se státním majetkem a penězi. U těchto bodů neshledávám žádnou vazbu na některý z morálních základů, a proto je ponechávám **nezařazené** (b. 1-3, 5-10).⁵²⁶

⁵²³ Tamtéž, s. 22.

⁵²⁴ Tamtéž.

⁵²⁵ Tamtéž.

⁵²⁶ Tamtéž, s. 25.

Zajištění nastavení spravedlivého systému valorizace důchodů a efektivního výběru daní, včetně spravedlivého zdanění nadnárodních firem, řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 4, 11).⁵²⁷

Podkapitola: Podnikatelské prostředí – 10 programových bodů

Z hlediska teorie morálních základů jsou v této podkapitole zajímavé především programové body stavící se proti *šikaně firem a občanů kontrolními a represivními orgány*. S odkazem na zneužívání moci řadím tyto body do základu **svoboda/útlak** (b. 3, 9).⁵²⁸

Do téhož základu řadím snahu zabránit oligopolům, *aby zneužívaly své postavení na trhu*. Základ **svoboda/útlak** (b. 8).⁵²⁹

Nastavení spravedlivých tržních podmínek, které nebudou zvýhodňovat velké korporace na úkor malých a středních podniků, řadím jako snahu o nastavení férových pravidel do základu **férovost/podvádění** (b. 6).⁵³⁰

Nezařazeny ponechávám body 1-2, 4-5, 7 a 10.⁵³¹

Podkapitola: Energetika - koncept moderní infrastruktury – 7 programových bodů

Zajištění surovinové a energetické bezpečnosti ČR interpretuji jako součást strategie k ochraně vlastní skupiny. Základ **loajalita/zrada** (b. 7).⁵³²

Nastavení férových podmínek pro podnikání v energetice, kde TOP 09 odmítá tolerovat *politické zasahování do rozhodování nezávislého regulátora*, interpretuji jako snahu bránit podvodnému jednání a zvýhodňování jedněch subjektů na úkor druhých. Základ **férovost/podvádění** (b. 6).⁵³³

Prosazování úspor energie a vhodného energetického mixu, založeného na postupném utlumování provozu uhelných elektráren a navýšení podílu obnovitelných zdrojů, je v programu spojeno s ochranou přírody. Jelikož strana kvalitu životního prostředí spojuje

⁵²⁷ Tamtéž.

⁵²⁸ Tamtéž, s. 28.

⁵²⁹ Tamtéž.

⁵³⁰ Tamtéž.

⁵³¹ Tamtéž.

⁵³² Tamtéž, s. 30.

⁵³³ Tamtéž.

s kvalitou lidského života, interpretuji ochranu přírody jako snahu předejít újmě lidí.⁵³⁴
Základ **péče/újma** (b. 1, 3).⁵³⁵

Nezařazený ponechávám body 2, 4 a 5.⁵³⁶

Název kapitoly: *Doprava – 7 programových bodů*

Většina programových bodů této kapitoly se týká technických opatření v rámci dopravní politiky, které nemají vazbu na žádný z morálních základů. Proto je ponechávám **nezařazené** (b. 1-2, 4-6).⁵³⁷

Podporu výstavby rychlých železničních spojení řadím s odkazem na její ekologičnost do základu **péče/újma** (b. 3).⁵³⁸

Programový bod odmítající zvýhodňování státních dopravců před soukromými řadím jako snahu o nastavení férových podmínek do základu **férovost/podvádění** (b. 7).⁵³⁹

Název kapitoly: *Moderní stát*

Podkapitola: *Soudnictví a spravedlnost – 10 programových bodů*

Programové body, jejichž cílem je dosažení vyšší kvality procesu nalézání spravedlnosti v právním státě, kde roli arbitra v otázkách spravedlnosti zastává soud, řadím do základu **férovost/podvádění** (b. 2, 5).⁵⁴⁰

Požadavek posílení odpovědnosti státu za nezákonné udělení pokut chápu jako snahu nastavit férovější systém, kde budou stát a jeho úředníci za svá pochybení trestáni stejně jako občané, pokud se dopustí pochybení. Základ **férovost/podvádění** (b. 3).⁵⁴¹

Jak je zjevné již z předmluvy k tomuto programu, občanské svobody a parlamentní demokracie a právní stát jako jejich záruky jsou pro TOP 09 naprostou prioritou. V souladu s tímto tvrzením jsou následující programové body: *Nepřipustíme zpochybnění systému zastupitelské parlamentní demokracie. Nebudeme navrhopvat ani schvalovat zákony*

⁵³⁴ *Vize 2030*, C. d., kap. Udržitelné životní prostředí, podkapitola Výchozí stav.

⁵³⁵ *Volební program (2017)*, C. d., s. 30.

⁵³⁶ Tamtéž.

⁵³⁷ Tamtéž, s. 32.

⁵³⁸ Tamtéž.

⁵³⁹ Tamtéž.

⁵⁴⁰ Tamtéž, s. 34.

⁵⁴¹ Tamtéž.

*odporující demokratickému právnímu státu. Nedopustíme, aby se stát choval k občanovi jako vrchnost. Proto je přiřazují k základu Základ svoboda/útlak (b. 7-9).*⁵⁴²

Poslední analyzovaný programový bod se staví proti trendu posilování práv dlužníků na úkor věřitelů s argumentem, že *smlouvy se mají plnit* (férovost) a zvýhodňování dlužníka a jeho důsledky představují *neúnosné morální riziko*.⁵⁴³ Základ **férovost/podvádění** (b. 10).⁵⁴⁴

Nezařazeny ponechávám body 1, 4 a 6.⁵⁴⁵

Podkapitola: Informační a komunikační technologie – 7 programových bodů

Předmětem většiny programových bodů této části programu je digitalizace státní správy. Z hlediska předložené analýzy jsou relevantní pouze programové body vyjadřující nepřipustnost využívání těchto technologií ke sledování občanů a omezování jejich práv: *Nepřipustíme zavedení systémů, které nastaví „velkého bratra“*. Digitalizace má naopak vést k veřejnému zpřístupnění dat z veřejných zdrojů. Základ **svoboda/útlak** (b. 5-7).⁵⁴⁶

Nezařazeny ponechávám body 1-4.⁵⁴⁷

Podkapitola: Samospráva a veřejná politika – 8 programových bodů

Zásadní prioritu TOP 09 v této oblasti je transparentnost a *boj proti korupci a zapojení občanů do kontroly hospodaření veřejného sektoru*. Základ **férovost/podvádění** (b. 2, 6).⁵⁴⁸

Nezařazeny ponechávám body 1, 3-5 a 7-8.⁵⁴⁹

Název kapitoly: Občanská společnost, kultura a církev – 8 programových bodů

Kulturní identita, předávaná z generace na generaci, je nesmírně důležitá pro soudržnost odolné společnosti. TOP 09 proto prosazuje podporu předávání hodnot evropské kultury humanismu, vycházejícího z antiky a židovsko-křesťanského duchovního odkazu, na školách, protože tyto hodnoty chápe jako určující pro naši identitu. Zavazuje se také k ochraně *národního kulturního pokladu*, který tvoří odkaz minulých generací ve formě

⁵⁴² Tamtéž.

⁵⁴³ Tamtéž, s. 36.

⁵⁴⁴ Tamtéž, s. 34.

⁵⁴⁵ Tamtéž.

⁵⁴⁶ Tamtéž, s. 37.

⁵⁴⁷ Tamtéž.

⁵⁴⁸ Tamtéž, s. 29.

⁵⁴⁹ Tamtéž.

uměleckých děl i tradic, a k dalším krokům na podporu kultury. S odkazem na posilování společné identity členů skupiny řadím tuto oblast do základu **loajalita/zrada** (b. 1-2, 5, 7).⁵⁵⁰

Do oblasti posilování svobody řadím ochranu nezávislosti médií veřejné služby před politickými tlaky, neboť svoboda slova a informovanost občanů patří k pilířům demokracie. Do stejné oblasti podle mého soudu patří prosazování spolupráce státu s reprezentanty občanské společnosti, kteří mají být vnímáni jako *cenný partner státní moci a samospráv*, protože tato spolupráce zajišťuje *pevnější a stabilnější demokracii*.⁵⁵¹ Základ **svoboda/útlak** (b. 3, 8).⁵⁵²

Poslední analyzovaný bod se týká podpory církví *v jejich celospolečensky prospěšné činnosti v oblasti vzdělávání, zdravotní a sociální služby*. Takto zdůvodněná podpora mě vede k interpretaci ve smyslu podpory péče o trpící, spíše než ve smyslu podpory církve jako náboženské instituce. Základ **péče/újma** (b. 4).⁵⁵³

Nezařazen ponechávám pouze bod 6.⁵⁵⁴

Název kapitoly: Udržitelné životní prostředí – 8 programových bodů

Prioritou TOP 09 v oblasti ochrany životního prostředí je boj s klimatickou změnou, posílení schopnosti krajiny zadržovat vodu (boj se suchem), zamezení ničení zemědělské půdy a zachování biologické rozmanitosti. Jediným uvedeným argumentem strany, který potřebu chránit přírodu vysvětluje, nikoli pouze konstatuje, je poukaz na závislost kvality lidského života na kvalitě životního prostředí.⁵⁵⁵ Tento argument interpretuji jako snahu předejít újmě, způsobené dopady klimatické změny a ničením životního prostředí. Základ **péče/újma** (b. 1-4, 6-8).⁵⁵⁶

Nezařazen ponechávám pouze bod 5.⁵⁵⁷

⁵⁵⁰ Tamtéž, s. 41.

⁵⁵¹ Tamtéž, s. 42.

⁵⁵² Tamtéž, s. 41.

⁵⁵³ Tamtéž.

⁵⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵⁵ *Vize 2030*, C. d., kap. Udržitelné životní prostředí, podkapitola Výchozí stav.

⁵⁵⁶ Tamtéž, s. 43.

⁵⁵⁷ Tamtéž.

Název kapitoly: *Zemědělství a venkov* – 10 programových bodů

Hlavním tématem kapitoly je *zajištění kvalitních a bezpečných potravin* a podpora udržitelného a ekologického zemědělství. Tuto snahu jak o kvalitu potravin, tak o ekologické zemědělství vnímám jako ochranu před újmou způsobenou jejich absencí. Základ **péče/újma** (b. 1-2, 4, 6-7, 9).⁵⁵⁸

Programový bod explicitně uvádějící, že strana nepřipustí *šikanu malých zemědělců*, řadím, s odkazem na zneužití moci (šikana), do základu **svoboda/útlak** (b. 10).⁵⁵⁹

Nezařazeny ponechávám body 3, 5 a 8.⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ Tamtéž, s. 44.

⁵⁵⁹ Tamtéž.

⁵⁶⁰ Tamtéž.

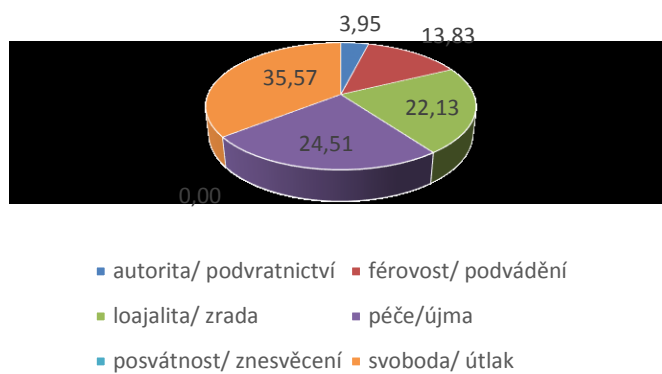
3.10.1 Shrnutí analýzy TOP 09

V programu TOP 09 bylo možné zařadit do některého z morálních základů 95 programových bodů (64,19 %), které jsem pro potřeby analýzy dále rozčlenil na 111 analyzovaných výroků. Po zohlednění váhy zařazených výroků je z tabulky č. 11 patrné, že největší důraz ve svém programu klade strana na základ svoboda/útlak. S velice podobným výsledkem se na druhém a třetím místě umístily základy péče/újma a loajalita/zrada. S jistým odstupem od předchozí dvojice i od sebe navzájem následují základy férovost/podvádění a autorita/podvratnictví. Morální základ posvátnost/znesvěcení není zastoupen vůbec.

TOP 09				
celkem b.	zařazených	%	nezařazených	%
148	95	64,19	53	35,81
	standard. b. (váha 1)	prioritní b. (váha 1,5)	celková váha	%
autorita/ podvratnictví	5	0	5	3,95
férovost/ podvádění	16	1	17,5	13,83
loajalita/ zrada	28	0	28	22,13
péče/újma	31	0	31	24,51
posvátnost/ znesvěcení	0	0	0	0,00
svoboda/ útlak	0	30	45	35,57
celkem	111		126,5	100,00

Tabulka 11

Zastoupení morálních základů v programu TOP 09
pro volby do PS ČR 2017 (%)

Graf 10

4 Vyhodnocení analýzy vybraných volebních programů pro volby do PS ČR 2017

4.1 Vyhodnocení vztahu mezi volebním výsledkem vybraných stran a zastoupením morálních základů v jejich volebním programu

Cílem předložené práce je v první řadě otestovat hypotézu, že čím širší a vyváženější spektrum morálních základů převzatých z teorie morálních základů Jonathana Haidta strana ve svém programu reflektuje, tím širší spektrum voličů má šanci zaujmout a tím lepší bude její volební výsledek. Výzkum byl proveden na volebních programech vybraných stran (ANO 2011, ČSSD, ODS, SPD, TOP 09, KDU-ČSL, KSČM, STAN, Česká pirátská strana a Strana zelených) pro volby do PS 2017.

V rámci testování této hypotézy jsem nejprve analyzoval zastoupení jednotlivých morálních základů v programech vybraných stran tak, že jsem výroky obsažené v jednotlivých programových bodech přiřazoval ke vhodným morálním základům (viz kap. *Analýza vybraných volebních programů*). Ze získaných výsledků jsem následně stanovil procentuální podíl jednotlivých základů na celkovém počtu zařazených výroků (viz podkapitoly *Shrnutí analýzy*). Předmětem této kapitoly je porovnání a vyhodnocení takto získaných dílčích výstupů předchozí analytické práce.

Následující rozbor postupu při zpracování dat získaných na základě předchozí kvalitativní analýzy volebních programů se vztahuje k tabulce 12. V rámci konkrétního morálního základu (např. autorita/podvratnictví) porovnávám hodnoty procentuálního podílu tohoto základu na zařazených výrociích napříč všemi zkoumanými stranami. Následně stranám uděluji bodové hodnocení vyjadřující výsledek strany ve vzájemném srovnání. Výše bodového hodnocení závisí jednak na pořadí strany, jednak na tom, kolik dalších stran v daném základu skórovalo. Má-li například všech deset stran nenulový výsledek procentuálního podílu konkrétního morálního základu na zařazených výrociích, je straně s jeho nejvyšší hodnotou uděleno deset bodů, druhá strana v pořadí získá devět bodů atd. V případě, že v daném základu skóruje například pouze šest stran, začíná bodové hodnocení pro stranu s nejvyšší hodnotou na šesti bodech, druhá v pořadí získává pět bodů atd. Všechny

strany, které v daném základě neskórovaly, dostávají nula bodů. Body získané v jednotlivých morálních základech jsou na závěr sečteny. Cílem toho postupu je stanovit, která strana má nejlepší poměr jednotlivých morálních základů. Z logiky popsaného postupu vyplývá, že aby strana dosáhla co nejvyššího bodového hodnocení, musí být zastoupení morálních základů v jejím programu vyvážené tak, aby její umístění v každém základu bylo mezi těmi lepšími. Nestačí pouze zvítězit v jednom nebo ve dvou základech, pokud je výsledek strany v těch ostatních nízký.

Srovnání výsledků analýzy volebních programů vybraných stran pro volby do PS ČR 2017													
strana	autorita/ podvratnictví	body	férovost/ podvádění	body	loajalita/ zrada	body	péče/újma	body	posvátnost/ znesvěcení	body	svoboda/ útlak	body	celkem
ANO	6,53	7	14,90	5	30,00	10	36,73	7	0,00	0	11,84	2	31
ČSSD	0,54	1	11,65	3	15,18	4	54,47	10	0,00	0	18,16	4	22
KDU	8,50	8	11,34	2	25,10	7	34,82	6	17,81	4	2,43	1	28
KSČM	3,38	5	17,72	8	13,08	3	29,54	5	0,84	1	35,44	7	29
ODS	2,48	4	28,48	10	20,12	5	10,53	1	6,81	3	31,58	6	29
PS	1,33	3	27,24	9	5,98	1	13,95	3	0,00	0	51,50	10	26
SPD	10,26	9	15,38	6	26,92	9	12,82	2	3,85	2	30,77	5	33
STAN	0,55	2	16,57	7	26,52	8	40,33	8	0,00	0	16,02	3	28
TOP	3,95	6	13,83	4	22,13	6	24,51	4	0,00	0	35,57	8	28
SZ	0,00	0	9,76	1	7,15	2	42,60	9	0,00	0	40,49	9	21

Tabulka 12

Při čtení předešlého odstavce a pohledu na tabulku č. 12 se lze pozastavit nad rozdíly v bodování jednotlivých základů. Konkrétně mám na mysli základ autorita/podvratnictví a posvátnost/znesvěcení. Na tomto místě bych se rád pokusil vysvětlit své motivace pro tyto úpravy. Jak bylo popsáno již v kapitolách obecně představujících teorii morálních základů, genetické naprogramování lidského mozku funguje, co se týče morálních základů, tak, že pro takto naprogramovanou mysl je jednodušší osvojit si hodnoty spojené s daným morálním základem než osvojit si hodnoty, které nemají v našem mozku předpřipravenou vhodnou

matrici. Pouhá existence morálních základů proto automaticky neznamená, že je citlivost našeho vnímání na podněty aktivující tyto morální základy plně rozvinuta. Citlivost na zmíněné podněty je závislá na mnoha faktorech. Mezi ty nejzásadnější patří kulturní kontext konkrétního regionu. Z toho důvodu má například jedinec žijící v převážně individualistické společnosti, citlivé na zachování autonomie jedince (euroatlantický kulturní prostor), méně rozvinutou citlivost na základ autorita/podvratnictví než jedinec žijící ve více sociocentrické společnosti.⁵⁶¹ Z tohoto důvodu považují za relevantní zohlednit míru, s jakou je daný morální základ v ČR akcentován. Pokud tedy některá ze stran konkrétní morální základ ve svém programu vůbec neakcentuje, snížíím jeho celkovou bodovou hodnotu o jeden bod za každý takový případ, čímž upravím jeho relativní hodnotu. U základu posvátnost/znesvěcení proto nezačíná bodové hodnocení na desítce, ale na čtyřce, protože pouze čtyři strany tento základ ve svých programech akcentují.

V následující tabulce je bodové hodnocení, kterého strany dosáhly na základě poměru zastoupení morálních základů ve svém programu, porovnáno s jejich pořadím ve volbách do Poslanecké sněmovny České republiky v roce 2017. Na základě interpretace tohoto srovnání je ověřena platnost hypotézy o vlivu zastoupení morálních základů v programu strany na její volební výsledek.

Srovnání výsledků			
Analýza volebních programů 2017		Volby do PS ČR 2017⁵⁶²	
strana	bodové skóre	strana	v %
SPD	33	ANO	29,64
ANO	31	ODS	11,32
ODS	29	PS	10,79
KSČM	29	SPD	10,64
KDU	28	KSČM	7,76
TOP	28	ČSSD	7,27
STAN	28	KDU	5,8
PS	26	TOP	5,31
ČSSD	22	STAN	5,18
SZ	21	SZ	1,46

Tabulka 13

⁵⁶¹ GRAHAM, Jasse a col. *Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism*. C. d., s. 9.

⁵⁶² Český statistický úřad [online] [cit. 2020-04-27]. Dostupné online z WWW: <<https://www.volby.cz/pls/ps2017nss/ps2?xjazyk=CZ>>.

Již při prvním zběžném pohledu na tabulku č. 13 je zřejmé, že mezi volebním výsledkem stran a bodovým skóre, které získaly na základě vyhodnocení předložené analýzy, není jednoznačná korelace. Je samozřejmé, že preference voličů jsou ovlivňovány celou řadou dalších faktorů. Proto jsem jednoznačnou korelaci ani neočekával. Výsledek srovnání ale není prost některých pozoruhodných souvislostí, které zasluhují hlubší rozbor a interpretaci.

Podíváme-li se například na krajní póly srovnání, uvidíme přesvědčivou shodu mezi volebním výsledkem Strany zelených a jejich bodovým skóre. Na opačném pólu pak můžeme vidět přibližnou shodu výsledů ANO, které se ve volbách umístilo na prvním místě, ve výsledcích analýzy pak na druhém místě. Strana zelených dosáhla velmi vysokého bodového skóre v morálních základech péče/újma a svoboda/útlak (v obou skončila druhá). V ostatních základech však skončila poslední nebo předposlední, s výjimkou základu loajalita/zrada, kde skončila osmá. V tomto kontextu je důležité zmínit, že většina programových bodů v programu Strany zelených, které byly zařazeny do základu loajalita/zrada, se týkala aktivizace vědomí skupinové sounáležitosti na nadnárodní, nejčastěji evropské (EU) úrovni, nikoli na úrovni národní. Projevuje se zde příklon k univerzalizmu typickému pro liberální strany, jak je definuje Haidt (viz kapitola 1. 4 Liberálové versus konzervativci). Jedním z možných důsledků tohoto univerzalizmu je, že často je předmětem zájmu ve všech popsanych morálních základech pro liberální strany a voliče spíše lidstvo jako celek. Konzervativní strany a voliči naopak svou citlivost vůči morálním základům častěji omezují na členy vlastní, především nacionálně definované skupiny. Programové body v programu Zelených, které apelují na více univerzálně pojatou sounáležitost, proto pravděpodobně nebudou účinné při aktivaci morálního základu loajalita/zrada u konzervativněji naladěných voličů. ANO oproti Straně zelených získalo velice vyrovnané bodové skóre ve většině morálních základů, s výjimkou základů posvátnost/znesvěcení a svoboda/útlak, kde se umístilo na dolních příčkách hodnocení.

Další shodou s ústřední hypotézou, která stojí za pozornost, je výsledek stran TOP 09, STAN a KDU-ČSL. Tyto strany ve volbách do PS ČR 2017 skončily s velice podobným výsledkem. Všechny získaly necelých 6 % hlasů a na základě mé analýzy se s 28 body umístily na stejném místě. Při bližším pohledu na data v tabulce č. 12 a 14, se však nezdá,

že příčinou této shody je pouze blízký morální profil těchto stran, alespoň porovnáme-li výsledky dat KDU-ČSL na jedné straně s TOP 09 a STAN na straně druhé. Naopak srovnáváme-li pouze TOP 09 a STAN, je podle mě podobnost morálního profilu relevantním faktorem dosažení velice podobného volebního výsledku (rozdíl mezi těmito stranami byl pouhých 0,13 % hlasů). Vzhledem ke koaliční minulosti STAN a TOP 09 není překvapivé, že se tyto strany pohybují v podobném hodnotovém rámci a cílí na podobnou skupinu voličů. Zde se také potvrzuje hypotéza o malé rozlišovací schopnosti aplikované metodologie při analýze hodnotově blízkých stran. Podrobnosti ohledně morálního profilu těchto stran budou popsány v následující kapitole.

Nyní se zastavme u výsledku Svoboda a přímá demokracie. Ve vyhodnocení mé analýzy skončila tato strana na prvním místě, kdežto ve volbách do Poslanecké sněmovny ČR 2017 se umístila až na místě čtvrtém. Na první pohled nekompatibilní výsledek je pro jeho správnou interpretaci nutné zasadit do širšího kontextu. V první řadě si všimněme, že ačkoli se SPD ve volbách umístila až na zmíněném čtvrtém místě, získala 10,64 % hlasů. Porovnáme-li tento výsledek s výsledky ODS, která skončila druhá s 11,32 %, a s Pirátskou stranou, která skončila třetí se 10,79 %, není mezi těmito třemi stranami vlastně příliš významný rozestup. Z toho důvodu není výsledek SPD oproti těmto stranám ve vyhodnocení analýzy závažným důkazem neplatnosti ústřední hypotézy. Jinak je tomu, porovnáme-li výsledek SPD s ANO. Rozdíl ve volebním výsledku těchto stran je plných 19 %. Na tomto místě je třeba vzít v potaz extrémně populistický charakter SPD, který se projevuje mimo jiné i formou a obsahem analyzovaného volebního programu (viz analýza programu SPD). Program SPD je rozsahem řádově jinde, než programy ostatních stran (27 versus 100-400 programových bodů). Zařazené programové body velice explicitně odkazují k jednotlivým morálním základům, s čímž se pojí skutečnost, že je to jediný program, kde bylo možné zařadit 100 % všech vyjádření. Vezmeme-li tedy z hlediska teorie morálních základů v potaz mimořádně šikovně postavený program (daný populistickým charakterem strany) a předpoklad, že pro řadu voličů je SPD pro svůj místy až extrémistický charakter nepřijatelná, je možné chápat volební výsledek této strany jako kompromis mezi oběma popsány faktory. Jinými slovy, ačkoli strana neskončila ve volbách na prvním místě, jak by napovídal výsledek analýzy, dopadla i tak vlastně velice dobře, když se umístila na úrovni druhé ODS či třetí Pirátské strany. Nesoulad výsledku analýzy a volebního výsledku je také do značné

míry možné připsat na vrub populistickému charakteru této strany. Na základě předložené argumentace se nedomnívám, že výsledek srovnání pozice SPD v obou posuzovaných oblastech je důkazem pro neplatnost mé ústřední hypotézy.

Výsledky srovnání volebního výsledku a analýzy závislosti volebního chování na stimulaci morálních základů je možné interpretovat i obšírněji než na základě posouzení výsledků jednotlivých stran. Podíváme-li se například na prvních pět míst obou hodnocení, zjistíme že v první pětce se v obou případech objevují strany ANO, KSČM, ODS, SPD, tedy čtyři z pěti. Tuto skutečnost považuji za významný argument na podporu hypotézy o vlivu zastoupení širokého spektra morálních základů ve volebních programech stran na jejich volební výsledek.

Zde se dostáváme ke stranám, jejichž výsledek ve srovnávaných souborech dat je velice rozporuplný. V první řadě se jedná o Pirátskou stranu. Ta skončila ve volbách do PS ČR 2017 na třetím místě, kdežto na základě provedené analýzy se umístila až osmá, tedy úplně na opačném pólu. Program Pirátské strany je zaměřen na velice úzký profil morálních základů. Na prvním místě se strana umístila v základu svoboda/útlak. V základu férovost/podvádění se umístila na místě druhém. Ve všech ostatních základech se pak strana umístila na spodních příčkách hodnocení. Pokus o fundovanou interpretaci tohoto výsledku by vyžadoval identifikaci a analýzu řady dalších proměnných, což není v možnostech předložené práce. Proto zůstanu u konstatování, že výsledek srovnání analýzy volebního programu PS a jejího umístění ve volbách do PS ČR 2017 nekoresponduje s hypotézou o vlivu širokého spektra zastoupení morálních základů v programu strany na její volební výsledek.

Druhou stranou s problematičtější výsledkem srovnání volebního výsledku a výsledku analýzy je ČSSD. Ve volbách do PS ČR 2017 se strana umístila se 7,27 % hlasů na šestém místě, kdežto v rámci analýzy skončila na místě devátém. Jediným základem, kde strana dosáhla vysokého bodového zisku je péče/újma, kde skončila na prvním místě. Jako indicie k interpretaci tohoto výsledku může sloužit porovnání s volebním výsledkem strany ve volbách do Poslanecké sněmovny ČR v roce 2013, kdy ČSSD získala 20,45 % hlasů⁵⁶³ při

⁵⁶³ Český statistický úřad [online] [cit. 2020-04-30]. Dostupné online z WWW: <<https://www.volby.cz/pls/ps2013/ps2?xjazyk=CZ>>.

velice podobné volební konkurenci. To znamená, že 7,27 % hlasů z roku 2017 je v tomto srovnání možné interpretovat jako výraz vytrvalého poklesu preferencí strany, která měla na své straně dlouholetou tradici spojenou s existencí stabilní voličské základny. Pro ověření této teze by bylo nutné porovnat zastoupení morálních základů v programu strany pro volby do Poslanecké sněmovny ČR v letech 2013 a 2017, které by ukázalo, zda se morální profil strany mezi oběma volbami výrazně proměnil směrem k užšímu zastoupení morálních základů. Jelikož však taková analýza není součástí předložené práce, nezbývá mi, než – stejně jako u Pirátské strany – konstatovat, že výsledek srovnání analýzy volebního programu ČSSD a jejího umístění ve volbách do Poslanecké sněmovny ČR 2017 nekoresponduje s hypotézou o vlivu širokého spektra zastoupení morálních základů v programu strany na její volební výsledek.

Nyní se podívejme, jak by vypadalo srovnání uvedené v tabulce č. 13, pokud bychom Pirátskou stranu a ČSSD z hodnocení vyřadili. Odstraněním nesourodých prvků se srovnání zbývajících stran stane přehlednějším a nabídne další zajímavé výsledky. V tomto srovnání je korelace mezi výsledky analýzy a voleb poměrně jasně patrná. Kromě SPD, jejíž specifickou pozici v rámci analýzy jsem popsal výše, se každá strana nachází maximálně jednu pozici od umístění ve druhé kategorii.

Srovnání výsledků			
Analýza programů 2017		Volby do PS ČR 2017	
strana	bodové skóre	strana	v %
SPD	33	ANO	29,64
ANO	31	ODS	11,32
ODS	29	SPD	10,64
KSČM	29	KSČM	7,76
KDU	28	KDU	5,8
TOP	28	TOP	5,31
STAN	28	STAN	5,18
SZ	21	SZ	1,46

Tabulka 14

Na základě srovnání výsledků analýzy poměru zastoupení morálních základů ve volebních programech vybraných stran pro volby do Poslanecké sněmovny ČR 2017 a volebního výsledku těchto stran v týchž volbách jsem dospěl k následujícímu závěru. Hypotéza o vlivu širokého zastoupení morálních základů v programu politické strany na její volební výsledek se na základě mnou provedené analýzy jeví jako relevantní, byť ne bez výhrad. Morální nastavení lidské mysli popsané v teorii morálních základů Jonathana Haidta tvoří pouze jakési biologické základy, na nichž je pod vlivem nesčetného množství dalších faktorů možné budovat přesvědčení, hodnoty a ideologie. Morální základy lidské mysli nemusí s těmito přesvědčeními, hodnotami a ideologiemi korespondovat. Mohou s nimi být dokonce v přímém rozporu. Teorie morálních základů pouze tvrdí, že je snazší a efektivnější budovat tyto koncepty tak, aby byl jejich obsah s morálními základy v souladu. Takové koncepty se pak šíří snadněji a efektivněji než konkurenční koncepty, které nemají oporu v evolučním nastavení lidské morálky.⁵⁶⁴ Přesto je výsledek voleb ovlivněn celou řadou faktorů nad rámec vlivu morálních základů. Orientace na komplexní zastoupení morálních základů se však zdá být relevantním faktorem ovlivňujícím úspěšnost volební strategie. Takový výsledek podle mého mínění svědčí ve prospěch relevantnosti morálních základů jako analytické kategorie fungování politického systému zejména s důrazem na programy politických stran.

⁵⁶⁴ GRAHAM, Jasse a kol. *Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism*. C. d., s. 9.

4.2 Klasifikace vybraných stran v rámci konzervativně-liberálního hodnotového spektra

V jednom v úvodu popsáných výzkumů Haidt zkoumá, zda existuje nějaká korelace mezi tím, do jaké míry se respondent cítí být spíše konzervativcem, nebo liberálem, a tím, jaké morální základy jsou pro něj důležité (chápejme ve smyslu rozvinuté). Závěrem tohoto výzkumu bylo ztotožnění základů autorita/podvratnictví, loajalita/zrada a posvátnost/znesvěcení téměř výlučně s konzervativní morálkou, kdežto základy péče/újma a férovost/podvádění indikovaly u respondenta příklon k liberální morálce.⁵⁶⁵ V této části své práce používám podobnou metodu k určení pozice analyzovaných politických stran v rámci takto vymezeného liberálně-konzervativního hodnotového spektra. Na základě toho, na které morální základy klade daná strana důraz, ji v porovnání s ostatními zařazuji na vhodné místo v rámci tohoto spektra. Nejprve se však blíže podívejme na výše nastíněné vazby mezi konzervativní a liberální morálkou a morálními základy. Základy autorita/podvratnictví, loajalita/zrada a posvátnost/znesvěcení jsou téměř výhradně doménou konzervativců a nalézají jen slabou odezvu u liberálů. Liberálové mají navíc tendenci považovat některé projevy těchto základů, jako například vlastenectví nebo úctu k řádu, za rizikové nebo vysloveně negativní jevy.⁵⁶⁶ Naproti tomu základ férovost/podvádění a péče/újma akcentují jak liberálové, tak konzervativci, ovšem liberálové na ně kladou větší důraz. V uvedeném výčtu chybí základ svoboda/útlak. Popsaný vztah byl totiž zkoumán ještě před zavedením tohoto základu. S jeho nástupem doznal obsah základu férovost/podvádění změny. Dříve do něj Haidt řadil férovost ve smyslu proporcionality, kterou vyznávali spíše konzervativci, a férovost ve smyslu rovnosti, kterou vyznávali spíše liberálové.⁵⁶⁷ Rovnost se však přesunula do základu svoboda/útlak, jelikož podle Haidta je primárním cílem požadavku rovnosti předcházení zneužívání moci (omezování svobody), které je důsledkem situace, v níž je jedna skupina lidí postavena nad druhou.⁵⁶⁸ Jak je blíže popsáno výše, při zahrnutí rovnosti do tohoto základu Haidt vychází z poznatků Christophera Boehma, který se ve své práci zabývá evolucí rovnostářského

⁵⁶⁵ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 201.

⁵⁶⁶ Tamtéž, s. 200.

⁵⁶⁷ Tamtéž, s. 177.

⁵⁶⁸ Tamtéž, s. 220.

chování.⁵⁶⁹ Základ férovost/podvádění se v důsledku toho přesouvá z liberální části spektra více do středu, jelikož odpor k podvádění konzervativci s liberály sdílejí. Základ svoboda/útlak je akcentován opět jak liberály, tak konzervativci, i když jej každá skupina vnímá odlišně.

V tabulce č. 15 zohledňuji vždy pouze určitou sadu morálních základů, abych stanovil příklon jednotlivých stran k liberální nebo konzervativní straně hodnotového spektra. V levé části tabulky je pořadí stran stanoveno na základě součtu bodů získaných pouze v základech autorita/podvratnictví, loajalita/zrada a posvátnost/znesvěcení, které jsou téměř výhradně doménou konzervativců. Čím vyšší bodový zisk zde strana získá, tím více se kloní ke konzervativnímu pólu. Pro kontrolu získaných údajů je v pravé části tabulky uvedeno bodové pořadí stran na základě součtu základů péče/újma a svoboda/útlak. Základ péče/újma jsem zvolil, jelikož je doménou zejména liberálů. U základu svoboda/útlak není volba tak jednoznačná. Podle Haidta kladou konzervativci důraz na svobodu v osobním smyslu, tedy ve smyslu co největší svobody nakládat se svým životem podle svého uvážení. Liberálové naproti tomu vnímají svobodu více univerzálně, jako boj proti diskriminaci znevýhodněných a bezmocných obecně, stejně jako proti zneužívání moci.⁵⁷⁰ Na liberální stranu politického spektra jsem základ svoboda/útlak zařadil domnívaje se, že jde do značné míry o protiklad ke konzervativním hodnotám řádu a úctě k hierarchii (autorita/podvratnictví). Ačkoli je tedy tento základ sdílen oběma skupinami, jsem přesvědčen, že jeho těžiště je výrazně na straně liberální části politického spektra, jelikož je v přímém rozporu s hodnotami, které jsou stěžejní pro konzervativní část politického spektra. Základ férovost/podvádění v této části analýzy nezohledňuji. Jak uvádím výše, jeho středová pozice podle mého názoru neindikuje výrazný příklon na žádnou stranu.

Jak je ze srovnání v tabulce č. 15 patrné, obě části tabulky jsou do značné míry kompatibilní a jejich výsledky se tudíž navzájem potvrzují. Zajímavým prvkem je neměnná pozice SPD a Strany zelených na krajních pólech spektra. SPD na základě tohoto srovnání ohraničuje konzervativní pól hodnotového spektra a Strana zelených liberální pól. Ostatní strany se tedy pohybují někde na škále vymezené těmito dvěma stranami. Dalším zajímavým výsledkem

⁵⁶⁹ BOEHM, Christopher. *Hierarchie v pralesích: evoluce rovnostářského chování*. C. d.

⁵⁷⁰ HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli*. C. d., s. 220.

srovnání je totožné zastoupení prvních čtyř stran v pravé části tabulky, která hodnotí konzervativnost, s jejich umístěním na spodních čtyřech příčkách levé části, která hodnotí liberálnost. Strany ANO, KDU-ČSL, ODS a SPD se na základě této analýzy nacházejí jednoznačně na konzervativní straně spektra. To samé v obráceném gardu platí pro strany ČSSD, KSČM, Pirátskou stranu a Stranu zelených, které se jednoznačně nacházejí na liberální straně spektra. Pozice TOP 09 a STAN ve středu spektra potvrzuje podobnost jejich morálního profilu, zmíněnou v předchozí kapitole. Tato pozice neumožňuje jejich jednoznačné zařazení na některou ze stran, a proto zůstanu u konstatování, že tyto strany se z hlediska svého morálního profilu nacházejí na pomezí liberálně-konzervativního hodnotového spektra.

Konzervativní akcent		Liberální akcent	
aut., loa., posv.		péče, svoboda	
strana	body	strana	Body
SPD	20	SZ	18
KDU	19	ČSSD	14
ANO	17	PS	13
ODS	12	KSČM	12
TOP	12	TOP	12
STAN	10	STAN	11
KSČM	9	ANO	9
ČSSD	5	KDU	7
PS	4	ODS	7
SZ	2	SPD	7

Tabulka 15

Výsledky představené v této kapitole možná nejsou překvapivé pro toho, kdo je alespoň zběžně seznámen s politickými reáliemi ČR. Z hlediska zkoumání analytické hodnoty teorie morálních základů Jonathana Haidta mi však nepřijdou bezvýznamné právě proto, že výsledky analýzy postavené na základě této teorie odpovídají jiným hodnocením popsané problematiky. Takový výsledek je dalším dílčím důkazem ve prospěch relevantnosti morálních základů jako analytické kategorie.

Závěr

Cílem předložené práce bylo zkoumání analytického potenciálu morálních základů, které jsou základní analytickou kategorií teorie morálních základů amerického sociálního psychologa Jonathana Haidta, při analýze volebního chování. Tato potenciálně široká problematika byla zúžena na otázku vztahu mezi volebními výsledky konkrétních v úvodu vymezených politických stran a zastoupením základů morálky v jejich volebních programech, to vše na příkladu voleb do Poslanecké sněmovny ČR v roce 2017. Hlavní hypotézou této práce bylo, že čím větší spektrum morálních základů politická strana svým programem oslovuje, tím větší jsou její šance na dosažení dobrého volebního výsledku. Pro účely zkoumání této hypotézy jsem nejprve provedl analýzu všech programových bodů ve volebních programech zvolených stran. Tyto programové body, respektive výroky v nich obsažené, jsem na základě jejich obsahu přiřadil k jednotlivým morálním základům. Na základě takto získaných dat jsem porovnal míru zastoupení morálních základů mezi vybranými politickými stranami (tabulka 12) a sestavil jejich pořadí od strany s nejlepším poměrem zastoupení morálních základů ke stranám, jejichž profil morálních základů byl velmi úzký. Toto pořadí jsem porovnal s volebním výsledkem těchto stran (tabulka 13). Ačkoli korelace mezi volebním výsledkem politických stran a zastoupením morálních základů nebyla stoprocentní, výsledná data podle mého názoru do značné míry podporují hypotézu o pozitivním vlivu širokého spektra morálních základů na volební výsledek. Získaný morální profil byl také využit k zařazení politických stran na konzervativně-liberální hodnotové škále. Ta může být vnímána jako doplněk či alternativa k tradičnímu pravolevému členění, které je v ČR poměrně rozšířené.

Na základě výsledků předložené analýzy poměru zastoupení morálních základů v programech zvolených stran se domnívám, že morální základy se pro zkoumání volebního chování jeví jako potenciálně relevantní analytická kategorie. Pro silnější potvrzení tohoto závěru by však bylo nutné další zkoumání a testování. V tomto směru by se v první řadě nabízelo rozšíření o obdobnou analýzu dalších voleb. Dalším možným směrem bádání jsou také obdobně orientované analýzy zastoupení morálních základů v dalších mediálních výstupech politických stran, jako jsou například televizní předvolební debaty. Komparace

výsledků takovýchto dílčích analýz by bylo přínosné pro zlepšení vypovídací hodnoty tohoto typu zkoumání.

5 Literatura a další zdroje

- BOEHM, Christopher. *Hierarchie v pralesích: evoluce rovnostářského chování*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2020.
- DAVISON, James, Hunter. *Culture Wars: The Struggle to Define America*. New Your: Basic Books, 1991.
- GRAHAM, J.; HAIDT, J.; NOSEK, B. Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2009, vol. 96, s. 1029–46.
- GRAHAM, Jasse.; HAIDT, Jonathan; KOLEVA, Sena; MOTYL, Matt; IYER, Ravi; WOJCIK, P. Sean; DITTO, H. Peter. Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism. *Advances in Experimental Social Psachology*. 2012, vol. 47, s. 55–130.
- HAIDT, Jonathan. *Hypotéza štěstí: hledání moderních pravd ve staré moudrosti*. Praha: Dokořán, 2014.
- HAIDT, Jonathan. *Morálka lidské mysli: proč lidstvo rozděluje politika a náboženství*. Praha: Dybbuk, 2013.
- HAIDT, Jonathan. The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*. 2001, vol. 108, s. 814–34.
- HAIDT, Jonathan; KOLLER, H. Silvia; DIAS, G. Maria. Affect, Culture, and Morality, or Is It Wrong to Eat Your Dog. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1993, vol. 65 (4), s. 613–628.
- JOST, T. John. Left and Right, Right and Wrong: The politics of Morality [online]. Dostupné online z WWW: <<https://themonkeycage.org/wp-content/uploads/2012/09/Jost-book-review-of-Haidt-for-the-Monkey-Cage.pdf>>.
- MARKOŠ, Anton. Úvodní slovo – všechno je epigenetika? *Vesmír* [online]. 2015. Dostupné z WWW: <<https://vesmir.cz/cz/on-line-clanky/2015/02/uvodni-slovo-vsechno-je-epigenetika.html>>.
- MARKOŠ, Anton. Úvodní slovo – všechno je epigenetika? *Vesmír* [online]. 2015. Dostupné z WWW: <<https://vesmir.cz/cz/on-line-clanky/2015/02/uvodni-slovo-vsechno-je-epigenetika.html>>.
- PALEČEK, Martin. *Antropologové v pasti: mezi přírodou a kulturou*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017.
- RICHERSON, Peter J. a BOYD, Robert. *V genech není všechno, aneb, Jak kultura změnila evoluci člověka*. Praha: Academia, 2012.
- WAAL, Frans de. *Dobráci od přírody*. Praha: Academia, 2006.

Volební programy pro volby do poslanecké sněmovny České republiky v roce 2017:

Černé na bílém. (Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny 2017) [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.pirati.cz/program/psp2017.html>>.

Demokracii a svobodu – Už nikdy o nás bez nás (Volební program 2017) [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.spd.cz/novinky/tomio-okamura-volebni-program-hnuti-spd-2017>>.

Dobrá země pro dobrý život. Volební program ČSSD pro volby 2017 [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.cssd.cz/data/files/program-210x210-seda.pdf>>.

Chceme vrátit stát zodpovědným občanům (Program STAN 2017) [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.starostove-nezavisli.cz/volby/archiv/parlamentni-volby-2017/volebni-program>>.

Jsme váš hlas! Mír ve světě, spravedlnost a bezpečí doma [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.kscm.cz/cs/nase-strana/program/volebni-program-do-ps-pcr-2017-2021>>.

Silný program pro silné Česko. 190 kroků pro lepší život. (Duben 2017) [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.ods.cz/volby2017/program>>.

Ted' nebo nikdy. Ten jediný program, který potřebujete (Program hnutí ano pro volby do Poslanecké sněmovny 2017) [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.anobudelip.cz/file/edee/2017/09/program-hnuti-ano-pro-volby-do-poslanecke-snemovny.pdf>>.

Volební program (2017) [online] [cit. 2020-04-13]. Dostupné online z WWW: <<https://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2017>>.

Volební program zelených. Pro volební období 2017-2021 [online] [cit. 2020-04-08]. Dostupné online z WWW: <<https://www.zeleni.cz/program/>>.

Zodpovědně pro společný domov. Řešení pro tři generace a jednu společnou budoucnost České republiky. (Volební program KDU-ČSL pro sněmovní volby v roce 2017) [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.kdu.cz/o-nas/dokumenty/volebni-programy>>.

Další online zdroje:

4 pilíře [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.ods.cz/program>>.

Český statistický úřad [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.czso.cz>>.

Dlouhodobý program [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.pirati.cz/program/strana.html>>.

- Politický program SPD* [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.spd.cz/program>>.
- Postoj České pirátské strany k vlně uprchlíků* [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.pirati.cz/tiskove-zpravy/stanovisko-k-uprchlikum.html>>.
- Sněmovní volební model MEDIAN*. První polovina října 2017 (sběr 26. 9. - 14. 10. 2017) [online]. Dostupné online z WWW: <https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/2005939-median_snemovni_volebni_model_2017_10.pdf>.
- Stanovy KDÚ-ČSL* [online]. Dostupné online z WWW: <<https://kdu.cz/o-nas/dokumenty/stanovy>>.
- Vize 2030* [online]. Dostupné online z WWW: <<https://www.top09.cz/proc-nas-volit/vize2030/>>.
- Zelená politika jako odpovědnost za sdílený svět (Dlouhodobý program zelených)* [online] [cit. 2020-04-08]. Dostupné online z WWW: <<https://www.zeleni.cz/dlouhodoby-program/>>.